

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

132675

TÜRKİYE'DE YAYIN POLİTİKALARI ve "FEMİNİZM"
Feminist Bir Uygulama Olarak Çeviri

Arş. Gör. Nil ÖZÇELİK

132675

Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Çeviribilim Tezli Yüksek Lisans Programında
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Emine DEMİREL (Yıldız Teknik Üniversitesi)

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İSTANBUL, 2003

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TABLO LİSTESİ	ii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
1. GİRİŞ	1
2. FEMİNİZMİN TEMEL KAVRAMLARI ve TARİHSEL GELİŞİMİ	5
2.1 Kadının Öteki Olarak Konumu	6
2.1.1 Kamu Alanı / Özel Alan Ayrımı	8
2.1.2 Kültür / Doğa Analogisi	13
2.1.3 Erkek merkezci Bakış Açısının Toplumsal Temelleri	15
2.1.4 Ataerkil Düzenin Özellikleri	17
2.1.5 Kadınların Ezilme Nedenleri	18
2.2 Toplumsal Cinsiyet	20
2.3 Feminizmde Farklı Kuramsal Yaklaşımlar	22
2.3.1 Liberal Feminizm	22
2.3.2 Kültürel Feminizm	26
2.3.3 Marksist Feminizm	29
2.3.4 Sosyalist Feminizm	34
2.3.5 Radikal Feminizm	35
2.3.6 Varoluşçu Feminizm	36
3. FEMİNİZM, DİL ve ÇEVİRİ İLİŞKİSİ	38
3.1 1968-1970: Fransa'da Yeniden Canlanan Feminizm	38
3.2 Feminist Yazın Eleştirisi Kuramı	40
3.3 Fransız Feminizmi'nin Dile Bakışı: <i>Ecriture féminine</i>	41
3.4 Luce Irigaray: Yaşamı, Felsefesi, Yapıtları	44
3.4.1 Feminist Yapıt Çevirisi: <i>Ve Biri Öteki' Olmadan Kıvıldamaz</i> / Luce Irigaray	46
3.4.2 <i>Et l'une ne bouge pas sans l'autre</i> : Yapıtın Türkçe'ye Çevirisinde Karşılaşılan Güçlükler	53
3.5 Feminist Bir Uygulama Olarak Çeviri	61
3.6 Erkek Çevirmen Kadın Yazarı Nasıl Algılar?, Nasıl Çevirir?	64

4.	YAYIN POLİTİKALARI BAĞLAMINDA FEMİNİZM VE ÇEVİRİ	68
4.1	Türkiye’de Feminizm, Kadın Hareketi ve Feminist Yapıt Çevirileri	68
4.2	Türkiye’de Yayıncılık Sektörü ve Sorunları	71
4.3	İstanbul’daki Yayınevlerinin Yayın Politikaları ve Feminizme Bakışları Üzerine Bir Araştırma	74
5.	SONUÇLAR ve ÖNERİLER	104

KAYNAKLAR	107
-----------	-----

EKLER

Ek 1	<i>Et l'une ne bouge pas sans l'autre / Luce Irigaray</i>
Ek 2	Anket: İstanbul'daki Yayınevleri: Yayın Politikaları ve Feminizme Bakışları
Ek 3	Söyleşi: Prof. Dr. Nükhet Sirman'la Kadın Erkek Eşitsizliği ve Feminizm Üzerine
Ek 4	Terimce: Feminist Terimce

ÖZGEÇMİŞ

TABLO LİSTESİ

Tablo 4.1 Çevirmen sayısı	78
Tablo 4.2 Eğitimli çevirmen sayısı	78
Tablo 4.3 Çevirmenlerin çeviri eğitimi aldıkları kurum	79
Tablo 4.4 Anketi yanıtlayan yöneticilerin cinsiyetleri	79
Tablo 4.5 Anketi yanıtlayan yöneticilerin yaşları	80
Tablo 4.6 Anketi yanıtlayan yöneticilerin öğrenim durumları	80
Tablo 4.7 Anketi yanıtlayan yöneticilerin branşları	81
Tablo 4.8 Anketi yanıtlayan yöneticilerin mesleki kıdemleri	81
Tablo 4.9 Anketi yanıtlayan yöneticilerin yöneticilik kıdemleri	82
Tablo 4.10 Belirli bir yayın politikası izlemekte misiniz?	82
Tablo 4.11 Yayınlanacak telif yapıtların seçiminde rol oynayan faktörler	82
Tablo 4.12 Yayınlanacak telif yapıtların seçiminde rol oynayan faktörler	83
Tablo 4.13 Okur kitlesinin gelir grubu sıralaması	84
Tablo 4.14 Okur kitlesinin öğrenim durumu sıralaması	84
Tablo 4.15 Okur kitlesinin ilgi alanları sıralaması	85
Tablo 4.16 Siyasal eğilimine göre hitap ettiğiniz bir okur kitlesi var mıdır?	85
Tablo 4.17 Okur kitlesinin siyasal eğilimleri sıralaması	85
Tablo 4.18 Okur kitleniz hangi cinsten oluşmaktadır?	86
Tablo 4.19 Yaş grubuna göre hitap ettiğiniz bir okur kitleniz var mıdır?	86
Tablo 4.20 Okur kitlesi yaş grubu sıralaması	87
Tablo 4.21 Meslek grubuna göre hitap ettiğiniz bir okur kitleniz var mıdır?	87
Tablo 4.22 Okur kitlesi meslek grubu sıralaması	87
Tablo 4.23 Yayın politikanızı ağırlıklı olarak etkileyen bir kıta var mıdır?	88
Tablo 4.24 Yayın politikalarını etkileyen kıtaların sıralaması	88
Tablo 4.25 Yayın politikalarını etkileyen dünyadaki gelişmelerin nitelikleri	89
Tablo 4.26 Yayın politikalarını etkileyen Türkiye'deki gelişmelerin nitelikleri	89
Tablo 4.27 Yayın politikalarını etkileyen Türkiye'deki siyasal gelişmeler	90
Tablo 4.28 1980 sonrası yayımlanan çeviri yapıtların türü	90
Tablo 4.29 1980 sonrası yayımlanan telif yapıtların türü	91
Tablo 4.30 Yayınevlerinin yayın politikalarına ilişkin maddeler	92
Tablo 4.31 Feminizmin ortaya çıkış nedenleri	93
Tablo 4.32 Kimler feminist olmaya daha yatkındır?	93
Tablo 4.33 Erkeklerle uyumlu ilişkileri olan bir kadın feminist olabilir mi?	94

Tablo 4.34 Feminizmin olumlu sonuçları olabilir mi?	94
Tablo 4.35 Feminizmin olumsuz sonuçları neler olabilir?	95
Tablo 4.36 Feminizmi insan hakları çerçevesinde mi düşünmek gerekir?	95
Tablo 4.37 Türkiye’de feminizm doğru tanınıyor mu?	96
Tablo 4.38 Telif feminist yapıtların yayımlandıkları dönemlerin sıralaması	96
Tablo 4.39 Telif çeviri yapıtların yayımlandıkları dönemlerin sıralaması	96
Tablo 4.40 Çeviri feminist yapıtların kaleme alındıkları ülkelerin sıralaması	97
Tablo 4.41 Türkiye’de 1980’lerdeki feminizm ile şimdiki feminizm arasında bir fark var mıdır?	97
Tablo 4.42 Feminizm Türkiye’de yankı uyandırdı mı?	98
Tablo 4.43 Feminizm dünyada yankı uyandırdı mı?	98
Tablo 4.44 Türkiye’de feminizm nasıl tanıtılabilir?	99
Tablo 4.45 Feminist yapıtlar feminist çevirmenlerce mi çevrilmelidir?	99
Tablo 4.46 Feminist yapıtlar feminist çevirmenlerce mi çevrilmelidir?	99
Tablo 4.47 Yazarla çevirmenin aynı cinsiyete sahip olması çeviri açısından ne derece önemlidir?	99
Tablo 4.48 Erkek çevirmen kadın yazarın duyarlılığını çeviriye yansıtabilir mi?	100
Tablo 4.49 Feminizmin siyasal bir boyutu var mıdır?	100
Tablo 4.50 Yayınevinin çalışma ortamına ve örgüt yapısına ilişkin maddeler	101

ÖNSÖZ

“Türkiye’de Yayın Politikaları ve ‘Feminizm’: Feminist Bir Uygulama Olarak Çeviri” başlıklı yüksek lisans tezi başlıca beş bölümden oluşmaktadır: İlk bölüm, feminizme ve çeviribilim feminizm ilişkisine giriş niteliği taşımaktadır. İkinci bölümde, feminizmin temel kavramları ve feminist kuramlar tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde, Fransız feminizmi, dil ve çeviri arasında var olan ilişkiler ele alınmıştır. Yine aynı bölümde, Fransız feminist yazar Luce Irigaray’ın *Et l’une ne bouge pas sans l’autre* başlıklı yapıtının Türkçe’ye çevirisinde karşılaşılan güçlükler yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, Türkiye’de feminizmin ve kadın hareketinin tarihsel gelişimi çerçevesinde, yayın politikaları bağlamında feminizmin ve feminist yapıtların konumu araştırılmıştır. Bu araştırma, İstanbul’da 24 yayınevi yöneticisine uygulanan özgün ve kapsamlı bir anketle desteklenmiştir. Söz konusu anket sayesinde yayınevlerinin; çeviriye ve çevirmene bakışları, feminizmi algılama biçimleri, yayınlacakları yapıtları seçme kriterleri, okur profilleri, örgütsel yapıları ve yayın politikalarını etkileyen sosyopolitik faktörler hakkında önemli veriler sağlanmıştır. Beşinci bölüm, konuyla ilgili sonuçları ve önerileri içermektedir. Ekler bölümünde, *Et l’une ne bouge pas sans l’autre* başlıklı yapıtın özgün metni, İstanbul’daki yayınevlerine yönelik anketin soru formu, Prof. Dr. Nükhet Sirman ile kadın erkek eşitsizliği ve feminizm üzerine yapılan söyleşi ve Fransızca, İngilizce, Türkçe dillerinde hazırlanan feminist terimce yer almaktadır.

Sonuç olarak, “Türkiye’de Yayın Politikaları ve ‘Feminizm’: Feminist Bir Uygulama Olarak Çeviri” başlıklı yüksek lisans tezini hazırlarken heyecanımı paylaşan herkese teşekkür borçluyum. Tezi hazırlama aşamasında, iyi bir danışmanlık örneği sergileyen Yrd. Doç. Dr. Emine Demirel’e, her türlü yardımı esirgemeyen Ottawa Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Luise von Flotow’a, söyleşi önerimi kabul etme nezaketini gösteren Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Nükhet Sirman’a, anketin hazırlanması aşamasında benimle birlikte günlerce özveriyle çalışan YTÜ Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim elemanı Arş. Gör. Yusuf İnandı’ya, anketin değerlendirilmesi aşamasında kapılarını açındırdığım YTÜ İstatistik Bölümü öğretim elemanları Arş. Gör. Ömer Bilen’e ve Öğr. Gör. Dr. İbrahim Demir’e, anketin dağıtılması ve toplanması sırasında elinden gelen desteği sağlayan Yayıncılar Birliği Koordinatörü Sn. Akın Dirik’e, kaynak konusunda beni hiç geri çevirmeyen YTÜ Fransızca Mütercim-Tercümanlık Bölümü öğretim elemanı Öğr. Gör. Serpil Hotaman’a, yanıtlarıyla ankete katkıda bulunan değerli yayınevi yöneticilerine ve elbette, her zaman yanımda olan sevgili aileme, dostlarıma tüm kalbimle sonsuz teşekkürler...

ÖZET

Kadın hareketiyle beslenen bir doktrin olarak feminizm, kadının toplumda nasıl ve neden “görünmez” hale geldiğine ilişkin özel çözümleme yöntemleri önermektedir. Liberal, kültürel, Marksist, sosyalist, radikal ve varoluşçu gibi pek çok feminist kuram mevcuttur. Ancak her kuram, kadının ezilmesinin altında yatan nedenleri farklı biçimlerde açıklamış ve kadının toplumsal statüsünü iyileştirmeye yönelik değişik stratejiler geliştirmiştir. Feminizmin böylesine geniş olan kuramsal çerçevesini incelemek, feminizmin tarihsel bağlamı ve feminist literatürün kilit kavramları konusunda bilgilenmeyi sağlayacaktır.

“Türkiye’de Yayın Politikaları ve ‘Feminizm’” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Anglo-Amerikan, Fransız ve Türk feminizmlerini incelemeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte söz konusu araştırma, patriarkal toplumun fallogosantrik dilinden farklı, özgün bir kadın söylemi yaratmaya çalışan Fransız feminizmi ve kadın yazısı kavramı (écriture féminine) üzerine odaklanmıştır. Fransız feministlerinin sözcük oyunları ile dokulu yenilikçi metinlerini çevirmek, güçlüklerle doludur. Bu araştırma, Fransız feministlerinden biri olan Luce Irigaray’ın Et l’une ne bouge pas sans l’autre başlıklı yapıtının çevirisinde karşılaşılan güçlükleri içermektedir.

Ayrıca, yayın politikaları bağlamında feminizmin konumuna ilişkin ayrıntılı ve özgün bir anket, tez kapsamında yer almaktadır. 24 yayınevi yöneticisinin yanıtladığı bu anket, yayınevlerinin yayın kriterleri, okur profilleri, örgütsel yapıları ve feminizmi algılama biçimleri konusunda çarpıcı veriler sağlamıştır. Anketten, yayın politikalarını etkileyen sosyopolitik gelişmeler konusunda bilgi edinmek de mümkündür.

Sonuç olarak, hem teorik hem de ampirik yönü olan bu disiplinlerarası araştırma, feminist hareketi, feminist yazın eleştirisini, feminist çeviriyi ve yayıncılık sektörü bünyesinde feminist yapıtların çevirisini çok boyutlu olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Feminizm ile dil arasındaki ilişkileri vurgulayan, “söylem” i kadınlara toplumda “görünürlük” kazandıracak bir araç olarak ön plana taşıyan bu araştırma aynı zamanda, feminizmin tanınmasını sağlayan başlıca faktör olarak 1980’ler Türkiye’sinde feminist literatürden yapılan çevirilere dikkat çekmektedir. Ayrıca söz konusu araştırma, Batıdan farklı olarak Türkiye’de feminizmin popüler olması sonucu kadın hareketinin doğduğunu öne sürmektedir.

Anahtar Sözcükler

Feminizm, kadın hareketi, görünmezlik, patriarkal toplum, feminist kuramlar, liberal feminizm, kültürel feminizm, Marksist feminizm, sosyalist feminizm, radikal feminizm, varoluşçu feminizm, kadınların ezilmesi, yayın politikaları, yayın kriterleri, okur profili, örgütsel yapı, feminizmin alımlanışı, sosyopolitik gelişmeler, Anglo-Amerikan feminizm, Fransız feminizmi, Türk feminizmi, kadın yazısı, fallogosantrik dil, çeviri, söylem, dil, çeviri eleştirisi, feminist yazın eleştirisi, feminist çeviri, feminist yapıtların çevirisi.

ABSTRACT

Feminism as a doctrine nourished by women's movement, offers some special analytical methods to apprehend how and why women became 'invisible' in society. There are many feminist theories such as liberal egalitarian, cultural, Marxist, socialist, radical and existentialist. Each theory explains the causes of women's oppression in its way and proposes different strategies to improve women's social status. To study various theoretical approaches concerning feminism, enables us to get informed about the historical context of feminism and the key concepts of feminist literature.

This M.A. thesis titled "Publishing Politics and 'feminism' in Turkey: Translation as a feminist practice" aims to study Anglo-American, French and Turkish feminisms. However, this study is especially focused on French feminism that aspires to create a women's writing (*écriture féminine*) unlike phallogocentric language of patriarchal society. But, It is not so easy to translate French feminists' innovative texts full of puns. This study contains also the Turkish translation of Et l'une ne bouge pas sans l'autre de Luce Irigaray as well as a translation criticism regarding this work.

In addition, a detailed and original survey about "Publishing Politics and 'feminism' in Turkey" is conducted as part of this thesis. The survey in question carried out to twenty four publishing houses, supplies some remarkable data on their publishing criteria, readers' profile, organizational structure, reception of feminism as well as the sociopolitical events that affect their publishing politics.

Finally, this interdisciplinary study having both theoretical and empirical aspects, aims to research feminist movement, feminist poetic criticism, feminist translation and feminist books' translation within publishing sector exhaustively. Besides highlighting the relationships between feminism and language and bringing "discourse" into the foreground as a way of gaining "visibility" for women, this study draws attention to the part that feminist classics translation played in the presentation of feminism in Turkey in the eighties and assumes that unlike the Occident, feminism precedes women's movement in Turkey.

Key Concepts

Feminism, women's movement, (in)visiblity, patriarchal society, feminist theories, liberal egalitarian feminism, cultural feminism, Marxist feminism, socialist feminism, radical feminism, existentialist feminism, women's oppression, publishing politics, publishing criteria, readers' profile, organizational structure, reception of feminjism, sociopolitical events, Anglo-American feminism, French feminism, Turkish feminism, women's writing, phallogocentric language, translation, discourse, language, translation criticism, feminist poetic criticism, feminist translation, feminist books' translation.

GİRİŞ

Çeviribilim adıyla anılan akademik disiplini, bazı bilim adamları “science of translation”, bazıları da “translatology” olarak adlandırmışlardır. Günümüzde Fransız ekolünden gelen kuramcılar çeviribilim için “traductologie” terimini kullanmayı yeğlerken, İngilizce’de çeviribilim karşılığı olarak çoğunlukla “translation studies” kullanılmaktadır. “The Name and Nature of Translation Studies” başlıklı makalesinde James Holmes söz konusu disiplin için standart olarak “translation studies” karşılığının kullanılması gerektiğini savunmuş ve onun bu görüşü akademik çevrelerce kabul görmüştür (Baker, 1998: 277). Bir dönem yalnızca yazınsal çeviriyi kapsadığı düşünülen translation studies, çevirinin uygulamalı alanına duyulan ilginin artmasıyla birlikte günümüzde daha geniş bir anlam ifade eder hale gelmiştir. “Translation studies”, artık yazınsal çeviri kadar yazınsal olmayan çeviriyi, sözlü çeviri türlerini, çeviri öğretimini ve çeviri eleştirisini de kapsamaktadır.

Tarihsel belgeler araştırıldığında, çeviriye duyulan ilginin neredeyse insanlık tarihi kadar eskiye, en azından İ.Ö. I. yy’da Cicero’ya dayandığını söylemek mümkün olacaktır. Bununla birlikte, çevirinin özerk bir bilim dalı haline gelmesi oldukça yeni bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Çeviri uzun süre üniversitelerin karşılaştırmalı edebiyat ve karşıtlamalı dilbilim bölümlerinde okutulan bir ders olmaktan öteye geçememiştir; ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında akademisyenler, çevirinin başlı başına bir alan olduğunu ve bu alanda var olan kuramsal boşluğun giderilmesi gerektiğini tartışmaya açmışlardır.

Çeviribilim özerkliğini yakın zamanda kazanmış bir bilim dalı olarak başta toplumbilim, dilbilim, göstergebilim alanları olmak üzere pek çok akademik disiplinden beslenerek gelişmektedir. Disiplinlerarasılık (Interdisciplinarité), çeviribilimin evriminde kilit bir rol üstlenmiş durumdadır ve çeviribilim özerkliğini yitirmeden değişik disiplinlerin katkılarıyla gelişmeye devam etmektedir. Feminist kuram da özellikle 1980’li yıllarda sosyal bilimlere yoğun olarak etkilemiştir. Deniz Kandiyoti’nin feminist disiplinindeki akademik çalışmaların ilk safhası olarak nitelendirdiği erkek merkezli yönelimle mücadele aşamasında feminist akademisyenler özerk bir “kadın çalışmaları” alanı kurmak için sosyal bilimlerde egemen olan erkek merkezli yönelimi eleştirmişler, kadınların sosyal aktörler olarak nasıl yok olduklarını ve disiplinlerde çok açıklayıcı olabilecek çerçevelerin esas zayıflığını oluşturanın erkek merkezci bakış açısıyla yazılmış toplumsal teori ve tarih olduğu gerçeğini ortaya koymuşlardır. Bu dönemde tarih, ekonomi, antropoloji, psikoloji, sosyoloji ve siyaset

bilimleri gibi disiplinlerin feminist bir revizyondan geçirilmeleri bilimin bir çok yoldan cinsiyete göre bilgi kurduğunu kanıtlayan epistemolojik bir eleştiriye yol açmış ve böylece toplumsal araştırmalarda özne-nesne ilişkilerinin tanımlanmasında alternatif yollar ve feminist metodolojiler araştırılmaya başlanmıştır (Kandiyoti, 1995: 124-125).

Günümüzde akademik dünyada kendine özerk bir yer edinmiş olan “kadın çalışmaları” alanı gelişimine katkıda bulunan disiplinlerle etkileşim içinde olmaya devam etmektedir. Bu noktada, feminist kuramı da kapsayan kadın çalışmaları alanı ile çeviribilim arasında ne tür bir ilişki olduğunu sorgulamak yerinde olacaktır. Lawrence Venuti’nin de belirttiği gibi çeviri stratejilerini oluşturan çevrilecek yapıtın seçimi ile benimsenen çeviri yöntemidir (Venuti, 1998:240). Çevrilecek yapıtın seçimi çevirmen için stratejik bir öneme sahip olabilmektedir. Kanada’da feminist yazı, kadın çevirmenlerin kendilerine “yabancı” gelen metinlerini neden çevirdiklerini sorgulamalarıyla ortaya çıkmıştır. Benimsemedikleri ilkeler üzerine temellenen metinleri çevirmekten rahatsızlık duyan kadınlar duygusal inceliklerinin her derecesini içine yansıtabildikleri feminist yazıyı keşfetmişlerdir (Simon, 1996: vii).

Kimi kadın çevirmenler yalnızca kadın yazarları çevirmeyi tercih etmişlerdir. Bu çevirmenlerden biri olan Susanne de Lotbinière-Harwood neden kadın yazarları çevirmeye yöneldiğini şöyle açıklamaktadır: “Lucien Francoeur çevirisini yaptığım ilk ve son erkek şairdi. Üç yıl boyunca onun şiirleriyle uğraştım. Şiirleri çevirirken üzüntüyle kendi çevirmen sesimim bozularak bir erkeğin konuşmasına dönüştüğünü düşündüm. Şiirlerin dili, mesleğim beni erkek bir röntgenci rolü oynamaya zorluyordu. Sanki konuşulabilecek tek ortam, olası tek dinleyici erkek bedeniyle kaplıymış gibi. Anlamı düşününce çok moralim bozuldu” (Flotow, 1997: 28). De Lotbinière-Harwood’un bu açıklaması feminizm adına bir çelişki olarak nitelendirilebilir. Çünkü böyle bir durumda erkek yazarlar da kadın yazarların ataerkil toplumdaki dışlanmışlıklarına benzer bir dışlanmayla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak, De Lotbinière-Harwood’un böyle bir karar almasında etkili olan kendini koruma mekanizmasıdır ve bu karar okurlara çevirmenin kadın kimliğinin ve feminist öznelliğinin çeviri yapıta ne derece yansıdığını göstermektedir. De Lotbinière-Harwood’un aldığı bu kararın ne derece yerinde olduğu feministlerce de tartışmaya açık bir konudur. Lori Chamberlain’ın da ifade ettiği gibi feminist çevirmenlerin yazarın ve çevirmenin cinsiyeti meselelerini bir yana bırakmaları ve kadın kadar erkeği de etkileyen toplumsal cinsiyete dayalı yapılara yönelmeleri gerekmektedir (Simon, 1996:4). Burada önemli olan çevirmenin yaptığı işin anlamını

sorgulaması, hangi yapıtı çevirip hangisini çevirmeyeceğine ilişkin her türlü ekonomik ve toplumsal kısıtlamadan bağımsız olarak bir karar vermiş olmasıdır.

Gideon Toury'nin "preliminary norms" olarak adlandırdığı Türkçe'ye süreç-öncesi çeviri normları olarak aktarabileceğimiz normlar çevirmenin çeviri öncesi aldığı kararları kapsamaktadır. Yazar, yapıt seçimi gibi doğrudan çeviri politikasını ilgilendiren kararlar ile çevirinin hangi dilden yapılacağı konusunda alınan kararlar, bu çerçevede düşünülmektedir (Bengi-Öner, 2001: 33). O halde, çevirmenin cinsel kimliği ve özellikle de ideolojik eğilimi süreç-öncesi çeviri normlarını etkileyen faktörlerdir. Venuti'nin çevrilecek yapıtın seçiminin yanı sıra çeviri stratejileri içinde yer verdiği çeviri yöntemiye, yine çevirmenin cinsel kimliği ve özellikle de ideolojik eğiliminden önemli ölçüde etkilenmektedir.

Sherry Simon'un da vurguladığı gibi her çevirmenin izlediği bir aktarım politikası vardır. Buna göre, çevirmen, yazınsal kültüründe egemen olan değerleri ya sürdürür ya da tartışmaya açar. Siyasal ve yazınsal bir hareket olan feminizm yazınsal aktarımın belirli ilkelerini sarsarak çevirinin kuramsal ve uygulamalı alanını etkilemiştir. Feminist çevirmenler kendi bakış açıları doğrultusunda aktarım politikaları geliştirmişlerdir. Zaten cinsiyetin çeviri kuramına girmesi de çeviri kuramcılarının re-writing konusunu tartışmaya açmaları ve tüm sosyal bilimlerin küreselleşme karşısında cinsiyet, kimlik ve dilde özne konumlarını eleştirel açıdan ele almalarıyla mümkün olmuştur (Simon, 1996: viii).

Feminist çevirmenler çevirdikleri çıkış metinlerini ideolojileri doğrultusunda manipüle ederek bir çeşit yeniden yazma (re-writing) olarak nitelendirilebileceğimiz feminist çevirinin mimarları olmuşlardır. O halde öncelikle yanıtlarını araştırmamız gereken iki soru vardır: Feminist çeviri nedir? Yeniden yazma nedir? Feminist çeviri kadınları "görünmez" kıldığı düşünülen dilsel yapıları yıkmayı amaçlayan bir çeviri tekniğidir. Bu bakımdan feminist çeviri için sadakat ne yazara ne de okura yöneliktir sadakat, yazarın ve çevirmenin beraber yürüttükleri yazma projesine yöneliktir (Simon, 1996: 2).

André Lefevere'in yazınsal evrimin motor gücü olarak nitelendirdiği yeniden yazma ise bir yapıtı hitap ettiği okur kitlesini genişletecek biçimde ideolojik ve yazınsal amaçlar doğrultusunda yeniden yazma anlamına gelmektedir. Yeniden yazılan metinleri incelerken yazarlara, yapıtlara, tarihsel dönemlere, yazınsal türlere ve hatta edebiyatın bütününe ilişkin imgelerle karşılaşmak mümkün olduğu gibi bu metinler sayesinde toplumsal güç ilişkilerini,

ideolojileri, kurumları daha rahat algılamak ta mümkündür. Lefevere'e göre çeviri de bir çeşit yeniden yazmadır (Lefevere, 1992: 1-10).

Fransız feministleri olarak anılan H l ne Cixous ve Luce Irigaray de yazılarında çoğunlukla standart dili manipüle ederek kadını "görünür" kılmaya çalışmaktadırlar. Bu bakımdan söz konusu yazarların yapıtlarını çevirmek oldukça güç bir iştir. Ancak bu yazarları çevirmek ne kadar g  olsa da çevirmenler söz konusu yazarları varış diline aktaracak  oz mler üretebilmektedirler. Feminizmin dilsel ve özellikle de ideolojik boyutunu özümsemek açısından bu yapıtların çevirileri işlevsel olabilmektedirler. Bununla birlikte, feminizmin düşünsel arka planının daha iyi anlaşılması yayın politikaları bağlamında  eviri ve telif feminist yapıtlara gereken önemin verilmesiyle sağlanacaktır.

Feminizmi anlayabilmek feminizmin temel kavramları, tarihsel gelişim süreci, feminist bakış açıları üzerine bilgi sahibi olmayı da gerektirmektedir. "Türkiye'de Yayın Politikaları ve 'Feminizm': Feminist Bir Uygulama Olarak  eviri" başlıklı yüksek lisans tezi de bütün bu unsurlar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

2. FEMİNİZMİN TEMEL KAVRAMLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

“Siyasetin varoluş nedeni özgürlüktür ve özgürlüğün deney alanı eylemdir.”

Hannah Arendt

Feminizmin temel kavramlarını ele almadan önce feminizm teriminin kökeninden söz etmek yerinde olacaktır. Bugünkü anlamıyla feminizm terimini ilk defa 1872’de Alexandre Dumas fils kullanır. 1890’dan sonra dünyanın birçok ülkesinde feminist içerikli metinlerde feminizm terimi kullanılır hale gelir. Aslında Dumas, 1870’lerde üretilen ve o zamana kadar yalnızca erkeklerde görülen bir gelişim bozukluğunu tanımlamak amacıyla kullanılan feminizm terimini tıp terminolojisinden almıştır.

Günümüzde feminizm terimi halen tıp alanında kadınsı özellikler gösteren erkekleri tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Fransa’da bireylerin yurttaşlık haklarının ve kadın erkek eşitliğinin gündeme geldiği III.Cumhuriyet döneminde üretilen feminizm terimine tarihsel bağlama uygun olarak siyasal bir anlam yüklenmiş ve feminizm terimi eşitlik istemekle erkeklere benzemeye çalıştıkları düşünülen kadınları nitelendirmek amacıyla kullanılmıştır. Bir başka deyişle, tıp ve siyaset dillerinde feminizm teriminden, cinsel ayrımı tehdit eden kadınsı erkek ve erkeksi kadın durumlarını tanımlamak için yararlanılmıştır (*Encyclopedia Universalis*, 1996 : 362). Günümüzdeyse feminizm terimi ilk kullanılmaya başlandığı döneme kıyasla daha geniş kapsamlı bir siyasal anlam ifade etmektedir. Feminizmin günümüzde taşıdığı siyasal anlamıysa çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ele alacağız.

Feminizm teriminin etimolojisinden ve siyasal boyutundan söz ettikten sonra feminizmi tanımlamak gerekmektedir. Feminizmi tanımlamak için, öncelikle Andrée Michel’in eleştirel bir değerlendirmesinden yararlanmak yerinde olacaktır. Michel, feminizmin ve feminist hareketlerin, paleolitik çağdan 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçirdikleri tarihsel ve niteliksel dönüşümü anlattığı *Feminizm* adlı kitabının giriş bölümünde *Petit Robert* sözlüğünde (1978) yer alan feminizm tanımını eleştirel açıdan şöyle değerlendirmektedir:

“ ‘Feminizm’ sözcüğü Fransızca’ya 1837’den sonra girdi. Bu sözcüğü, ‘kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin’ olarak tanımlamaktadır. Ancak düşünceyi eylemden ayırmak olanaksızdır. Kavramın Fransa’da oluşturulduğu günden bu yana, kadınların toplum içindeki rolü ve haklarını genişletmek üzere bir dizi eyleme de

girişildi. Bunun için feminizmin tanımı, yalnız öğretiyi değil, eylemleri de içermek zorundadır” (Michel, 1993: 9).

Feminizm, kadın hareketleriyle beslenip şekillendiğine göre Michel’in feminizm tanımının yalnız öğretiyi değil, eylemleri de içermek zorunda olduğuna ilişkin saptaması yerindedir. Michel ayrıca, feminist teorinin kadınların durumunun çözümlenmesi amacıyla son on beş yılda yeni kavramlar geliştirdiğine dikkat çeker ve söz konusu kavramların sözlüklerde verilen tanımlardan çok daha geniş anlamı olduklarını ifade eder (Michel, 1993: 9-10). Daha sonra, feminizm “Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını dileyen kişilerin tavrı” olarak tanımlanmaktadır (*Le Nouveau Petit Robert*, 2000: 1013). Bu tanım, feminizmin günümüzde kazandığı siyasal ve kuramsal boyutu göz ardı etmektedir. Feminizmin eyleme ve düşünceye dayanan azımsanamayacak tarihi bu tanımın yetersizliğinin en somut kanıtıdır.

Önde gelen feminist kuramcılardan Bell Hooks, feminizmi, cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan bir hareket olarak tanımlamaktadır (Hooks, 2002: 1). Nükhet Sirman ise Rosalind Coward’ın kaleme aldığı ve *Kadınlık Arzuları* başlığıyla Türkçe’ye çevrilen kitabın önsözünde feminizmi şöyle tanımlamaktadır:

“En basit haliyle feminizm, kadının toplumdaki ikincil konumunu anlamaya ve dönüştürmeye çalışan bir eylem ve düşünce bütünüdür.” (Işık, 1998: 41).

Feminizmin temel kavramları ile tarihsel gelişimini araştırdıktan ve çeşitli feminizm tanımlarını inceledikten sonra vardığımız feminizm tanımıysa şöyledir:

“Feminizm toplumda ‘öteki’ konumunda olan, ‘cinse’ dayalı olarak ezilen kadınları tarihsel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik bakımdan ‘görünür’ ve öznelliklerini ortaya koyabilen aktörler haline getirmeyi amaçlayan eylemle beslenen bir düşünce akımıdır.”

2.1 Kadının ‘Öteki’ Olarak Konumu

Feminizm kadının erkeğe göre toplumda *öteki* konumunda olduğu görüşünden yola çıkarak cinsler arası ilişkileri çözümlenmeye ve değiştirmeye çabalamaktadır. O halde öncelikle sömürgecilik sonrası dönemle ilgili çalışmalarda da sıkça karşılaştığımız *öteki*’nin ne anlama geldiğini araştırmamız gerekmektedir.

Ferhunde Özbay *öteki* kavramının toplumda marjinal konumu olan gruplar için kullanıldığını ve bu anlamda bütün kadınların erkeklere göre *öteki* konumunda olduklarını ifade etmektedir (Özbay, 2002: 14). Feminist kurama göre kadın, ataerkil söylemde *öteki* olarak kurulmuştur.

Kadının ataerkil söylemde *öteki* olarak kurulduğuna ilişkin ilk kapsamlı çözümlemeye Simone de Beauvoir'ın *Le Deuxième Sexe* adlı yapıtında yer almaktadır (Ahıska, 1994: 33). Ötekiliğin insan düşüncesinin temel bir ulamı olduğuna inanan Simone de Beauvoir *Le Deuxième Sexe* adlı yapıtında, kadının kendine göre değil de erkeğe göre belirlendiğini, erkeğe göre ayırt edildiğini belirterek toplumda erkeğin özne, kadının *öteki* konumunda olduğunu vurgular. Emmanuel Lévinas da *Le Temps et l'Autre* başlıklı denemesinde kadının ikinciliği üzerinde durur ve ötekilik durumunun kadında gerçekleştiğini ifade eder (Beauvoir, 1949: 15-16).

Öteki kavramı feminist kuramcılar dışında çeşitli bilim dalları tarafından farklı anlamlar içerecek biçimde kullanılmaktadır. Feminist kuramda da *öteki* kavramına feminist bakış açısı doğrultusunda bir anlam yüklenmiştir. Beauvoir “ben ve öteki” kavramlarını kadın erkek arasındaki güç dengesizliğini dile getirmek amacıyla kullanmaktadır. Bu görüşe göre, erkek “özne”, kadınsa, “öteki”, yani “nesne”dir.

Anglo-Amerikan feminizminin öncülerinden Kate Millet, ataerkil geleneği sorguladığı 1969'da yayımlanan *Sexual Politics* adlı yapıtında erkek normunun yapılanma sürecinde, kadının sürekli olarak “öteki” olarak tanımlandığından söz etmektedir. Fransız feministleri olarak anılan Luce Irigaray, Hélène Cixous ve Julia Kristeva ise kadınlık kavramının eksiklik, yokluk, olumsuzluk gibi anlamlar içerdiklerini dile getirmektedirler. Ancak Fransız feministlerine göre, kadın yazısı adını verdikleri marjinalite söylemini ortaya çıkararak kadının kurtuluşunu sağlayacak olan yine “ötekilik”tir.

Fransız feminizmini yakından etkileyen Jacques Lacan ise “ayna aşaması” diye adlandırdığı gelişim sürecinde çocuğun aynaya yansıyan imgesini “öteki” olarak nitelendirmektedir (Burçoğlu, 2002: 164). Altı aylıkken başlayan ayna aşamasında beyni henüz motor işlevlerini yerine getirmediği için yürüyemeyen çocuk, bir şeye tutunarak ya da anne kucağında aynadaki görüntüsüyle karşılaşır. Bu noktada, çocuğun kimliklenme (identification) süreci başlamış olur. Ayna aşaması çocuğun, cinsel kimliğini kazanacağı ve dili kullanma yoluyla sembolik düzene adım atacağı aşamadır. Aynaya bakan çocuk, imajı ve kendi arasındaki farkı algılar, aynada yansıyanın kendi olduğunu fark eder. Bu aşamada çocuk, aynada kendini izlemeye eğilim gösterir. Bu eğilim hayatı boyunca etkili olmaya devam edecek ve özne kendini “Öteki”nde yansıması yoluyla bulmak isteyecektir. (Işık, 1998: 73-76)

Lacan'ın büyük harfle kullandığı “Öteki” kavramı, evrensel gösterendir. Lacan'a göre konuşan özne Ötekinin içinde oluşur. Ayna karşısında oedipal ve hadım olma kompleksleri

çözülen erkek “Babanın Yasası”nı kabul eder, ancak bu gerçek baba değildir, ölü olan, oedipus söylenindeki katledilen babadır. Ayna karşısında kendi anatomik eksikliğini fark eden kız çocuksa penisi olmadığı için bu kompleksleri aşamaz, dilin ve sembolik düzenin içinde ya sorunlu bir şekilde varolur ya da varolamaz. Lacan’ın evrensel ve aşkın gösteren olarak kurguladığı Fallus’u penis anlamında kullanmamaktadır. Aşkın gösteren Fallus, ölen babanın eksikliğini simgelemektedir ve Ötekinin ta kendisidir. Lacan, gerçeğin sembolik tarafından kurulduğunu ileri sürmektedir. Dilin işleyişi de böyledir. Şeylerin dünyasını yaratan, sözcüklerin dünyasıdır. İnsan konuşur çünkü sembol onu insan yapmıştır. Özne, sözün yaratıcısı, yazarı olarak kendini düşünse de, sözün gerçek yazarı Ötekidir, evrensel gösteren olan Fallustur.

Lacancılar Baba Yasası’nın zaman dışı evrenselliğini insan bilinçdışının temel yapılandırıcı ilkesi olarak aldıkları oranda, değişmez bir insan doğası kavramına yaklaşırlar ve böylece özcülük suçlamalarına hedef olurlar (Kandiyoti, 1997: 186). Yapısalcılık sonrası feministlerse, psikanalitik geleneği cinsiyet farklılıklarını anatomiye bağlayan tutumundan dolayı eleştirirler.

2.1.1 Kamu Alanı / Özel Alan Ayrımı

Feminist literatürde sıkça karşılaşılan kamusal alan ve özel alan ayrımını belirgin olarak Aydınlanma Çağı’nda Newton’un ortaya koyduğu akılcı / akıldışı karşıtlığında bulmak mümkündür. Liberal feminizmi ele aldığımız bölümde ayrıntılı olarak söz ettiğimiz Newton’ın paradigmasına göre, akla ve matematiksel ilkelere uymayan şeyler *öteki* olarak kabul edilir, kamusal dünya akılla yönetilirken, kadının yer aldığı marjinal dünya akıl dışıdır (Donovan, 2001: 18).

Kadın hakları meselesi her devrimde yeniden gündeme taşınırken kadın kulüpleri kapatılarak, siyasal eylemleri engellenerek kadınların örgütlü savaşımlarını ortadan kaldırılır ve cinsler arası eşitsizliğin topluma yeniden yerleşmesi sağlanır. Fransa’da 1789, 1830 ve 1848 devrimlerinden sonra da bu durum farklı olmamıştır. Kadınlar Fransız Devrimi sırasında aydınlanmacı düşüncelerden etkilenecek, yeni toplum düzeninde erkeklerle eşit haklara sahip olmak için girişimlerde bulunurlar. Bu amaçla, şikayet mektupları ve dilekçeler yazar, kadın kulüpleri oluştururlar. Hunt’a göre, 1789 Devrimi sırasında cinsel farklılıkların ortadan kalkacağı yolunda kaygılar duyulmaktadır. Kraliçe Marie Antoinette’in öldürülmesinden yalnızca iki hafta sonra Konsey, başta Devrimci Cumhuriyetçi Kadınlar Derneği olmak üzere kadınların politikaya katılımını tartışır. Jakoben Konsey üyesi Fabre d’Eglantine bu

kulüplerin iyi aile kızlarından, annelerden oluşmadıklarını, macera düşkünü, serseri, özgürlüğü seçmiş amazonlardan oluştuklarını ifade eder. Sonuçta, konsey üyeleri doğal düzeni yeniden kurmak ve kadınların aile kimliğinden sıyrılıp 'özgürleşmesini' önlemek için tüm kadın klüplerini yasaklarlar (Hunt, 1996: 161).

17. ve 18. yüzyıllar boyunca, hatta bu tarihlerden önce ve sonra da kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu düşüncesi neredeyse evrenseldir. Hunt'a göre, 18. yüzyılda ikiyüzlülük yalnızca aristokrasiye değil, aynı zamanda kadınlara ait bir özellik olarak tanımlanmaktadır. Montesquieu ve Rousseau erkeklerin ikiyüzlü olmayı, kamu alanında istedikleri yere ulaşmak için gerçek duygularını gizlemeyi kadınlardan öğrendiklerini savunurlar. Kamu alanına giren kadınlar bu dönemde fahişeler gibi ikiyüzlü olarak nitelendirilirler. Kadının erdemli olduğunu kanıtlayabilmesinin tek koşulu kendi özel alanına geri dönmesidir. Erkeklerin ikiyüzlülüğü öğrendikleri iddia edilen mekanlarsa, sosyete kadınlarının kamu alanına girmek için kullandıkları salonlardır (Hunt, 1996: 147).

18. yüzyılda Fransa'da yaygın hale gelen, edebiyatı, sanatı destekleyen kadınlarca oluşturulan kültür ortamları olarak tanımlayabileceğimiz salonlarda her türlü düşünce alışverişi yapılmaktadır. Mme de Condorcet ve eşi salonlarında cinsiyet eşitliği ve çalışan kadınların haklarını savunurlar. Mme Necker ve kızı Germaine de Stäel salonlarını liberallere açarlar. (Michel, 1993: 58-59) Mme de Stäel kadın düşmanı olan Napoléon'u ağır biçimde eleştirir ve yaptığı yayınlarla kamu alanında sesini duyurmaya çalışır. Napoléon kendi yayımcı siyasetinin desteklenmesi için sorunsuz bir birlik istediğinden, ulusu Katoliklik altında bir araya getirmeye ve evliliği toplumun temel direği olarak yerleştirmeye çalışır. Edebiyatı insan tinine hizmet eden bir silah olarak değerlendiren Mme de Stäel ise bu dönemde evlilik dışı beraberliğin, boşanma hakkının ve Protestanlığın propagandasını yapar (Rullmann, 1998: 42-43).

Sophie de Condorcet eşini de kadınların özgürleşmesi ve erkeklerle eşit haklar elde etmeleri için savaşmaya yöneltir. Marquis de Condorcet Fransız hukukunun kadınların konumu bakımından Roma hukukundan geri olduğunu öne sürer ve kadınların da eşit olarak yararlanabilecekleri, ilkeleri yalnızca insanın doğal haklarına dayanan bir anayasa ister. Ona göre, insanlığın yarısını ilgilendiren kadın hakları tüm yasa koyucular tarafından unutulmuştur. Bu haksızlıktan kadınları da sorumlu tutan Condorcet ezilmeye gönüllü kadınları eleştirerek, cinsiyet ayrımcısı Rousseau'nun kadınların sevgilisi olduğu bir ortamda kadınlar için eşitlik talebinin anlaşılabilirliğini belirtir. Kadın ve erkek arasında doğal bir zeka eşitsizliği olmadığına göre eğitim aldıklarında kadınların da deha olabileceklerini

savunur. Cinsiyet ayrımına Devrim sırasında da karşı çıkan Condorcet 1790'da kadınların siyasal eşitliğini savunan bir makale yayımlar (Baysan, 1996: 228-229). Condorcet çifti kadınların siyasal yaşamda yer alabilmeleri ve oy kullanabilmeleri için birlikte mücadele ederler. Toplumun güvenliğini ve huzurunu bozmadığı için suç sayılmaması gereken fahişeliğin yasal olarak cezalandırılmasını insan haklarına aykırı olarak nitelendirirler. Sophie de Condorcet Panthéon'daki bir toplantıda siyahların ve kadınların sorunlarına duyarlı Olympe de Gouges ile tanışır, onu salonuna davet eder. Bu arada *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Savunusu) adlı yapıtı yayımlanmış olan Mary Wollstonecraft'la kitabını Fransızca'ya çevirmek üzere temasa geçer (Erlat, 1996: 207-209).

3 Ocak 1792'de tamamlanan *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Savunusu) adlı yapıt feminist teori tarihindeki ilk önemli çalışmadır. Wollstonecraft bu yapıtını, yapılacak yeni anayasada kadınları göz ardı etmemesi dileğiyle Fransız Bakan Talleyrand'a ithaf etse de, yeni yasal düzenlemeler kadınları kapsamamıştır (Donovan, 2001: 15-16).

Wollstonecraft' a göre feminist gündemdeki en önemli madde gerçek anlamda bir eğitim ve eleştirel düşüncenin geliştirilmesidir. Condorcet'yle benzer bakış açısını benimsemiş olan Wollstonecraft, her bireyin ayrı bir dünya olduğunu belirterek Rousseau'nun kadınların farklı düşündüklerine ilişkin görüşüne karşı çıkar ve liberal feminist duruşunu ortaya koyarak aklın doğasının her şeyde aynı olduğunu savunur. Kadınlar eleştirel düşünme güçleri arttıkça ruhsal bakımdan da gelişeceklerdir. Wollstonecraft'ın üzerinde durduğu temel konulardan biri de kadınların kamu alanının büyük girişim dünyasına girmeleri gerektiğidir.

Frances Wright da kadınların yalnızca düşünerek kendileri hakkında varolan önyargıların nedenlerini anlayabileceklerini ifade eder. Kadın da iktidarını erkek gibi özgürce kullanabilse gerçeğe ulaşabilir. Jeremy Bentham'ın faydacı görüşlerinden etkilenen Wright kadına yönelik baskının topluma faydalı olmadığını savunur. İnsan ırkının yarısının bağımlı durumda olması tüm ırkın gelişimine engeldir. Toplumsal gelişmenin yolu sorgulamaya ve eleştirel düşünceye olanak veren bir eğitim sisteminden geçmektedir (Donovan, 2001: 30-36).

Kadın hakları mücadelesinde o dönemde yaşanan en etkili gelişmelerden biri de kuşkusuz Olympe de Gouges'un 1791'de Paris'te kaleme aldığı bir el broşürü olan *Kadın Hakları Bildirgesidir* (Donovan, 2001: 15). Asıl adı Marie Aubry olan Olympe de Gouges (1748-1793) devrimci düşüncelerin ışığı altında kadınların özgürleşmesi gerektiğinin altını çizer. Olympe de Gouges'un kaleme aldığı *Kadın Hakları Bildirgesi* (*Déclaration des droits de la*

femme), 1789 İnsan Hakları Bildirgesi'ne yanıt niteliği taşır ve 'kadının giyotine çıkma hakkı varsa, kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır' görüşünü savunur (Bensadon, 1994: 42). Olympe de Gouges daha sonra XVI. Louis'nin savunmasını üstlendiği için giyotine yollanır. Eşinin adından yararlanarak oluşturduğu salonda devrim sırasında monarşiyi savunan Mme de Roland de giyotine gönderilir.

Rousseau'ya göre, ikiyüzlülük aracılığıyla kamu alanına giren kadın cinselliği erkekleri kadınlaştırmak gibi bir tehlike yaratmaktadır. Kamu alanı ve özel alan arasındaki stratejik konumu nedeniyle, 18. yüzyılda kadın ve kamu alanı arasındaki sorunların odaklandığı simge Kraliçe Marie Antoinette'tir. Paris, devrim ve ulus iyi analar olarak görülürken kraliçe kötü ana olarak nitelendirilmektedir (Hunt, 1996: 147-148).

Marie Antoinette Devrimci Cumhuriyetçi Kadınlar Derneği üyeleriyle, Mme de Roland ve Olympe de Gouges ile işbirliği içinde olmasa da, bu kadınlar kraliçenin politik düşmanları olsalar da hepsinin yazgısı birdir. Dorinda Outram'ın belirttiği gibi, Fransız Devrimi'nde etkin rol üstlenmek isteyen tüm kadınların ikilemi kadın ile erkeğin farklı yazgıları paylaşmalarıydı. Erkeğin erdemi, politikanın kamuya açık dünyasına katılmak, kadının erdemiyle ailenin özel dünyasına çekilmektir. Mme Roland bu ikilem karşısında, 'Bu rolün benim cinsiyetime uygunluğunu biliyordum ve bu yoldan hiç ayrılmadım' dese de kamu alanına katılmaktan çekinmemek gibi bir hata yapar ve bu hatasını yaşamıyla öder (Hunt, 1996: 161). Giyotinle idam edilmeden önce Mme de Roland'ın şu sözleri söylediği iddia edilir: "Ey Özgürlük! Senin adına ne cinayetler işleniyor!" (Bensadon, 1994: 42).

Rousseau 1762'de yayımlanan *Du contrat social (Toplum Sözleşmesi)* adlı yapıtında gerçek özgürlüğün bireyin kendi çıkarlarını toplumun çıkarı uğruna feda etmesiyle gerçekleşeceğini belirterek tek yasal egemenliğin halkın egemenliği olduğunu savunur ve kraliyet otoritesine karşı çıkar. Her birey egemen güce katıldığı ve yasalara boyun eğdiği sürece yurttaş sayılabilir. Hobbes'ın toplumsal sözleşme tasarımıdaysa toplumsal uzlaşma herşeyin her şeyle savaşına son verecek mutlak bir monarkın iktidarıyla gerçekleşebilir. Carole Pateman'a göre bu farklı toplumsal sözleşme versiyonlarının ortak noktası söz konusu sözleşmelerin erkeklere atfedilmiş olmalarıdır, bunun temel nedeniyse mülk sahibi olma hakkı ve dolayısıyla birey niteliğini yalnızca erkeklerin taşıyor olmasıdır.

Rousseau, Hobbes, Locke, Pufendorf, Grotius ve hatta Kant 'mülk sahibi erkek bireyleri', 'özerk kişiler' ve 'yurttaşlar' olarak tanımlamış ve kadınları bağımlı, doğal ve 'cinsel bakımdan' üzerinde tasarrufta bulunulabilir nitelikte tasarlamışlardır. Erna M. Appelt

“Toplum Sözleşmesi Feminist Bir Bakışla Tasarlanabilir mi?” adlı makalesinde, Carole Pateman’ın yeni çağın toplum sözleşmesini cinsiyet sözleşmesi biçiminde tanımladığını ifade eder. Pateman’ a göre, yeni çağın siyasal düşüncesini erkek egemen kılan bu sözleşme ataerkil bir kadınlık ve erkeklik inşa eder. Özerk olmayan, medeni haklardan yoksun kadınların siyasal alanda da söz hakları yoktur. Siyasal alan mülk sahibine ayrılmıştır. Doğurgan, doyuran olarak ‘doğa’yı temsil eden kadın ev işlerinden sorumludur. Erkeğin siyasal alana girebilmesiyle aile alanın dışına çıkmasıyla mümkündür (Appelt: 2002, 14-15).

Pateman’a göre toplumsal sözleşme insanoğlunun yeni politik yaşamının en müthiş öyküsü olarak tanımlanabilir. Ama bu kez kadınlar baştan yeniktirler, çoğalma ve politika açısından önemsiz oldukları ilan edilmiştir. Baba da saldıya uğramıştır. Politik güç tekeli elinden alınıp erkekler arasında eşit olarak bölüştürülmüştür. Sivil toplumda yalnızca babaların değil tüm erkeklerin politik hakları vardır. Ulus kadını özellikler taşımaz, cumhuriyetçilikle uyumsuzluk göstermez. Bu açıdan bakıldığında, Marie Antoinette Eski Rejim döneminde kral olabilecek kişiler doğurduğu için toplumsal sözleşmenin önünü kesen bir beden olarak görülür. Freud’dan esinlenerek Pateman, sözleşme tasarlanırken yalnızca özgürlüğün değil, kadınlara uygulanacak gücün de tartışıldığını savunur ve özel / genel, cinsel / politik alan ayrımlarının toplumsal sözleşmeyle yaratıldığını ifade eder (Hunt, 1996: 148-149).

Andrée Michel’i anarsak Descartesçılar ve Ansiklopedicilerle gelişen Rönesans ideolojilerinin akla, bireye, bilime önem vermelerinin yansırı kadını evcilleştirmeye çalışmaları akıl almaz bir çelişkidir. Bu çelişki, 18. yüzyılın eğitim görmüş kadınlarının cinsiyete göre farklılaşan ahlak düzenine karşı çıkmalarına ve siyasal haklarını aramalarına neden olmuştur. Bu dönemde kadınlar toplumun özgürleşmesinin kadınların özgürleşmesinden geçtiğini savunurlar ve kamu alanına girmek için yoğun biçimde mücadele ederler. Kadınlar siyaset adamlarının devrimci söylemleriyle, kadınları erkeklerle eşit yurttaşlar olarak görmeyi reddeden tavırları arasındaki kopukluğu da ilk kez 18. yüzyılda algırlar (Michel, 1993: 62-63).

19. yüzyılda Amerika’daki kadın hakları hareketinin önderlerinden olan Sarah Grimké yuva kavramını feminist bakış açısıyla ele aldıktan sonra özel alanın evli kadınlar için bir tiranlık olduğunu öne sürer (Donovan, 2001: 41). 18. yüzyılın ortasından itibaren ve 19. yüzyıl başında yaşanan tarihsel dönüşümler, özellikle de sanayi devrimi, kadını özel alanda tecrit ederek, ev ve işyerini daha önce hiç olmadığı kadar birbirinden ayırır. Bu nedenle, Marksistler kamu alanı / özel alan ayrımını endüstriyel kapitalizmin yükselmesine mal ederler. Kamu alanı / özel alan ayrımı günümüzde de güncelliğini yitirmemiş konular arasında

yer almaktadır. Kadının kamu alanına girmesi amacıyla etkinlik gösteren pek çok kadın derneği vardır. Kadınların politikaya katılımını teşvik eden KADER bu derneklerin en önemlilerinden biridir.

2.1.2 Kültür / Doğa Analogisi

Doğanın zalim olduğu için eril sayılması gerektiğini öne süren yaklaşımlar olsa da kadını doğa, erkeği de kültürle ilişkilendiren görüşler ağırlıktadır. Kadını doğal ve saf olduğu için doğaya bağlayan, erkeği de doğanın efendisi, akıllı, bilge kişi olduğu için kültür kutbuna yerleştiren görüşler kadını zayıf, erkeği de güçlü olarak değerlendirmektedirler. Newton'ın akılcı / akıl dışı paradigmasını çağrıştıran bu tür bir kültür / doğa analogisi kadına olumsuz özellikler yüklediği için feminist yaklaşımlarca eleştirilmektedir. Aynı analogiden yararlanan ancak bu kez kadına doğanın olumlu niteliklerini yükleyen ve feminizm anlayışını kadın – doğa ilişkisi üzerine temellendiren Eko-feminizm akımının görüşleri erkeği yücelten, kadını azımsayan bir kültür / doğa analogisine yanıt niteliği taşımaktadır.

Lynne Segal, feminist klasikler arasında sayılabilecek *Gelecek Kadın mı?* adlı yapıtında eko-feminizmin ilgi alanından şöyle söz etmektedir:

“Günümüzün yaygın feminizmi anneliğin toplumsal gerçeklerinden çok kadınların yaşamı, bedenleri ve nesnelerin doğal düzeni arasındaki ilişkiler üzerinde durmaktadır” (Segal, 1990: 25).

Segal'a göre, kültürel feminizmle kesişen ve feminizmde yeni dalga olarak ta adlandırılan seksenlerin eko-feminizmi, erkeklere göre 'doğa' ile daha uyumlu ilişkileri olan kadınların bu özellikleri sayesinde dünyayı kurtarmaları gerektiğini öne sürer. Susan Griffin de kadın olarak dünyaya gelmenin doğaya erkeklerden daha az yabancılaşmak anlamına geldiğini ifade etmektedir. Buna göre kadınları, Adrienne Rich'in 'kadınlığın kozmik özü' olarak adlandırdığı kavrama bağlayan, doğayla olumlu ilişkiler içinde tutan annelik yetisidir. Bu bağlamda dişil olarak ele alınan doğa, bireyin yaşamı ve sağlığı karşısında şefkatli, duyarlı ve verici olarak tanımlanmaktadır.

Gülner Savran da 1970'li yıllarda, özellikle Anglosakson ülkelerde feminizm içinde doğale bir akımın güçlendiğini belirterek söz konusu akımın kadınların doğurganlıkları, anne olma, 'yaşam veren' olma özellikleri sayesinde doğayla yakınlaştıklarını, uyumlu ve barışçı ilişkiler kurduklarını öne sürdüğünü ifade etmektedir (Savran, 1994: 47).

Meltem Ahıska 19. yüzyılda gündeme gelen kadın / erkek ayrımında, kadının her zaman doğayı, bilinmeyeni temsil ettiğini ifade eder. Kadın, erkek aklının sınırındır. Söylemi elinde bulunduran erkektir, kadınsa doğadaki nesnelere gibi düşmanca bir sessizlik taşımasa da doğa kadar dilsizdir. Kadın, erkeğin doğayla ilişkisinde arabuluculuk yapar. Kadının, erkeğin kendini görebileceği en elverişli ayna olduğunu belirten Simone de Beauvoir erkeklerin, kadını yarattığı için Tanrıya şükretmelerini, kadının ilişki kurabilen tek gerçek yabancı olmasına bağlamıştır. Kadınla erkeğin tözü bir olsa da kadın, erkeğin ben'inden ayrı bir bilince sahiptir. Kadını ehlileştirmenin tek yolu onu nesneleştirmekten geçer. Kadın sınırları erkek tarafından çizilen bir yabancıdır (Ahıska, 1994:33).

Nükhet Sirman, kadının doğayı erkeğin kültürü temsil ediyor olma meselesinin feminizme antropolojiden girdiğini ifade etmektedir. Sherry Ortner'in 1975'te yayımlanan bir makalesiyle bu konu gündeme gelmiş ve çok yankı uyandırmıştır. Kadını doğaya, erkeği kültüre bağlı olarak görmeyen Ortner, dünyada evrensel olarak tüm kültürlerin kadını doğa, erkeği kültür olarak gördüğünü belirtmiştir. Ortner'a göre bu, kültürel bir ayrımdır. Bu ayrım, kültür versus veya kültür karşıtı doğa Batı aydınlanma düşüncesinin temelinde olan bir şeydir (Ek 1).

Hobbes, Locke, J. J. Rousseau gibi filozofları düşünürsek, bir doğada insan, bir de toplumda insan vardır. Yani bir vahşi insan, bir de evcilleşmiş, kültürlüleşmiş insan vardır. Freud, Althusser, Lévi-Strauss gibi düşünürler de bu ayrımı kullanmışlardır. Bütün bir düşünce akımı bu ayrımdan yararlanmıştı. Sirman, bütün bir erkek egemen toplumbilim, felsefe akımı Aydınlanma diye kocaman bir şeyin üstünde yükselirken feminist olarak Sherry Ortner'in bu ayrımın gerçek bir şey olmadığını, kültürel bir şey olduğunu söylemesinin müthiş bir gelişme olduğunu vurgulamaktadır. Ortner'in saptaması incelenmesi gereken toplumsal-kültürel bir sürecin varlığına işaret etmektedir. Bu saptama ikinci bir soruyu akla getirmektedir: Doğaya karşı kültür ayrımı bütün kültürlerde aynı biçimde yapılmakta mıdır? Örneğin İslamiyet'te kesinlikle böyle bir şey yoktur. Doğa ile kültür aynı şeydir. Çünkü hepsini Allah yaratmıştır. İslamiyet'te böyle bir düalizm yerine muazzam bir monizm vardır. Dolayısıyla kültürel olarak böyle bir ayrımdan söz etmek oldukça güçtür.

Peru'da yapılan araştırmalar dünyada düalizm yerine bir triloji görmektedir. Katoliklerde de düalist bir anlayış yoktur: The Father, the Son and the Holy Ghost (Baba, Oğul, Kutsal Ruh). Yani dünyayı düalist, monist ya da trinity biçiminde gören değişik görüşler vardır. Bu bakımdan Nükhet Sirman, Doğa / Kültür analogisinde doğruluk payı var mıdır? sorusunu bir

yana bırakarak, söz konusu analogiyi kim? ne zaman? niçin yarattı? diye soru sormak gerektiğini belirtmektedir.

2.1.3 Erkek Merkezci Bakış Açısının Toplumsal Temelleri

La Domination masculine başlıklı yapıtında, Cezayir'in kuzeydoğusunda dağlık bir bölge olan Kabiliye'de, toplumun kadına bakışını inceleyen sosyolog Pierre Bourdieu'nün bu toplumdaki erkek egemenliğini doğrulayan düşünceleri kendisi de erkek olan bir bilim adamının kadının *öteki*'liğini tartışabilmiş olması aydınlatıcı niteliktedir. Bourdieu'ye göre tüm Akdeniz toplumları erkek merkezci (androcentrique) ve erkeklik organına tapan (phallonnarcissique) bakış açılarını günümüzde bile sürdürmektedirler (Bourdieu, 1998: 12).

Bourdieu'ye göre erkek merkezci bakış açısı kendini meşrulaştırmaya yönelik söylemlere gereksinim duymaz. Çünkü eril düzeninin gücü, toplumsal onaylamadan geçerek ortaya çıkmıştır. Toplumsal düzen, temelini oluşturan erkek egemenliğini onaylama eğilimde sembolik bir makine gibi işler. Kadın ve erkek arasında cinsiyetçi bir iş bölümü söz konusudur. Bu iş bölümüne göre uzamlar da iki cins arasında paylaşılmıştır. Bu paylaşımında erkeğe evin dışı, kadına evin içi ayrılmıştır. Bir başka deyişle, toplum kadınlara evcil bir ideoloji yüklemiştir.

Ayrıca toplum, kadın ve erkek bedenleri arasındaki biyolojik ayırım ile iki cinsin jenital organları arasındaki anatomik farkı, cinsler arasında kurduğu toplumsal ayırımın doğal bir kanıtı olarak değerlendirir. Kadının ve erkeğin kimliklerinin oluşmasında ve kendi bedenlerine bakışlarında toplumsal algı mekanizması etkili olur (Bourdieu, 1998: 15-16).

Yetersiz oldukları düşüncesiyle yetişen kadınlar gerçekten de toplumsal yaşamın her evresinde yetersiz kalırlar. Bu öğrenilmiş bir yetersizliktir (Bourdieu, 1998: 68). Toplumda erkek egemenliğine çelişkisel bir biçimde boyun eğildiğini gözlemleyen Bourdieu iletişim, bilgi, bilgisizlik, kabullenme ve duygular gibi tamamen sembolik araçlarla uygulanan, kurbanlarının bile fark edemedikleri, hissedemedikleri şiddet biçimini *sembolik şiddet* (violence symbolique) olarak adlandırır. Bu tanımdan hareketle erkek egemenliğinin bir çeşit sembolik şiddet olduğunu söyleyebiliriz (Bourdieu, 1998: 7). Gülnur Savran da erkek şiddeti ile toplumsal bir iktidar biçimi olan erkek egemenliği arasındaki bağlantının koparılmasının erkek şiddetini giderek depolitize etmek gibi bir sonuç doğuracağını ifade etmektedir (Savran, 1994: 45).

Toplum tarafından kurgulanan bir oyun vardır. Bu oyunda erkekler iktidarı, kadınlar da erkekleri arzulamaktadırlar; erkeğe çekicilik kazandıran iktidarı elinde bulundurmasıdır. Kadının erkeğe yani egemen olana aşık olmasıysa, kendi egemen olma arzusundan vazgeçmesini sağladığı için, erkeğin egemenliğini kolaylaştıran bir etkidir (Bourdieu, 1998: 86-87).

Kadının erkek egemenliği ve cinslere göre iş bölümüyle tanıştığı ilk yer ailedir. Ayrıca hukuk ve dil kurumları da bu iş bölümünü meşru kılmaya yararlar. Bourdieu'nün hukuk ve dille ilgili bu saptamasına yasal olarak hâlâ erkeğin evin reisi sayıldığı toplumları ve Türkçe'de sıkça kullanılan 'Elinin hamuruyla erkek işine karışılmaz' atasözünü örnek olarak verebiliriz.

Anti feminist bir tutum izleyen din kurumu da kadının kadına uygun görülen biçimde davranması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Din, kadının ataerkil değerlere boyun eğen aileci bir ahlâk anlayışı benimsemesini amaçlar. Bu amacına da kutsal yerlerin, dinsel metinlerin ve törenlerin sembolik anlamından yararlanarak bilinçaltına yüklediği tarihsel yapıları harekete geçirerek ulaşır.

Okulda da ataerkil değerler aktarılır. Yakın zamana kadar batıda yazın, felsefe, tıp ve hukukla ilgili olarak verilen bilgiler arkaik düşünce biçimlerinin ürünüydüler. Örneğin Aristocu geleneğin erkeği aktif kadını pasif olarak değerlendiren yaklaşımı batı toplumunda ağırlığını sürdürüyordu. Ayrıca tanrıbilimciler, hukukçular, doktorlar ve ahlâkçılar da yıllardan beri var olan ön yargılardan hareketle, doğası gereği çocuksu ve saf olduğunu ileri sürerek kadının özellikle iş alanındaki özerkliğini kısıtlamaya çalışıyorlardı.

Devlet de özel ataerkil düzenin buyrukları ile yasaklarını onaylayan ve bunları kamusal ataerkil yoluyla arttıran bir başka kurumdur. Erkeğin üstünlüğü ilkesine dayanan paternalist ve otoriter devletleri bir yana bırakırsak, kimi modern devletlerin bile erkek merkezci bakış açılarını aile hukukuna ve özellikle yurttaşların medeni durumunu tanımlayan yasalara yansıttıklarına tanık oluruz (Bourdieu, 1998: 92-94).

Sonuçta, Bourdieu aile, din, eğitim ve devlet kurumlarının erkek merkezci bakış açısını toplumda egemen ve sürekli hale getirdiklerini vurgulamıştır. Aynı sebeple, söz konusu kurumlar daima feminist eleştirilere hedef olmuşlardır.

2.1.4 Ataerkil Düzenin Özellikleri

Meltem Ahıska'ya göre, ataerkil düzen ya da fallokrasi (penis egemenliği) babanın yasası olarak işleyen ve fallik gücün bütün toplumun bilinçliliği üzerinde egemen olduğu, çeşitli arzu nesnelerini denetim altında tuttuğu düzen olarak tanımlanabilmektedir (Ahıska, 1994:35).

Andrée Michel ise fallokrasinin 20. yüzyıl ortalarında ortaya çıkmış, erkeklerin ve fallusun sembolik gücünün kadınlar üzerindeki egemenliği olarak tanımlandığına dikkat çeker ve kimi feministlerin androkrasi (erkek egemenliği), kimilerinin ataerkil sistem diye adlandırdıkları fallokrasinin yalnızca erkek egemenliğini anlatmadığını ifade ederek fallokrasiyi şöyle tanımlar: “Erkeklerin, kadınlar üzerindeki egemenliklerini yeniden üretmek için, ellerindeki tüm kurumsal ve ideolojik olanakları (hukuk, siyaset, iktisat, ahlak, bilim, tıp, moda, kültür, eğitim, kitle iletişim araçları, vb.) tıpkı kapitalizmin kendisini sürdürmek için bunları kullandığı gibi açıktan açığa ya da üstü örtülü biçimde kullanan bir *sistem*dir” (Michel, 1993:10).

Juliet Mitchell ise tarihteki tek evrensel yapı olarak nitelendirdiği ataerkilliği, erkeğin iktidarın kontrolünü elinde bulundurduğu ve bu iktidarın erkekte kalmasını sağlayan “cinsel politika” olarak tanımlamaktadır (Işık, 1998: 45).

Sosyolog Max Weber, feminist olduğu öne sürülen tüm kuramlarda ciddi biçimde ele alınması gereken ataerkillik terimini, babanın geniş akrabalık ağının evin öteki üyelerine egemen olduğunu ve evin ekonomik üretimini denetlediğini belirtmek üzere kullanmıştır (Barrett, 1995: 16). Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft* adlı kitabında özellikle iki baskı biçimi üzerine eğilmiştir: Toplumsal otorite yoluyla baskı ve ekonomik güç yoluyla baskı. Buna göre, ataerkil düzende aile reisinin baskısı ile toplum çerçevesi içinde yargı ve yürütme organlarının baskısı toplumsal baskı biçimi kapsamında değerlendirilmektedir. Tüm baskı düzenlerinde olduğu gibi ataerkil düzende de ekonomik mallar üzerindeki denetim yani ekonomik güç baskının bir aracı olduğu kadar sonucudur.

Tarih boyunca cinsler arasında sürüp giden ezme ve ezilme ilişkisini Weber, *herrschaft* diye adlandırmaktadır. Kate Millet söz konusu ezme ve ezilme ilişkisinin toplumsal düzen içinde farkına bile varılmadan ortaya çıkmakla birlikte kurumsallaşmış bir nitelik taşıdığını ve erkeklerin kadınlara egemen olmalarının doğuştan kazanılmış bir üstünlük olarak görüldüğünü belirtmektedir. Toplumda bir “iç sömürü” düzeni işlemektedir ve bu düzen her türlü ırk ayırımından, sınıf bölünmesinden daha kesin, daha katı ve daha sürelidir.

Günümüzde toplumda kadın erkek eşitliği var gibi görünse de cinsel egemenlik hala kültürün en yaygın ideolojisi olarak varlığını sürdürmektedir. Millet'e göre bu durumun kaynağı ordu, endüstri, teknoloji, üniversite, bilim, politika, ekonomi ve emniyet güçlerinin ataerkil düzen içinde erkeklerin egemenliğinde olmalarıdır. T.S. Eliot'un da değindiği gibi ahlâk, felsefe, sanat ve metafizik güç olarak tanımlanan tanrı baba da erkek yapısındandır.

Ataerkil düzen iki aşamada gelişmektedir: Erkeklerin kadınlara egemen olmaları ve yaşlı erkeklerin genç erkeklere egemen olmaları. Millet ataerkilliğin tüm toplumsal kurumları etkileyen bir sistem olmasına karşın tarihsel ve coğrafi açılardan farklılıklar gösterdiğini ifade etmekte ve bu görüşünü çeşitli örneklerle desteklemektedir. Ataerkilliğin tarihsel bakımdan farklılık göstermesiyle ilgili olarak verdiği örnekte Millet demokratik olduğu öne sürülen kimi rejimlerde kadınların yönetime hiçbir şekilde katılmadıklarını oysa günümüz demokrasilerinde kadınların sınırlı da olsa yönetimde yer aldıklarını dile getirmektedir (Millet, 46-48).

2.1.5 Kadının Ezilme Nedenleri

Kadınların toplumda ezilmediklerini öne süren görüşler olabilir ancak feminizm kadının toplumda ezildiği savından hareket ederek bu ezilmenin nedenlerini araştıran ve kadınların ezilmemeleri için çözüm önerileri geliştiren bir akımdır. Toplumsal gelişmelere karşın cinsler arası ilişkilerde kadının hala edilgen konumda olması ezilmişliğinin kanıtı sayılabilir. Kadının toplumsal konumunu bu şekilde ele almadan feminist bir bakış açısı oluşturmanın güçlüğüne "Les courants de pensée féministe" adlı makalesinde dile getiren Luise Toupin kadının toplumda bağımlı konumda olmadığını düşünmenin feminizm tanımını çıkmaza iteceğini ifade eder. Çünkü feminizm kadının bağımlı olmaya başkaldırması anlamına geldiğine göre başkaldırı yoksa feminizmden söz etmek de güç olacaktır. Toplumsal konum karşısında başkaldırıcıyı feminizmin olmazsa olmaz koşulu sayan Toupin, feminizm tanımının çerçevesini şöyle çizer: "Feminizmde önce bireysel sonra toplu bir bilinçlenme söz konusudur. Bilinçlenmenin ardından tarihin belli bir anında, belli bir toplumda kadınların bağımlı konumunda olmaları ve cinslerarası ilişkilerin düzenlenişi karşısında başkaldırı gelir." (<http://netfemmes.cdeacf.ca/documents/courants0.html>)

Deniz Kandiyoti feminist teoriyi, ele aldığı konulara göre kronolojik olmayan üç safhada dönemselleştirir. Buna göre, ilk safhada erkek merkezli yönelimle mücadele, ikinci safhada kadınların ezilmesinin açıklanması, üçüncü safhada kadından toplumsal cinsiyete geçiş süreci yer alır. Erkek merkezli yönelimle mücadele aşamasında feminist akademisyenler, sosyal

aktörler olarak kadınların nasıl yok olduklarını ve bilimsel disiplinlerdeki zayıf noktanın erkek bakış açısıyla yazılmış toplumsal teori ve tarih olduğu gerçeğini ortaya koyarlar.

Antropoloji, psikoloji ve ekonomi alanlarında kadın bağımlılığının ya da erkek egemenliğinin kökenleri sorgulanmaya başlanır. Cinsiyet eşitsizliğinin evrensel olduğunu ya da Engels'den hareketle eşitlikçi ilişkilerin sömürgecilik ve para yoluyla dönüştürüldüğünü öne süren görüşler antropolojik verilerin yeniden yorumlanmalarını sağlarlar. Psikoloji bilimi genellemelerini erkek öznelerden elde edilen veriler üzerine kurmakla eleştirilir. Carol Gilligan, *In a Different Voice* adlı yapıtında Kohlberg'in norm olarak erkek kalıplarını alan ahlaki gelişme aşamaları teorisini eleştirerek kadınlar ve erkeklerin ahlaki yönelimlerinin değişik biçimler gösterdiğini öne sürer. Sosyoloji ve siyasal bilimlerin de feminist revizyondan geçmeleri 1980'lerde bilimin bir çok yoldan cinsiyete göre bilgi kurduğunu kanıtlayan epistemolojik bir eleştiriye hedef olur. Bu da toplumsal araştırmalarda özne-nesne ilişkilerinin tanımlanmasında alternatif yolların ve feminist metodolojilerin araştırılmasına yol açar. Kandiyoti feminist disiplinde ilk aşamada gerçekleşen akademik çalışmaların toplum bilimlerine ilk meydan okuma anlamına geldiğini ve bu evrede kadını tarihsel, toplumsal, ekonomik ve politik aktörler olarak görünür kılan çok sayıda çalışmanın üretildiğini ifade eder (Kandiyoti, 1995: 124-125).

Kadınların ezilmesinin açıklanması aşamasında liberal, Marksist/sosyalist, psikoanalitik ve post-yapısalcı etkileri yansıtan feminist teoriler ve pratikler kadınların ezilmelerini farklı biçimlerde açıklamaktadırlar. Liberal feministler, kadınların kamusal alana girmelerini engelleyen geleneksel ve yasal sınırlamalar ile kadınların kapasitelerine ilişkin önyargıları, cinsiyetçi bakış açısını kadınların ezilmelerinin nedeni olarak görmüşlerdir. Liberal feministler toplumsal cinsiyet rolleri ve ayrımcı politikalar üzerine değerli ampirik çalışmalar sunsalar da cinsiyete dayalı ezilmeyi yapısal olarak çözümlemede yetersiz kalmakla eleştirilmişlerdir.

Radikal feministler, doğurganlıklarını ve cinselliklerini kontrol altında tutmak yoluyla kadınları baskılayan ataerkil düzeni kadınların ezilmelerinden sorumlu tutmuşlardır. Radikal feministler annelik, zorunlu heteroseksüellik, tecavüz, pornografi ve ev içi şiddet gibi daha çok kadın bedeni ve cinselliğine yönelik konulara ilgi duymuşlardır. Patriarka nosyonuna yöneltilemeyen karşı yöneltilemeyen başlıca eleştiri, tarihsel ve kültürel değişimleri anlamak için zayıf bir temel sağladığı düşünülen biyolojik özcülüğe doğru bir eğilimin olmasıdır. Marksist feministler patriarkayı farklı üretim şekillerine bağlamışlardır.

Marksist feministler cinse dayalı sömürünün özgül yapısına değinmek yerine sınıf sömürüsü üzerine odaklanmayı tercih etmişlerdir. Sosyalist feministler de kapitalizm ve patriarkayı birbirinden ayrı ama birbirine bağlı sömürü sistemleri olarak kuramsallaştırmışlardır.

Kapitalizm ve patriarka ilişkilerinin yapısına ilişkin hareketli tartışmalar 1980'lerin ortalarından itibaren kısırlaşmıştır. Bununla birlikte, akademisyenler ve eylemciler Üçüncü Dünyanın gelişmesiyle ilgilenmeye başlamışlar ve Üçüncü Dünya kadınlarının deneyimlerinin özgünlüğüne dikkat çekmişlerdir. Bu arada post-yapısalcı feministler Derrida'nın kurgu sökümlü, Foucault'un söylem kuramı, Lacan'ın psikanalitik anlayışı ve Lyotard'ın post-modernist bakış açısı gibi kuramları sentez ederek bir feminist projenin başlıca amacının, cinsel farklılıkları üreten pratikler yoluyla toplumsal olarak kurulan kadın kategorisi ile bağımlılığın çeşitli uygulamalar, söylemler ve kurumlar yoluyla yeniden üretimini analiz etmek olduğunu tartışmaya koyulmuşlardır. Marjinalleşmiş grupların kendi seslerini bulmaya başladıkları bir ortamda post-yapısalcı feminizmin öznellik kavramı kimi eleştirilere hedef olsa da feminist kuramı besleyen bir kaynak olmayı başarmıştır. Bu tartışmalar "kadın"dan "toplumsal cinsiyet kategorisi"ne geçişi sağlayan tartışmalar olmuşlardır (Kandiyoti, 1995: 125-126).

2.2 Toplumsal Cinsiyet

Lynne Segal'dan edindiğimiz bilgilere göre, toplumsal cinsiyet kavramı (genre) yakın zamanlara ait bir kavramdır ve 1968'de toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten (sexe) farklı olduğunu göstermek için Robert Stoller tarafından ortaya atılmıştır (Millet, 1987: 54-55 ; Segal, 1992: 98). Bu ayrım yetmişlerin başlarında Ann Oakley sayesinde popüler hale gelir ve cinsiyetin biyolojik olarak kurulmasına karşı, psikolojik erkeklik ve kadınlık fenomeni olarak toplumsal cinsiyetin kültürel olarak kurulduğuna dikkat çeker (Segal, 1992: 98).

Gülnur Savran cinsiyet / toplumsal cinsiyet ayrımının biyolojik olanla toplumsal olanı ya da psikolojik olsa da sonradan edinilmiş olanı birbirinden köklü bir biçimde ayırmaya yönelik olduğunu belirtir. Savran bu kavram ikiliğinin temel tezinin toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşmasında kültürün ve eğitimin biyolojik yönetime baskın çıkması olduğunu dile getirerek söz konusu ayrımın belirleyici olanın toplumsal cinsiyete ilişkin toplumsal anlayışların edinilmesi olduğunu vurgular (Savran, 1994: 46).

Bazı feminist antropologlar toplumsal cinsiyet kavramının toplumsal çözümlemede bir araç olarak kullanılmasından rahatsızlık duyarlar ve toplumsal cinsiyet kavramının toplumsal

gerçeklik anlayışımızı aydınlattığı kadar gözden saklayabileceğini de öne sürerler. Sherry Ortner toplumsal cinsiyet kavramına dayalı bir çözümlemenin benzer yapısal dezavantajlar (ırk, sınıf, kast, cinsiyet gibi kişinin aleyhine işleyebilecek yapısal konumlar) üzerine temellenen bir çözümlemeden bazı hallerde daha az kullanışlı olduğunu belirtir. Rosaldo da benzer bir noktaya değinmektedir:

“Çocukların edindikleri benliklerin yalnızca toplumsal cinsiyeti değil, kültürel kimlik ve sosyal sınıfı da içerdiğini unutarak, cinsel kimlikleri ailedeki dinamiklere bağlı birincil edimler olarak görmeye eğilimliyiz.” Ortner’in değişik öznellikleri üreten yapısal dezavantaj kavramı, yaşa, sınıfa ve etniğe bağlı farklılıkların toplumsal cinsiyet farklılıklarıyla etkileşim içinde olduklarına vurgu yapmaktadır (Kandiyoti, 1997: 186).

Feminist tarihçi Joan Scott toplumsal cinsiyeti cinselliği olan bir bedene empoze edilen toplumsal bir kategori olarak tanımlamaktadır. Kanadalı feminist çevirmen Susanne de Lotbinière-Harwood, egemen ataerkil düzenin yapılanmasını ve devamını sağlayan toplumsal cinsiyet sisteminin sınıflar ve ırklar arası ilişkileri de hiyerarşize ettiğini belirtmiştir. De Lotbinière-Harwood’a göre toplumsal cinsiyet sistemi, sosyalleşme sürecinde öğrenme yoluyla kazanılan bütün normatif değerleri ve davranışları kapsamaktadır. Simone de Beauvoir’ın “Kadın doğulmaz, kadın olunur” sözü de bu noktaya dikkat çekmektedir (De Lotbinière-Harwood, 1991: 18)

Kandiyoti, toplumsal cinsiyet bilincini yapılandıran deneyim katmanlarını kendi bütünlükleri içinde ele almak gerektiğini ifade etmektedir:

Cinse dayalı benliklerimiz çok boyutludurlar; toplumsal etkileşimler aracılığıyla şekillenirler ve değişik kurumsal ortamlarda tekrar şekil değiştirebilirler (Kandiyoti, 1997: 186-189).

Ancak Joan Scott’un da belirttiği gibi toplumsal cinsiyet, cinsler arasındaki gözle görülebilen farklılıklara dayanan toplumsal ilişkilerin önemli bir parçasıdır ve güç ilişkilerinin en görünür olduğu alanların başında gelmektedir. Güç ilişkilerinde yaşanan yapısal bir değişim doğrudan toplumsal cinsiyetlerin simgesel ifadelerini de etkilemektedir. Din, eğitim, hukuk, politika ve bilim alanlarda yer alan simgesel ifadeler kadın ile erkeğin, kadını ile erkeksinin anlamlarını en ufak bir muğlaklığa izin vermeden, sabit kategoriler olarak dayatmaktadırlar (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999: 20-12).

Sonuç olarak, her ne kadar toplumsal cinsiyetin toplumsal çözümlemede tek başına yeterli olup olmayacağı tartışılrsa da, toplumsal cinsiyet sistemini kavramanın, toplumsal davranışları

algılamada önemli ipuçları sağlayacağı da bir gerçektir. Dilsel davranış ta diğer toplumsal cinsiyet rolleri gibi öğrenim yoluyla edinildiği için toplumsal cinsiyet sistemi dil üzerinde etkili olmaktadır. Toplumda söylem düzeyinde kadınlara ve erkeklere verilen konular, kadınların ve erkeklerin bakış açılarını, algılarını, ifade yeteneklerini etkilemektedir. Kadınlar ve erkekler kendi yaşam deneyimlerinden süzerek algıladıkları gerçekleri dile dökmektedirler.

2.3 Feminizmde Farklı Kuramsal Yaklaşımlar

Eylemin yanı sıra düşünceye dayalı bir akım olan feminizmi kavrayabilmek için feminist kuramları ayrıntılı olarak incelemek gerekmektedir. Feminizmin yadsınamayacak kadar zengin bir kuramsal birikimi bulunmaktadır. Pratikte olduğu kadar teorik düzlemde de değişik feminist yaklaşımlar söz konusudur. Feminist kuramları temelde şu başlıklar altında ele almak mümkündür: Liberal feminizm, kültürel feminizm, Marksist feminizm, sosyalist Feminizm, radikal feminizm, varoluşçu feminizm, Fransız feminizmi.

2.3.1 Liberal Feminizm

Liberalizmi devlet, toplum ve birey arasındaki ilişkilerde önceliğin bireyin hak ve özgürlüklerinde olması gerektiğini savunan iktisadi ve siyasi düşünce akımı olarak tanımlayabiliriz. 18. ve 19. yüzyılın klasik liberalizmi, Avrupa orta sınıfının mutlakiyetçi devlet düzenine ve teolojik dünya görüşüne karşı verdiği mücadelenin bir parçası olarak ortaya çıkar, faydacılık felsefesinden ve doğal haklar öğretisinden önemli ölçüde etkilenir (Ağaoğlu, 2001: 109-110). Jeremy Bentham (1748-1842) ve John Stuart Mill'in (1806-1873) başlıca temsilcileri oldukları faydacılık her şeyden önce insan eyleminin amaçlarına yönelik bir kuramdır. Mill söz konusu öğretilerde arzu edilen tek şeyin mutluluk olduğunu, acının yerine hazzın amaçlandığını vurgulamaktadır. Buradan hareketle faydacılığın bir tür hazcılık olduğunu söyleyebiliriz ancak faydacılığın ideali bireysel mutluluk değil, genel mutluluktur (Auroux, 1991: 483).

Liberalizmden kısaca söz ettikten sonra liberal erkek düşünürlerin kadına yaklaşımlarının temelini kavrayabilmek için Aydınlanma Çağı'na uzanmak gerekmektedir. 17. yüzyıl sonlarında başlayarak 18. yüzyıl boyunca Avrupa düşünce dünyasına damgasını vuran Aydınlanma Çağı'nda, genel hatlarıyla Descartes'ı eleştiren, cogito'nun apaçıklığı yerine olguların kesinliğini koyan ampirik nitelikte bir felsefe anlayışı söz konusudur. Bu dönemde doğaya dönüş ve bireysel mutluluk yollarıyla ilgilenen filozoflar yeryüzündeki kötülüklerin nedenleri arasında saydıkları baskıcı rejimler ile dogmatik dinleri sorgularlar.

Filozofların, varlığın ve düşüncenin temelini düşünen insanı yerleştirdikleri Aydınlanma Çağı'nda toplumsal kurumları aklın ilkeleri doğrultusunda yeniden düzenleme çabaları söz konusudur. Aydınlanma düşüncesi insanı özünde iyi bir varlık olarak nitelendirir ve hümanist bir yaklaşımla bireyin başkalarına zarar vermediği sürece tutkularını özgürce yaşayabilmesi gerektiğini savunur. Kartezyen fiziğin, yerini giderek Newton fiziğine bıraktığı bu dönemi Norman Hampson şöyle tanımlamaktadır:

“18. yüzyılın ikinci yarısında Descartesçi bilim artık güvenilirliğini yitirmiş ve gelişmeleri yakından izleyenler daha önce Descartes'a duydukları hayranlık dolu saygıya Newton'u layık görür olmuşlardır.” (Hampson, 1991: 57).

Bu dönemde bilim adamları doğruları araştırmak için Descartes'ın tümdengelimci yöntemi yerine bilimsel buluşlarla önem kazanan deney yöntemini seçerler.

Josephine Donovan'a göreyse Aydınlanma Çağı dünya görüşünün temel paradigması Sir Isaac Newton'un evrenin basit ve matematiksel kurallarla yönetildiğine ilişkin düşüncesidir. Donovan, Newton'un paradigmasıyla liberal erkek düşünürlerin kadına bakış açıları arasında bir koşutluk kurulabileceğini şu sözlerle ifade eder:

“Newton'un paradigmasına göre, akla ve mekanizmanın matematiksel ilkelerine uygun olarak işlemeyen şeyler, ikincil, yeterli olmayan, gerçekten uzak ve adlandırılmaz Öteki olarak kabul edilir. Erkek liberal düşünürlerin bakış açısına göre kadın, işte bu ikinci kategoriye girmektedir” (Donovan, 2001: 18).

Newton'a göre kamusal dünya ve evrenin fiziksel dünyası akıl aracılığıyla yönetilirken, duygusal, kişisel sorunlar ile kadının yer aldığı marjinal dünya akıl dışıdır. Her iki dünya arasında kökten bir ayrım ya da kırılma vardır. Aydınlanma Çağı egemen düşüncesine göre akılcı dünya akıldışı dünyaya üstündür ve onu kontrol etmelidir. Bu görüş günümüzde de varlığını sürdüren erkek şovenizmine yol açan başlıca etkenlerden biridir (Donovan, 2001: 18-19).

Özellikle Descartes ve Fransız aydınlanmasının etkisiyle akli dünyaya ilişkin bilginin kaynağı, bedeni de ölümlü olması nedeniyle insan nesnelliğinin karşısındaki esas engel olarak gören bakış açısını Leonore Davidoff eleştirel açıdan şöyle değerlendirir:

“Akıl ile beden bu tür bir kartezyen tasarımında 'aklın cinsiyeti yoktu' ve böylelikle akıl cinsiyete dayalı önyargılardan kurtulma olasılığını barındırmaktaydı. Ancak, gerek algılanış

tarzında gerekse uygulamada, nesnel olgunun ardında değerlerin silinmesi, asıl olarak bedensel varlığıyla tanımlanan kadının evrensel olanın tikel bir durumu olduğu anlamına geliyordu. Oysa erkekler hem evrensel insan, hem de tikel erkekler –rasyonel evrenselciliğe dayalı tüm önermelerin temelini oluşturan bir asimetri” (Davidoff, 2002: 197-198).

Bu görüşten yola çıkarak kadının 17. ve 18. yüzyıllarda toplumda erkekten aşağı bir biçimde konumlandırıldığını söyleyebiliriz. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nde (1776) ve Fransa’nın *İnsan Hakları Bildirgesi*’nde (1789) insanlar için vazgeçilmez ya da doğal olarak kabul edilen haklara hükümetlerin karışamayacakları vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, liberal erkek kuramcılarının tümünde egemen olan düşünce kadının kocasının korumasına muhtaç olduğu ve evine ait olduğudur. Kuramsal olarak doğal hakların tüm insanlar için olduğunu savunan John Locke gibi bir filozof dahi bu düşünciyi desteklemektedir (Donovan, 2001: 20).

Kamu alanı / Özel Alan Ayrımı ve Kadının Özgürlük Mücadelesi adlı bölümde geniş olarak yer verdiğimiz Salonları ya da Olympe de Gouges gibi devrimci ruhu olanlar Fransa’da, Wollstonecraft ve takipçileri İngiltere’de 18. yüzyıl sonlarında kadının eşitlik talebini gündeme getirerek doğal haklar öğretisinden ve birbirlerinden etkilenerken özgürlük mücadelesine girerler.

19. yüzyıl kadın hareketlerinin ortak paydasını evli kadının mülkiyet hakkının olmaması, miras ve çocukları üzerinde hiçbir kontrolünün bulunmaması dolayısıyla medeni haklardan yoksun olması oluşturur. 19. yüzyıl kadın hareketlerinin temelinde kadının oy verme hakkı başta olmak üzere yasal, siyasal ve toplumsal alanlarda eşitlik talebinin yer aldığını söyleyebiliriz. 19 Temmuz 1848’de Sarah ve Angelina Grimké kardeşler, Lucretia Mott ve Elisabeth Cady Stanton tarafından Amerika’nın New York eyaletinde I. Seneca Falls Kadın Hakları Konvansiyonu düzenlenir. Seneca nehri üzerinde Seneca Falls’da düzenlendiği için bu adla anılan konvansiyona 260 kadın ve 40 erkek katılır. Söz konusu bildirge erkeğin insan soyunu kadının desteği olmadan yönetemeyeceği düşüncesinden hareketle kadınlara da oy hakkı verilmesi gerektiğini savunur (Bensadon, 1994: 49).

Angelina Grimké 1838’de kadın olarak kendi özgürlüğünü kazanmadan zenci kölelerin özgürleşmesini sağlayamayacağını ifade eder. Kadının toplumsal açıdan böyle düşük bir konuma sahip olmasının başlıca nedenleri erkeğin güçlü de olsa kürsüyü bir kadın konuşmacıyla paylaşmaya yanaşmaması ve kadının hukuk ile siyasetin erkek egemen dünyasına sınırlı biçimde katılabilmesine neden olan toplum düzenidir. 19. yüzyıl

Amerika'sında beyaz kadın dahi tam olarak özgür değildir, yasalara göre mülkiyet edinme hakkı yoktur, babasından kalan miras, kazancı ve çocukları üzerinde yalnızca kocasının hakkı vardır. Yine bu dönemde kadın, dava açma, mahkemede jüri üyesi olma, seçme ve seçilme haklarından yoksundur. Yasalar kadının evlendikten sonra kendi soyadını kullanmasına da izin vermemektedir. Yüzyılın başlarında kadınlar yasal olarak kürtaj hakkı tanınmamaktadır, kadının hamileliğine son vermesi ancak kocasının izniyle mümkündür. İngiliz yasaları üzerine temellenen Amerikan medeni kanunu bu dönemde evli kadını tamamen eşine bağımlı kılmaktadır. Yüzyılın ortalarındaysa Amerika'da bekar beyaz kadın, evli olana göre daha özgürdür, dul kadınsa bekar olana kıyasla yasal statü bağlamında daha ayrıcalıklıdır ancak belli koşullarda mülk edinebilme hakkına sahip olsalar da bu kadınlar medeni ve siyasal haklardan hala yoksundurlar.

İş yaşamı da kadınlara yönelik engellerle doludur. Kendisine eğitim alma olanağı tanınan kadınların yapabilecekleri tek meslek öğretmenliktir. Ancak kadınlara yaptıkları iş karşılığında ödenen ücret çok düşüktür. Amerika'da ancak 1848'de yürürlüğe giren bir yasayla kadın ailesinden kalan mirası elde etme olanağına kavuşur. Kadınlar yasal olarak miras edinme hakkını kendileri mücadele ederek değil, aile mülklerini korumak isteyen varlıklı babalarının çabaları sayesinde kazanırlar. 19. yüzyılın ortalarından önce feminist bir bilinç doğmuş olsa da düzenli bir kadın hareketinden söz edilemez. Kadınların 19. yüzyılın ortasında siyasal güçsüzlüklerini ortadan kaldırmak amacıyla mücadeleye atılmalarında onlara bu konuda önderlik eden ve feminist olmadan önce de siyasal olarak etkin olan kadınların katkıları büyüktür (Tobias, 1997: 11-12)

Bu konuda öncü kadınlardan biri olan Sarah Grimké, kadınlara uygulanan baskıyı meşrulaştırmak amacıyla kullanılan kutsal kitaptaki temel bölümleri eleştirel açıdan inceler ve Kitab-ı Mukkaddes'in tahrif edici yorumuna bağlı olarak gelişerek İncil'e dayandırıldığını öne sürdüğü hatalı bakışın, kendisi için hiçbir önem taşımadığını ifade eder. Kadınların haklarını ellerinden alan yasalardır. Kadınların kendilerine siyasal temsil hakkı tanınmadan vergi mükellefi sayılmalarını da ilk kez tartışmaya açan Grimké'dir. Öne sürdüğü tezler Wollstonecraft'inkilerle benzeşen, ancak feminist düşüncüyü daha ileri götüren Grimké'nin hareket noktası erkekler ile kadınların doğal olarak eşit ve ontolojik olarak aynı olduklarını varsayımına dayanan Aydınlanma düşüncesidir (Donovan, 2001: 37-42).

Kadınların 'özgürleşmesi' meselesi 19. yüzyıl başlarında toplumu yeniden düzenlemeyi tasarlayan ve sosyalizm tarihinde önemli rol oynayan ütopyacı düşünürler tarafından yeniden tartışmaya açılmıştır. Dönemin ütopyacıları arasında yer alan Claude de Saint-Simon ve

Charles Fourier'nin kadın erkek eşitliğine ilişkin görüşleri ilgi çekicidir. Fransız düşünür Claude de Saint-Simon (1760-1825), dünyayı üretenlerin yönetmesi ve yönetimde kadınlar ile erkeklerin eşit haklara sahip olması gerektiğini ileri sürerken, Fransız sosyalist kuramcı Charles Fourier (1772-1837) bireyleri sevgi bağıyla birbirlerine kenetlenmeyi ve toplumu kadın ile erkeğin eşit haklara sahip olacakları bir 'uyum' içinde yeniden örgütlemeyi amaçlamaktadır (Bensadon, 1994: 56-57).

Saint-Simon ve Fourier'nin takipçileri kadınların kurtuluşu konusunda ileri gidememişlerdir. Saint-Simoncular Hıristiyanlığın kutsal evlilik yasasını ortadan kaldırmada, Fourierciler de kadınlara, erkeklerle eşit eğitim ve iş olanağı sağlamada yetersiz kalmışlardır. Kadınların da yoğun katılımıyla gerçekleşen ve monarşinin çöküşüyle sonuçlanan 1848 Devrimi'nden sonra feminist eylemler değişik kanallardan gelişirler. O dönemde Eugénie Niboyet'nin kurduğu ve 1849'da Jean Deroin'ın yönettiği daha sonra *Kadınların Görüşü* (Opinion des femmes) adını alacak olan *Kadınların Sesi* (*La Voix des femmes*) adlı bir dergi çıkarılır (Michel, 1993: 68-69).

2.3.2 Kültürel Feminizm

19. yüzyılda liberal feminizmin yanı sıra etkili olan bir başka feminist kuram daha vardır: Kültürel feminizm. Kültürel feminizm aydınlanmacı liberal teorinin rasyonalizm ve yasal eşitlik üzerine kurulu yaklaşımının ötesine geçerek siyasal değişim yerine kültürel dönüşümü amaçlamaktadır. Kültürel feminizm, liberal feminist teorinin aksine kadınlarla erkekler arasındaki benzerlikler yerine toplumsal dönüşümün itici gücü olarak gördüğü kadınsı farklılıkları vurgulamaktadır. Margaret Fuller'in *Woman in the Nineteenth Century* (19. Yüzyılda Kadın, 1845) başlıklı yapıtı kültürel feminist geleneğin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Goethe ve Novalis gibi Alman romantikleri ile Wordsworth, Coleridge, Shelly, Keats gibi İngiliz şairlerini inceleyen Fuller, bu yazarlardan aldığı romantik birey düşüncesini kadınlara uyarlamıştır.

Liberal feminizmde olduğu gibi eleştirel düşünme ve kendini geliştirmenin önemini kabul eden kültürel feministler hayatın akıldışı, sezgisel ve özellikle de kolektif yönü üzerine odaklanmışlardır. Fuller'a göre özgüvenlerini geliştirmeleri gereken kadınlar, kendini keşfetme ve yeteneklerini geliştirme süreçlerini bireysel olarak yaşamak yerine başka kadınlarla beraber yaşamalıdır. Fuller ayrıca özgür ve akıllı olduklarının bilincine varan kadınların kadınlığın gücünü ve güzelliğini keşfettikten sonra erkek gibi olmaktan vazgeçeceklerini belirtmektedir. Fuller'ın kadının doğasına ve kadınsı farklılıklara ilişkin

dikkat çekici görüşleri vardır. Kadınlarda erkeklerde olmayan elektriksel bir yoğunluk vardır. Ancak kadını özel alana konumlayan toplum düzeni kadının manyetik gücünü dışa vurmasına engel olmaktadır.

Kadınlar da sezgisel algılama yeteneği gibi erkekler de olmayan yetenekler vardır. Sezgileri sayesinde kadınlar erkeklerin kolayca fark edemedikleri bağlantıları kolayca anlayabilmektedirler. Erkekler kadınlara özgü bu yeteneği akılcı bulmayıp yadsıyarak kadınları maddenin kamusal dünyasından dışlamaktadırlar. Oysa Fuller'a göre kadınların özgül niteliklerini ifade etmelerine izin verildiğinde toplumsal yaşam radikal biçimde değişecektir (Donovan, 2001: 69-77). 19. yüzyıl feministleri çeşitli zamanlarda hem liberal hem de kültürel feminist kuram çerçevesinde hareket etmişlerdir. Ancak yüzyılın sonunda kültürel feminizmin daha etkili olduğunu söylemek mümkündür. Liberal feminist taleplerinin yanı sıra Hıristiyanlığa yönelik eleştirileriyle Elisabeth Cady Stanton dönemin kültürel feminist tavır geliştiren feministleri arasında yer almaktadır.

1895 ve 1898 yıllarında iki bölüm halinde yayınlanan *The Woman's Bible* başlıklı yapıtında ve "The Matriarchate" (Anaerkillik) adlı makalesinde ataerkil olarak değerlendirdiği Hıristiyan dinini eleştiren Stanton yazılarında kadının toplumsal statüsünü iyileştirmek için siyasi hakların dışında toplumsal ve dinsel tavırlara yönelik bir devrimin gerekli olduğu mesajını vermiştir. İlahi varlığın iki cinsiyetli olduğunu öne süren Stanton'a göre tanrısallığın içinde kadınlık anlayışını yeniden kurmak ve babaya olduğu kadar "İlahi Anne"ye de dua etmek gerekmektedir. Stanton anaerkilliğin beraberinde barış ve bolluk, ataerkilliğin de tiranlık, savaş ve toplumsal hastalıklar getirdiğini savunmuştur. Anaerkil toplum tasarısı, 19. yüzyıl kültürel feministleri arasında yaygın olan bir görüştür. Stanton da İncil'i ataerkil bulduğu için reddeder ve annelerin yönetimde olacakları en azından yönetime katılabilecekleri yeni bir toplum tasarlar. Fuller'ın düşüncesini derinleştiren Stanton, kadınların özellikle de annelerin hayatı olumlu kılmaya yarayacak biçimde barışçı ve yaratıcı olduklarını ifade eder. Öyle ki dine ve yönetimin kamusal gücüne kadınlara özgü bakış açılarının katılmasıyla toplumda yeni ve olumlu bir dönem açılacaktır (Donovan, 2001: 79-84).

Kültürel feminist geleneği sürdüren Charlotte Perkins Gilman'ın çalışmaları da Sosyal Darwinizm düşüncesi üzerine temellenmiştir. Darwinci anlayışa göre hayatta kalmanın koşulu uyum sağlamaktır ve en başarılı biçimde mücadele edenler en iyi soyu oluştururlar. Sosyal Darwinizm düşüncesi de Darwin'in ünlü evrim teorisinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Sosyal Darwinizm görüşünün başlıca temsilcisi Herbert Spencer, savaşın toplumsal evrimi ve

ilerlemeyi sağlayan bir mekanizma olduğunu öne sürmektedir. Jacques Barzun'un da belirttiği gibi Darwin, Makyavelci imgenin mimarı olmasa geliştirdiği evrim kuramıyla siyasal bilimlerin dönüşümüne de katkıda bulunmuştur.

Gilman da Sosyal Darwinist hipoteze dayandırdığı çalışmalarında kadının ekonomik olarak erkeğe bağımlı kılınmasını bir anormallik olarak nitelendirdikten sonra bu durumun ırkın ilerlemesini engelleyici bir boyutu olduğunu ifade etmiştir. Gilman'a göre kadın, ekonomik olarak erkeğe bağımlı olduğu sürece cinsel olarak ta erkeğe bağımlı kalmaktadır. Oysa ki bu bağımlılığı zorunlu kılan doğa değildir. Kadınların başat enerjilerini yalnızca erkekleri memnun etmek için kullanmaktadırlar. Anelik de kadının erkeğin korumasına girmesini gerektiren bir süreç olarak görülmemelidir. Anelik enerjisi ve annelik sevgisi toplumu bir arada tutan bir güçtür. Yeni, ilerici bir topluma ancak yaratıcılık, koruyuculuk gibi kadınlık nitelikleri sayesinde ulaşılabilecektir. 1903'te yayımlanan *The Home* başlıklı yapıtında Gilman kadını kısıtlayarak toplumsal evrimi yavaşlattığını düşündüğu yuva kurumunu keskin bir dille eleştirir, böylece özel alanın kutsallığına saygı gösteren liberal gelenekten uzaklaşmış olur (Donovan, 2001: 91-100).

Sonuç olarak kültürel feminizmin belirgin özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz: Kültürel feminizm kadınların erkeklerden kültürel ve ahlaki bakımdan farklı olduklarını savunur, kadınları anaerkil, işbirlikçi, özgecil ve hayat-verici olarak niteler. Bu bakış açısı 20. yüzyıl başlarında reformcu barışçı feministlere esin kaynağı olmuştur. Kültürel feminizmi ilgilendiren önemli bir soru vardır: Kadın erkek farklılığı biyolojik nedenlerden mi kültürel nedenlerden mi kaynaklanmaktadır? 19. yüzyıl feministlerinin çoğu kadınların barışsever, reformcu doğularının doğuştan geldiğini ileri sürmektedirler. Kimileri de 1920'de sufrajet değişikliğinden sonra kadınların mücadelesini sürdürmediklerini belirterek bu görüşe karşı çıkmaktadırlar. Buna karşılık kadın seçmenlerin reformcu ve barışsever adaylara eğilimli olduklarını kanıtlayan pek çok anket mevcuttur.

Çağdaş feminist düşünürler çoğunlukla kadını aşağılayıcı yönleri olduğunu düşündükleri Freud'un biyolojik belirlenimcilik ilkesine kuşkuyla bakarlar, başka bir deyişle kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların biyolojik kökenli olduğuna inanmazlar. Kültürel feministlere göre kadının doğasından kaynaklanan bir değerler sistemi vardır ve bu değerler sistemi sayesinde toplumsal sistem dönüşüme uğrayacaktır.

2.3.3 Marksist Feminizm

Marksist kuram temelde kadın sorunu ya da feminizme yönelik olarak geliştirilmese de feminizm, kuramsal olarak Marx ve Engels'in görüşlerinden önemli ölçüde beslenmiştir. Feministlerin kullandıkları "bilinç yükseltme" kavramı Marksist kuramda da yer almaktadır (Donovan, 2001: 129). Marksizm de sınıf bilinci ön plana çıkar, feminizmdeyse ataerkil bir toplumda ezilen kadın olmanın bilinci söz konusudur. Sonuçta hem Marksizm'de hem feminizmde bilinçlenme, bireyin toplumda egemen olan gruba karşı kendi konumu hakkında bilinçlenmesini ifade etmektedir.

Feminist kuramcı Bell Hooks devrimci "bilinç yükseltme" kavramının, erkek egemen zihniyetin ve cinsiyetçiliğin gündelik yaşama yansıtılma biçimi ile kadının ezilmişliğine ilişkin bir bilinçlenmeyi ifade ettiğini vurgulamaktadır (Hooks, 2002: 7). Burada Hooks'un "bilinç yükseltme" kavramını devrimci sıfatıyla nitelendirmesi dikkat çekicidir. Bu kullanımın altında yatan neden, feminizmin de Marksizm gibi özgür yaratıcı eylemiyle dünyayı dönüştüren bir devrimci eylem felsefesi olmasıdır. Hooks'a göre, feminist hareketin ilk dönemlerinde etkili olan bilinç yükseltme grupları çerçevesinde örgütlenen kadınlar, iş ve ev hayatında ataerkil güçlerle mücadele etme gücü kazanıyorlardı (Hooks, 2002: 8). Bir başka deyişle, Marksizm ve feminizmde bilinçlenme yoluyla egemen ideolojiyi kavrar hale gelen birey, egemen ideoloji karşısında kendi ezilmişlik durumunu düzeltmek amacıyla mücadele etmeye yönelebilmektedir (Donovan, 2001: 133).

Marx ve Engels'e göre endüstriyel kapitalizm insanın emeğine yabancılaşması, metalaşması anlamına gelmektedir. Yabancılaşmaya neden olan bir başka etken de iş bölümüdür. Marx toplumdaki iş bölümünün cinsiyet ve yaş farklılıklarından doğan "ailedeki doğal iş bölümü"ne dayandığını belirtmektedir. Marx'a göre, mülkün nitelik ve nicelik bakımından eşitsiz biçimde bölüştürülmesinde rol oynayan toplumdaki iş bölümünün çekirdeği, kadın ve çocukların erkeğin köleleri olduğu ailedir (Donovan, 2001: 136-137). Marx'ın ailedeki iş bölümüne ilişkin görüşleri ile feminist kuramcılarının kullandıkları "cinsiyetçi iş bölümü" kavramı arasında sıkı bir bağ olduğu açıkça görülmektedir (Donovan, 2001: 140-141).

Marx'ın ekonomik değer kuramı da feminist kuram açısından dikkate değerdir. Kişinin kendi grubunun üyelerinin kullanmaları için ürettiği maddeler kullanım değeriyle, değişim için ürettiği maddeler de değişim değeri kavramıyla ifade edilmektedirler. Ev hayatında çoğunlukla kadınlar tarafından üstlenilen işler kullanım değeri taşımaktadırlar. Marx'ın ekonomi alanına katkısı sayılabilecek artı değer kavramıysa, emek ürünlerinin değeri ile o

emek gücünü üretmenin maliyeti yani emekçinin geçimi arasındaki farkı ifade etmektedir. Bu bakımdan, ev içi üretim ve ev işleri feminist kuramcılarının ilgisini çeken konulardır. (Donovan, 2001: 141-142).

Marx'ın görüşlerinden önemli ölçüde etkilenen feministlerden biri de Fransız feministleri arasında anılan Luce Irigaray'dır. Lévi-Strauss'tan hareketle Irigaray, toplum ve kültürün kadınların değişimi üzerine kurulu olduğunu ifade etmiştir. Toplumsal ya da sembolik diyebileceğimiz düzen ensest yasağı sonucu erkeklerin kadınları kendi aralarında sirküle eder hale gelmeleriyle ortaya çıkmıştır. Bu yasak her ne kadar aile kavramını korumaya yönelik olsa da toplumda bambaşka boyutlar kazanabilmekte, bambaşka anlamlar yüklenebilmektedir. Ensest yasağı yüzyıllar boyunca ekonomik, toplumsal, kültürel düzenin dayanağını oluşturmuştur. Irigaray'a göre, kadınların bedeni kullanılarak, tüketilerek, sirküle edilerek kültürün ve toplumsallığın gerekli koşulları yerine getirilmekte olsa da kadınların değişimi olgusunun nedenini daha derinlerde aramak gerekmektedir (Irigaray, 1977: 167).

Irigaray ataerkil toplumlarda, değişim sistemlerinin ve üretime dayalı işlerin erkekler tarafından yürütüldüğünü; kadınların, göstergelerin, malların daima erkekler arasında dönüp dolaştığını ifade eder. Ataerkil toplumlarda her zaman iş gücünün eril olduğu varsayılmakta ve ürünler yalnızca erkeklerin kullanım ve değişim nesnelere olmaktadır (Irigaray, 1977: 168).

Marx'ın, malı kapitalist servetin temel biçimi olarak ele alan çözümlemesi ataerkil toplumlarda kadının statüsüne ilişkin bir yorum olarak ta değerlendirilebilir. İşleyişleri baba ve tanrı tarafından düzenlenmekte olan ataerkil toplumlar Marx'ın tanımladığı anlamda bir kapitalist rejimin özelliklerini taşımaktadırlar. Her iki sistemde de doğa kendisini kullanım ve değişim değeri olarak kuran erkek tarafından işlenmekte ve erkeğe boyun eğmektedir. Toplumsal düzen içinde en çok kapitalize olanlar kadınlardır (Irigaray, 1977: 169).

Erkekler özel mülkiyetin ve ataerkil ailenin temelinde yer alarak tüm ürünlere kendi damgalarını vurmakta ve böylece ortaya toplumsal bir sömürü çıkmaktadır. Tarihteki tüm toplumsal düzenler üretici bir sınıfın, kadınların sömürülmesi üzerine kurulmuşlardır. Kadın çocuk doğurarak ve iş gücü olarak bir kullanım değeri ifade etmektedir. Irigaray'a göre kadının piyasada değer gören ve tüketicinin ihtiyaçlarına cevap veren tek niteliği vardır: Erkeğin çalışmasının bir ürünü olmak. Bu bakımdan tüm kadınlar birbirlerine benzemektedirler. Toplumda nesne konumunda yer alan kadınlar yaptıkları işlerle servete

dönecek bir iş birikimin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Kadın da mal gibi bir ihtiyaç nesnesidir ve bir değeri ifade etmektedir (Irigaray, 1977: 170-171).

Irigaray kadının sürekli göz ardı edilmekte olan değerini, kara kıta, sembolik düzende delik ve söylemde boşluk olarak betimlemektedir. Kadının hem özel hem de toplumsal bir kullanım değeri vardır. Mallar gibi kadınlar da erkeğin değerini, erkek için ifade ettikleri değeri yansıtan aynalardır. Değiş tokuş ekonomisi, arzu ekonomisi erkeklerin işidir (Irigaray, 1977: 172-173).

Mallar erkeğin arzusuna, ihtiyacına uygun olarak biçimlendirilmektedirler. Üretici, tüketici, değiş tokuşçu özneler arasında bir yabancılaşma vardır. Bu yabancılaşmayı desteklemek ve sürdürmek adına mallar daima kendi özgül değerlerinden yoksun bırakılmaktadırlar. Malların fiyatını belirleyen doğal biçimleri, bedenleri, dilleri değildir, erkeklerin değiş tokuş arzularını, ihtiyaçlarını yansıtmalarıdır. Malın var olabilme koşulu onu değiş tokuş edecek en az iki erkeğin bulunmasıdır (Irigaray, 1977: 176-177).

Anne olarak kadın, erkeğin adıyla damgalı bir üretim aracı, evin duvarları arasına ve değiş tokuşa kapalı özel bir mülkiyettir. Toplumsal düzene müdahale etmeksizin kadın, annelik, çocuk büyütme ve daha genel anlamda ev bakımı gibi rutin işlevler yüklenmiştir. Anne olarak kadının hem doğal değeri hem de kullanım değeri vardır (Irigaray, 1977: 180). Bakire kadınsa tam bir değişim değeri ifade etmektedir. Tabu olarak kurulan bekaretini yitirince kadın, kullanım değeriyle ifade edilir hale gelmektedir. Toplumun sözde yargıladığı, özde hoş görüyle yaklaştığı fahişelik durumundaysa değiş tokuş edilen ve kullanılan bedenler söz konusudur. Irigaray, kadınlara empoze edilen toplumsal rollerin anne, bakire ve fahişe rolleri olduğunu vurgulamaktadır. Ancak anne, bakire ve fahişe olarak kadının haz alma hakkı yoktur (Irigaray, 1977: 181).

Kadınlar da mallar gibi erkeklerin yasalarına boyun eğmektedirler. Özellikle cinsiyet üzerine kurulu iş bölümüyle arzu nesnelere haline gelen kadınlar asla arzuya ulaşmamaktadırlar. Erkeklerin yürüttükleri arzu ya da değiş tokuş ekonomisi kadınları sembolik işleyişe uymaları için boyun eğmeye zorlamaktadır. Kadın sembolik işleyiş içinde bölünmeye (schizē) maruz kalmaktadır. Böylece kadının kırmızı kanı kuru bir görüntüye, bedeni değerli bir zara, tözü değiş tokuş parasına, üretici ve üreyici doğası üretilmiş bir kadınlığa indirgenmektedir.

Kadınlar bu bölünmenin bilincinde değildirler ve bu bölünme onlara hiçbir kazanç getirmemektedir. Kadınları ikiye bölen sembolik düzen onlara hiçbir şekilde uymamaktadır

(Irigaray, 1977: 182-183). Kadınların var olabilmeleri doğal değerlerini aşip toplumsal değerlerine ulaşmalarıyla mümkün olacaktır. Bu da kolaylıkla gerçekleşecek bir iş değildir (Irigaray, 1977: 180). Kadınlar toplumsal bakımdan erkekler karşısında nesne konumundadırlar ve kendi üretmedikleri bir dili yansıtmaktadırlar. Doğal bakımdansa dış kaynaklı etkiler nedeniyle biçimsiz hale gelmişlerdir. Irigaray bu toplumsal işleyişi, metafiziğin uygulamaya geçirilmesi olarak yorumlamaktadır. Bu uygulamanın temelindeyse kadınların bedenlerine, babaları ya da yerlerini tutanlar (tenant-lieu) tarafından sahip çıkılması yatmaktadır.

Kadınların doğal durumlarından çıkıp toplumsal nesne haline geçmeleriyle, kadın bedenlerinin kullanım ve değişim değerleri yüklenmeleriyle ortaya çıkan sembolik düzen neredeyse katıksız bir artı değer üzerinden işlemektedir. Kadınlar maddi anlamda hiçbir kazanç elde etmeksizin sembolik olanın dolaşımına ve kullanımına katkıda bulunmaktadır. Sembolik işleyişe katkı sağlarlarken ve kendilerine yüklenen toplumsal işlevi yerine getirirken kadınlar, söz söyleme haklarını da bir kenara bırakmaktadırlar. Kadınların bedenlerini aşkın, doğaüstü ve ek-statik bir değere bağlayan erkekler sürekli büyüyen bir soyutlama sürecinde kendileri de duygusal niteliklerinden ve bireysel farklılıklarından sıyrılarak söz konusu sistemin ürünleri haline gelmektedirler. Metafiziğin uygulanmasına dayanan bu ekonominin zayıflığı, fizyolojik enerjiyi soyut bir değere indirgemesinden ileri gelmektedir.

Cinsel, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda değişim nesnelere olan kadınlar özgül sömürülme durumlarını sorgulayacak olurlarsa ekonomi politiği farklı bir bakış açısıyla eleştirmeye yönelebilirler. Böylece söz konusu eleştiriden söylem ve sembolik düzen de payını alacaktır. Kadınlar yalnızca erkekler tarafından üretime, tüketime, değerlendirmeye, dolaşıma tabi kılınmazlarsa, değiş tokuş işlemlerinin hazırlanmasında ve yürütülmesinde rol oynarlarsa ne gibi farklılıklar olacağını incelemek ve toplumsal sembolik iş düzeninin üretim ilişkileri üzerindeki etkisini eleştirel açıdan çözümlenmek gerekmektedir. Irigaray'a göre böyle bir çözümlenme, kadınların günümüz yasalarının temelini oluşturan fallokratik modellere öykünmeden doğayla, maddeyle, bedenle, dille ve arzuyla farklı bir toplumsal ilişki kurabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır (Irigaray, 1977: 183-184).

Sonuçta Marx'ın görüşlerinden yola çıkarak Irigaray sembolik olarak adlandırdığı toplum ve iş düzeninde kadınların ne tür işlevler yüklendiklerini araştırmıştır. Irigaray'a göre, ensest yasağı ve egzogami sonucunda kadınlar, erkekler arasında mallar gibi değiş tokuş edilmeye başlamışlardır. Mal nasıl kapitalist servetin temelini oluşturuyorsa, kadın da o şekilde ataerkil

servetin kaynağını oluşturmuştur. Özel mülkiyetin ve ailenin temelinde yer alan erkekler kadınlara hükmetmekte ve belirli toplumsal işlevler yüklemektedirler. Doğal değerleri, kullanım değerleri ve değişim değerleri olan kadınlar erkeklerin yasaları doğrultusunda kendilerine yüklenen işlevleri yerine getirmeye, üreticiler olarak tüketicilerin yani erkeklerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar.

Toplumsal sembolik düzen özellikle kadın cinselliği üzerine kurulu bir iş bölümüyle kadınları edilgenleştirmekte ve kadınların kendilerine yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Mallar gibi ihtiyaç ve arzu nesnelere haline gelen kadınlar kendi arzularının dışında hareket ederek kimliklerini yitirmekte, bölünmektedirler. Böylece kadınların üretken ve doğurgan doğaları üretilmiş bir kadınlığa dönüştürülmektedir. Bedenleri, dilleri ve arzuları erkekler tarafından erkeklerin kullanımlarına yönelik olarak şekillendirilen kadınlar haz alma ve söz söyleme haklarını yitirerek fallokratik modeller doğrultusunda erkekleri yansıtır hale gelmektedirler. Söz konusu sembolik işleyiş içinde erkekler de giderek bireysel ve duygusal farklılıklarını yitirmekte ve ürüne dönüşmektedirler.

Kadınların bedenle, dille ve arzuyla farklı bir toplumsal ilişki kurabilmelerinin yoluysa sembolik düzeni, söylemi ve her şeyden önce var olan ekonomi politik çerçevesinde üretim ilişkilerini sorgulamaktan geçmektedir. Kadınların üretimlerine, tüketimlerine ve dolaşımlarına yalnızca erkekler tarafından yön verilmeyip kadınlar bu süreçlerde etkin rol oynayabilseler neredeyse katıksız bir artı değer üzerinden işleyen sembolik düzeninin ötesinde soyut bir değer olmaktan çıkarak toplumsal bir değer haline gelebilirler.

Öteki Fransız feministleri gibi Irigaray'ın görüşleri de kimi zaman fazla özcü bulunarak eleştirilse de, Irigaray kadının doğasından söz ederken kadın olmanın getirdiği farklılığı vurgulamaya çalışmakta ve kadının bu farklılığı yitirmediği ya da yeniden keşfettiği takdirde toplumsal bir değer kazanacağını dile getirmektedir. Bir başka deyişle Irigaray, kadının doğasından söz ederken toplumsal süreçlerin kadınlık ve erkeklik üzerindeki biçimlendirici etkilerini kesinlikle göz ardı etmemektedir. Marx'ın geliştirdiği ekonomik değer kuramı çerçevesinde sembolik iş düzeni içinde kadınların ve erkeklerin konumunu çözümlemesi Irigaray'ın toplumsal kurumların sorgulanmasına ne derece önem verdiğini göstermektedir.

Heide Hartman'a göre, Marksizm ve feminizmin birlikteliği mutsuz bir evliliktir. Feminizm ve Marksizm'in evliliğinde ya birliktelik sağlanmalıdır ya da boşanma yoluna gidilmelidir. Hartman, Marksist kuramın sermaye ve sınıf mücadelesi üzerinden tartıştığı toplumsal çerçeve içinde feminizmin tutunacak bir bulmasının zor olduğunu düşünerek böyle

bir benzetme yapmıştır. Ancak feminizmin kuramsal gelişimi bakımından Marksizm'e çok şey borçlu olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Marksist feministler kadının üreticiliği sayesinde erkeğin üreticiliğinin mümkün kılındığını ve sermaye birikiminin temelinde kadının hane içi üretiminin yattığını savunmuşlardır. Marksist feministler ücretsiz işçi olarak çalışan kadınların sömürülmesini kavramadan toplumsal sömürünün kavranamayacağını ifade etmişlerdir. Kadınların, işçi saflarında kapitalizmle mücadeleye katılabilmeleri için hane içi üretimleri karşılığında ücretlendirilmeleri, proleterleştirilmeleri gerektiği fikrini ortaya atan Marksist feministlere göre ancak sınıfsız bir toplum içinde kadınlar özgürleşebileceklerdir (Işık, 1998: 43-44).

2.3.4 Sosyalist Feminizm

Marksist feministleri cinsiyet ve ataerkillik kavramlarına yeterince önem vermemekle eleştiren sosyalist feministler, kadının konumunun anlaşılabilmesi için ataerkilliğin ve kapitalist yapının birlikte düşünülmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Sosyalist feminist yaklaşımlar iki grupta değerlendirilmektedirler. İkili sistem teorisini benimseyen feministler ataerkillik ve kapitalizmi kadının konumunu kavramak için ayrı ayrı ele alırlar, birleşik sistem teorisini benimseyen feministler de ortak kavramlarda bu iki yapıyı buluşturmayı amaçlarlar. İkili sistem teorisini benimseyen feministlerden biri olan Juliett Mitchell, ataerkil yapının maddi olmayan yönü ile kapitalizmin maddi yönü birleştirildiğinde kadının toplumsal konumunun anlaşılabileceğini ileri sürer. Mitchell, kadınlara yönelik baskıyı ve toplumsal yapıya işlemiş olan ataerkilliği cinsel politika olarak adlandırır. Mitchell'e göre ataerkil yapı, psikolojik ve ideolojik niteliktedir.

Sosyalist feminist kuramcı Heidi Hartmann ise sosyal ilişkilerin hiyerarşik yapısını ortaya çıkaran ve kapitalizmle birlikte kadınları ucuz işgücü olarak kullanan ataerkil yapının maddi olarak ele alınabileceği görüşündedir. Iris Young ve Aliso Jaggar birleşik sistem teorisini benimseyen feministler arasında yer almaktadırlar. Ataerkillik ve kapitalizmi yabancılaşma kavramı üzerinden ele alan Iris Young, her iki yapının da temelinde cinsiyete dayalı işbölümünün bulunduğu savunmuştur. Bu bakış açısına göre, kadını ikincil işgücü olarak gören kapitalizm, ataerkillik gibi cinsiyetle belirlenen bir yapıdır. Aliso Jaggar kapitalizmi kadınlara yönelik bir baskı türü olarak görse de kapitalist düzenin ortadan kaldırılmasıyla kadına yönelik baskının yok olmayacağını savunur. Sonuç olarak sosyalist feminizm, kadınları üretimlerine ve bedenlerine yabancılaştıran sınıf ve cinsiyet sistemlerini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Işık, 1998, 44-46).

2.3.5 Radikal Feminizm

Pek çok feminist kuram “radikal” olarak nitelendirilse de, kendilerini radikal olarak değerlendiren tüm feministlerin “radikal feminizm”e dahil olduklarını söylemek mümkün değildir. Buna örnek olarak “radikal feminizm”in kimi yönlerini benimseyen ancak kimi yönlerini reddeden sosyalist feministleri verebiliriz. Radikal feministlerin içinde de “radikal feminizm”in çeşitli yönlerini eleştirenler vardır. Ancak bu bölümde ele alındığı biçimiyle “radikal feminizm”, 1960’ların sonlarında 1970’lerin başlarında, New York ve Boston’da bir grup eylemci kadın tarafından geliştirilen bir kuramdır.

Radikal feministler, ataerkillik ya da erkek egemenliğinin kapitalizmin değil kadınların baskı altına alınmasının kökeninde olduğunu savunurlar. Radikal feministler kişisel olanın politik olduğu düşüncesinden hareketle, bastırılan bir sınıf olarak kadınların kendilerini baskılayan erkeklere karşı toplu bir mücadeleye girişmeleri gerektiğini ifade ederler. Kadının öznelliğini, farklılığını vurgulayan radikal feministler kadına özgü farklılıklar üzerine kurulu bir toplum arzuladılar. Annelik, zorunlu heteroseksüellik, tecavüz, pornografi ve ev içi şiddet gibi kadın bedeni ve cinselliğine yönelik konular radikal feminist gündem de sıkça yer alan konular olmuşlardır.

Kadını savunmasız ve bağımlı kıldığı düşünülen aşk da Shulamith Firestone, Ti-Grace Atkinson gibi feministlerin eleştirilerine hedef olmuştur. Radikal feministler heteroseksüel seks üzerine kurulu aile ve evlilik kurumlarına da karşı çıkmışlar ve rahim dışı üreme yollarının geliştirilmesini istemişlerdir. Radikal feminist kuram en iyi ifadesini 1970’te yayımlanan iki temel kitapta bulur: Kate Millet’in yazdığı *Sexual Politics* ve Shulamith Firestone’un yazdığı *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. Ti-Grace Atkinson’un *Amazon Odyssey* (1974) ve Mary Daly’nin *Gyn-Ecology: The Metaethics of Radical Feminism* (1978) adlı kitapları da radikal feminizmin başlıca yapıtları arasında yer almaktadırlar (Donovan, 2001: 267-275).

Kate Millet’in 1968’de Columbia Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü’nde savunduğu doktora tezinin geliştirilmiş bir versiyonu olan *Sexual Politics*, kültürün her noktasını kaplayan ataerkil ideolojiyi ve D.H Lawrence, Henry Miller, Norman Mailer gibi yazarların yapıtlarındaki cinsel anlamda kullanılan kadın imgesini ele alır. Temelde kadınların erkekler tarafından ekonomik olarak değil biyolojik olarak ezildiklerini ifade eden Shulamith Firestone özellikle Marksist feministlerce biyolojik determinizmin tuzağına düşüp kültürel ve tarihsel değişkenleri gözden kaçırmış olmakla eleştirilir. Firestone’un kadınların biyolojik

yazgılarından kurtulmak için teknolojik araçlardan yararlanmaları gerektiğine ilişkin önerisine Zillah Eisenstein, teknolojinin erkeklerin denetiminde olduğunu hatırlatarak karşılık verir.

Heidi Hartmann'a göreyse asıl anlaşılması gereken biyolojik bir gerçek olan cinsiyetin nasıl sosyal bir olgu olan cinsiyet farkına dönüştüğüdür. Makalelerden oluşan *Amazon Odyssey* başlıklı yapıtında Atkinson, radikal feminist kuramı biçimlendirecek önemli bir saptamada bulunur: "Kadınların baskı altına alınmaları sınıf sisteminin başlangıcıdır ve kadınlar ilk sömürülen sınıftır. O günden bugüne gelişen her kültür, kurum ya da değer o baskıyı bir temel parça olarak içinde taşır." Mary Daly ise *Gyn-Ecology: The Metaethics of Radical Feminism* (1978) başlıklı yapıtında ataerkil toplumun sahte, somutlaşmış imgelerini tahrip ederek yeni bir dişil gerçeklik duygusu yaratmaya çalışan jinomorfik bir dil oluşturur. Gerçeklik dil yoluyla kurulduğu için, Daly dili radikal bir biçimde yıkmayı ya da kurgusökümüne uğratmayı kendine amaç edinmiştir. Daly kitabında okurun dikkatini çekecek türden sözcük oyunları ve yeni üretilmiş sözcükler kullanır ve özellikle cadı, kocakarı, kız kurusu, lezbiyen, şirret karı gibi kadınları betimlemek için kullanılan olumsuz ifadeleri tersine çevirir. *Gyn-Ecology: The Metaethics of Radical Feminism*'de Mary Daly'nin gerçekleştirmeye çalıştığı, yeni sözcüklerin yolculuğudur. Daly'e göre yeni sözcükleri adlandırabilme gücünü gösteren kadınlar, ataerkilliğin yer altı dünyasından yeni varlık dünyasına geçiş yapabileceklerdir (Donovan, 2001: 275-292).

2.3.6 Varoluşçu Feminizm

Varoluşçuluk felsefesinin en popüler temsilcisi olan Jean-Paul Sartre'ın hayat arkadaşı Simone de Beauvoir, kendi feminizm anlayışını kuramsallaştırırken varoluşçuluğun kavramlarından geniş ölçüde yararlanmıştır. De Beauvoir kadının ve erkeğin toplumsal konumlarını irdelerken erkeği bilinçli ve kendi-için-varlık (pour-soi), kadını da bilinçsiz ve kendi-içinde-varlık (en-soi) olarak değerlendirir. Aşkın özne olan erkek karşısında kadın, yalnızca nesne konumundadır ve erkeğin ötekisi olarak kurulmuştur. De Beauvoir'a göre bu konumundan dolayı kadın, tarihin oluşumuna da katılamamaktadır. Erkekler dünyasında yaşayan ancak o dünyanın parçası olamayan kadını "ikinci cins" olarak adlandıran De Beauvoir, kadının tarihin oluşumuna katılmadığı için tarihsel gerçekleri anlamaktan uzak olduğunu ifade eder (Işık, 1998: 51-52).

Pour-soi / en-soi diyalektiğinde en-soi kutbunda yer alan kadınlar özgürce yaratan özneler olarak kendi potansiyellerini yakalayamazlar, ötekilliklerini içselleştirerek özgün bir varoluşu üstlenmenin gerektirdiği zahmetten kaçarlar. Bu nedenle De Beauvoir, toplumda öteki olarak

tanımlanan kadınları bu şekilde tanımlanmalarına izin verdikleri için eleştirir ve korunan nesne olmanın, kendi hayatının sorumluluğunu üstlenmeye oranla daha kolay görüldüğü için kadınların bu yolu tercih ettiklerini belirtir. De Beauvoir' göre kadın, ancak aşkın bir özne olarak varolmayı seçtiğinde özgürlüğe ve tatmine kavuşacaktır (Donovan, 2001: 235-237).

3. FEMİNİZM VE DİL İLİŞKİSİ

"Erkek yapımı mitin baz metallerini dönüştürüyoruz; sesli hale gelerek, Kendimizde ve birbirimizde uylundırılamaz olanı adlandırma cesaretini ortaya çıkarıyoruz." Mary Daly

Feminizm ve dil arasında Fransız feministleri oldukça yakın bir bağ kurmuşlardır. Fransız feministlerin dili algılama biçimleri, feminizme bakışları ve kadın yazısı (écriture féminine) kavramları bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3.1 1968-1970: Fransa'da Yeniden Canlanan Feminizm

1968'de Amerika'da yaşanan kadın hareketleri kısa sürede Batı Avrupa, Kanada ve Avustralya'yı etkisi altına alır. 1970'li yıllarda, Asya ve Latin Amerika da aynı etkiye maruz kalır. Amerika'da 1963'te Eşit İşe Eşit Ücret Yasası (Equal Pay Act) kabul edilse de bu yasa, kadın işçilerin yasanın uygulanması için eyleme geçmelerine kadar yürürlüğe konmaz. 1966'da hükümete karşı kadınların yararına çalışacak bir baskı grubu oluşturmak amacıyla NOW (National Organization of Women) adlı örgüt kurulur. Bu örgütün kurucusu kadının özel alana hapsedilmiş yaşamını betimleyen ve 1970'lerin kültürel feminist metinlerin biri hale gelen *The Feminine Mystique* (1963) adlı kitabın yazarı Betty Friedan'dır (Bosio - Valici, S., Zancarini - Fournel, M., 2001: 75-76).

Var olan toplumsal modeli değiştirmeye çalışmayan NOW, yalnızca liberal feminist taleplerini ilgili makamlara duyurma çabasıdadır. Redstockings (Kırmızı çoraplılar) adlı grubun üyesi olan New Yorklu feministlerse ayrılıkçı ve radikal bir politika izlerler. Bu grubun sloganı şöyledir: "Erkek egemenliği en eski ve en temel hakimiyet biçimidir." Ancak bu iki grup ta kamuoyunda feminist bir bilincin doğmasında etkili olur ve 1970 Ağustos'unda New York'ta 50.000 Amerikalı kadın, erkeklerle eşitlik talebiyle sokaklara dökülür.

Kadın hareketinin Fransa'daki gelişimi de Amerika'dakine benzemektedir. Medyanın aile planlamasına gösterdiği ilgi, Yeni Sol'un ortaya çıkışı, sendikaların ve siyasal partilerin kadınların taleplerine açık hale gelmeleri, aşırı solun öğrencileri saflarına katması ve Vietnam Savaşı'na karşı bir hassasiyetin oluşması dönemin sosyopolitik koşulları arasındadır. 1962'de Colette Audry öncülüğünde, yeni solun bir parçası sayılabilecek MDF (Demokratik Kadın Hareketi) kurulur. MDF feminizme savaş sonrası yitirdiği anlamı geri kazandırmak ister ve NOW örgütünün çalışmalarıyla yakından ilgilenir. MDF'in üniversitede etkinlik gösteren kolu FMA ise daha az eşitlikçi bir konum benimsemiştir ve daha çok kadınsı özellikleri sorgulamak eğilimindedir. Bu bakış açısıyla MDF'den ayrılan FMA, özerk olma

çabasıdadır. Mayıs 68'den sonra Fransa'da kadın hareketi çerçevesinde yoğun gelişmeler yaşanmıştır.

En eski FMA (Féminin, masculin, avenir) 1967'de faaliyete geçmiştir. Anne Zelenski ve Jacqueline Feldman, Andrée Michel'in bir seminerinde karşılaşılır ve Michel'in önerisiyle MDF'e (Demokratik Kadın Hareketi) katılırlar. İçe dönük ve konformist olan bu kadın örgütünde aradıklarını bulamayan Zelenski ve Feldman karma bir grup içinde geleneksel rollere ilişkin yeni bir bakış açısı oluşturmaya karar verirler. FMA (Féminin, masculin, avenir) evliliği, aileyi, erkeğin özgürleşmesine karşı çıkan otoriter yapıları sorgular, kadının cinsel yaşamına ilişkin tabuları ortadan kaldırmayı amaçlar ve her türlü eşitsizliğe karşı mücadele eder. Mayıs 68'de çok fazla dikkat çekmese de FMA etkinliğini sürdürmektedir. Ancak her devrimci harekette olduğu gibi Mayıs 68'de de cinsler arası ilişkiler meselesi gündeme gelmiştir. Bu dönemde, Sorbonne Üniversitesi'nin koridorları öğrencileri kadın erkek ilişkilerini sorgulamaya davet eden afişlerle doludur. 1968 Haziran'ında FMA'nın 40 üyesi bulunmaktadır ancak bu sayı kısa sürede azalır. Bununla birlikte, küçülen grup daha radikal hale gelir. FMA bundan böyle (Féminin, Masculin, Avenir) yani (Dişil, Eril, Gelecek) anlamına gelmemektedir. FMA'nın yüklendiği yeni anlam (Féminisme, Marxisme, Action) yani (Feminizm, Marksizm, Eylem)dir (Picq, 1993: 11-13).

Başlangıçta cinse dayalı sömürüye karşı erkeklerle ve kadınların bir arada mücadele etmeleri gerektiği düşünülse de bu savaşıma en fazla dinamizm katan ezilenler yani kadınlar olmuştur. Mayıs 1968'den sonra kadınların özgürleşmesi için mücadele vermeyi amaçlayan başka bir örgüt daha kurulmuştur. Yalnızca kadınlardan oluşan bu grubun sayılı üyeleri arasında ünlü feministler yer almaktadır. Monique Wittig, Gile Wittig, Antoinette Fouque, Françoise Ducrocq, Josiane Chanel, Margaret Stephenson, Marcia Rothenburg, Suzanne Fen gibi feministler bu grubun üyeleri arasındadır. Kadınların mücadelesini özgürlük mücadelesinin bir uzantısı olarak gören bu grup, devrimci ve karşı kültürcü akıma, Maoizm'e, üçüncü dünyacılığa çok bağlıdır. Bu grubun sloganı şöyledir: " Dünyanın her yerinde ezilen halklar ırkçılığa ve yayılmacılığa karşı özgürleşmek için mücadeleye girdiler. Kendi ezilmişliğimize karşı mücadele ederek biz de onların mücadelesine katılıyoruz." Marx, Freud, Mao, Troçki, Engels, Bebel ile Margaret Mead ve Simone de Beauvoir okuyan bu grup, militan düşüncenin teori ve pratiğini aynı paralelde götürür. Kadınların Özgürleşmesi Hareketi olarak adlandırılan MLF'in (Mouvement de Libération des Femmes) kuruluşunda etkin olan bu grup, toplumsal yapılar, cinsiyete dayalı işbölümü ve kadınların toplumdan dışlanmışlıkları gibi konularda incelemeler yapmıştır (Picq, 1993: 11-13).

Sonuç olarak, 1960'lı yıllarda Amerika'da, İngiltere'de ve Fransa'da toplumsal ve siyasal bir savaşı olarak yeniden canlanan feminist hareket, yazınsal alana da nüfuz ederek feminist eleştirinin doğmasına neden olmuştur (Moran, 1994: 228).

3.2 Feminist Yazın Eleştirisi Kuramı

Feminist eleştiri, kendisine dek hiçbir yazınsal yaklaşımın metodolojisine dahil etmeyi akıl etmediği bir analitik araç kullanır: kültürel olarak belirlenen cinsiyet. Değişik feminist yaklaşımlar kültürel olarak belirlenmiş kadın ve kültürel olarak belirlenmiş erkek rolleri ve bu rollerin yazın metinlerine yansımaları üzerinde dururlar ve sanat yapıtı açısından bu belirlenimlerin anlamını eleştirel bir tavırla sorgularlar. Böylece feminist eleştiri; yeni eleştiri, Rus biçimciliği ve yapısalcılık akımlarının yazın eleştirisini nesnel kurallara bağlamak uğruna yazın metninden soyutladıkları tarihsel ve toplumsal bağlamı yazın metnine yeniden kazandırmıştır. Kültürel olarak belirlenmiş cinsiyet kavramı sayesinde, söz konusu akımların öne sürdükleri gibi tarihsel ve toplumsal bağlamın metin dışı olarak tanımlanamayacağı ve ikiliklerin belirli ideolojilere hizmet ederek kadın erkek rollerinin kutuplaşmasını pekiştirebileceği ortaya konmuştur. Feminist eleştiri yeniden okuduğu her metne tarihsel ve toplumsal bir boyut, disiplinlerarası bir kapsam ve en önemlisi yeni yorumlar katmıştır (Parla, 1994: 102-103).

Feminist eleştiri ilk ortaya çıktığında, gerçek yaşamda kadınları ezen ataerkil düzenin yazınsal alanda da kadın kahramanları ezdiği varsayımını kanıtlamak çabasıdadır. Ancak feminist eleştiri kısa sürede farklı konulara yönelir ve farklı ülkelerde yaşayan feminist yazın eleştirmenleri farklı sorunları ele alırlar. Amerika'da akademisyenlerce geliştirilen feminist yazın eleştirisi kadının okur ve yazar olarak yaşantısına eğilmiştir. Fransa'daki feministlerse yapısalcılık sonrası filozofların etkisiyle daha soyut ve kuramsal konulara yönelmişlerdir. İngiltere'de ise feminist eleştiri daha çok sosyalizmle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Feminist yazın eleştirmenlerinin benimsedikleri başlıca iki yaklaşım şöyledir: Okur olarak kadına yönelik eleştiri, yazar olarak kadına yönelik eleştiri. Okura yönelik eleştiri, okurun kadın olması halinde metni farklı algılayacağı düşüncesi üzerine kuruludur. Bu eleştirel yaklaşımın amacı, kadın okur gözüyle erkek yazarların yapıtlarına bakarak bu yapıtlarda sergilenen cinsel ideolojiyi, kadın imgelerini, klişe kadın tiplerini saptamak ve bunları feminist bakış açısıyla eleştirmektir. Simone de Beauvoir ve Kate Millet gibi yazarların da benimsedikleri bu eleştirel yaklaşım, erkek yazarların kadına bakışlarını ele alır ve yazınsal alandaki kadınlık durumu ile ataerkil toplumdaki kadınlık durumu arasındaki ilintiye dikkat çeker. Yazar olarak kadına yönelik eleştiriye edebiyat tarihindeki kadın yazarları inceler ve yeni bir kadın

söyleminin olanaklarını araştırır. Bu tür eleştirinin ilk örneğini *A Room of One's Own* (1924) başlıklı yapıtıyla Virginia Woolf vermiştir. Kadını yazar olarak ele alan feminist eleştirinin kendini bir eleştiri yöntemi olarak kabul ettirmesiyle 1975-1980 yılları arasında gerçekleşmiştir. Janet Kaplan, Ellen Moers, Elaine Showalter gibi eleştirmenler tarihte aynı tür baskılara maruz kaldıkları için kadın yazarların ayrı bir gelenekleri olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Yazar olarak kadına dönük eleştirinin kadın sorununa eğilen ve sorunu daha kuramsal düzeyde ele alan bir başka türü daha vardır: *Ecriture féminine*. Fransız feministlerince geliştirilen *écriture féminine*, kadına özgü, dilsel bakımdan yaratıcı bir söylemdir (Moran, 1994: 228- 237).

3.3 Fransız Feminizminin Dile Bakışı: *Ecriture Féminine*

Beden ile yazı arasında ilişki kuran Hélène Cixous, Julia Kristeva ve Luce Irigaray, Fransız feministleri olarak adlandırılırlar. Bu gruptaki feministler, Fransız feministleri dışında post-modernist ya da yapısalılık-sonrası feministler olarak da anılırlar. Fransız feministleri temelde, batının fallogosantrik (*phallogocentrique*) düşünce yapısını eleştirirler. Fallosantrik (fallusmerkezci) ve logosantrik (sözmerkezci) sıfatlarının birleşimiyle oluşan, Batı kültürüne özgü söylemin fallusmerkezli olduğunu vurgulamak üzere Jacques Derrida'nın ürettiği fallogosantrik terimi, feminist literatürde sıkça kullanılmaktadır (Işık, 1998: 65). Fransız feministleri, fallogosantrik olmayan, ataerkil kalıplara uymayan, ikili karşıtlıklar mantığına yer vermeyen, devrimci ruhlu, yenilikçi, yaratıcı ve kadına özgü bir dil ararlar (Moran, 1994: 239).

Jane Gallop'un belirttiği gibi Fransız feminizmini, kadın yazısı (*écriture féminine*) olarak adlandırmak ta mümkündür. Çünkü Fransız feminizminin eyleme dayalı bir boyutu olsa da, Fransız feministleri denilince akla öncelikle kadın yazısı kavramı gelmektedir. Kadın yazısı kavramı Hélène Cixous'nun çalışmasıyla ortaya çıkmış olsa da, bu kavram öteki Fransız feministlerince de ilgi görmüştür. Cixous'nun gerçek bir devrimci güce sahip olduğunu ifade ettiği kadın yazısı kavramı, 1970'ler Fransa'sında tartışılan politik ve kültürel konuların önde gelenlerinden olmuştur (Susam-Sarajeva, 2002: 193-195). O halde, Fransız feminizmini anlayabilmek için kadın yazısı nedir? diye sormak yerinde olacaktır. Kadın yazısı kavramını özümseyebilmek için de, öncelikle Fransız feministlerinin dile bakışlarını incelemek gerekmektedir.

Fransız kadın hareketine göre cinsiyetin kültürel belirlenimi yadsınamayacak bir gerçektir ve bu gerçeğin temelinde kadının ve erkeğin dile mahkum olma yazgıları yatar. Hélène Cixous,

Julia Kristeva ve Luce Irigaray gibi feministler bu mahkumiyeti Lacan kuramı çerçevesinde açıklarlar. Lacan'a göre pre-ödipal aşamadan ödipal aşamaya geçiş aynı zamanda dile hapsolmek anlamına gelmektedir; çocuk ödipal aşamaya geçtiğinde varoluş bütünlüğünü yitirir, anneden kopar, "ben"i dış dünyadan ayırıştırır ve öznelliğe mahkum olur. Bu, kaçınılmaz ve acılı bir kopuştur. Birey, yaşamı boyunca yitirdiği bütünlüğe yeniden kavuşma ve pre-ödipal aşamaya dönme özlemi duyar. Birey, içindeki bu boşluğu ve bu boşluğu giderme arzusunu dil aracılığıyla yansıtır. Bu, sonuçsuz kalmaya mahkum bir girişimdir. Çünkü söz konusu dil, aynı zamanda babanın dilidir. Bu dile ve bilince mahkum olan çocuk, cinsiyet ayrımının belirlediği farklı yaşamları da farkına varır. Erkekler ve kadınlar bu mahkumiyeti farklı biçimlerde telafi etmeye çalışırlar. Erkekler, babanın dilini benimseyerek egemen söylemi kurarlar, kadınlarsa sürekli egemen söyleme ulaşmaya çalışırlar. Böylece, söylem gücünü elinde bulunduran erkek, toplumsal yaşamın öteki kullarının da belirleyicisi olur. Hélène Cixous ve Luce Irigaray'a göre, erkek egemen söylemle uğraşmak vakit kaybıdır, kadınlar toplumsal olarak belirlenmiş kimlik imajlarını yıkmak yerine yapıcı bir yazın biçimini benimseyip, özgürce kendi dillerini kullanmalıdırlar. Çünkü ne kadar bastırılmış ve saptırılmış olsa da bir yerlerde kadına özgü bir dil vardır, erkek baskısına karşı çıkmak için en uygun araç ta dildir. Buna göre, erkek egemen dili işlemez hale getirmek kadın hareketinin birinci adımını oluşturmalıdır (Parla, 1994: 111-112).

Kadın yazısı, fiziksel isteklerini bastırmak yerine yazıda sembolize etmeleri durumunda kadınların bambaşka bir dil yaratacakları düşüncesi üzerine temellenmiştir. Luce Irigaray, *écriture féminine* terimi yerine *parler femme* terimini tercih eder. Pek çok Anglo-Amerikan eleştirmen Fransız feminist düşüncesinin Hélène Cixous, Julia Kristeva ve Luce Irigaray'ın yazılarıyla özdeşleştirilmesinden rahatsızlık duyarlar. Toril Moi, Fransız feministleri olarak anılan gruba dahil olmayan Antoinette Fouque gibi birçok değerli Fransız feminist yazarın olduğuna dikkat çeker. Ancak Cixous, Kristeva ve Irigaray'ın bu denli tanınmalarını sağlayan dil ve öznellik üzerine yaptıkları çalışmalar ile ortaya attıkları *kadın dili* düşüncesidir. Fransız feministleri dil sistemlerinin bölünüp parçalara ayrılabilen iç çelişkiler üzerine kurulu güç sistemleri olduklarına inandıkları için kurgu sökümcüdürler (Humm, 2002: 139-140). Bu noktada Fransız feministlerinin kurgusökümcü yaklaşımını anlayabilmek için kurgusökümü kavramını tanımlamak gerekmektedir.

Fransız felsefeci Jacques Derrida'nın görüşlerinden doğan, 1970'lerde Amerika'da gelişmeye başlayarak günümüze dek etkinliğini sürdüren kurgusökümcü eleştiri anlayışı, metne yönelik bir okuma, çözümleme ve yorumlama yaklaşımıdır. Kurgusökümcü eleştiri; yazarı, yazarın

eğilimini ve tarihsel bağlamı bir yana bırakarak öncelikle sözbilimin (rhétorique) verilerini yazına uygulama yoluna gider. Kurgusöküm (Déconstruction)* metnin dokusunu oluşturan söz sanatlarının (figures rhétoriques) metnin dilbilgisel boyutuyla büyük bir çelişki içinde olduğunu göstermeyi, başka bir deyişle akıl ile retorik arasındaki çatışmayı ortaya koymayı amaçlar. Kurgusökümcülere göre, söz konusu çatışmadan dolayı bir metin belki de hiçbir zaman tam bir açıklığa, kesinliğe ulaşamayacaktır. Bu nedenle, bir biçimsel birimi okuyabilmek için o biçimsel birimin dokusundaki dayanışmayı bozmak, kırmak, böylece anlamları dağıtmak gerekmektedir. Bir metin, gerçekliği ararken kendi kendinin yapısını ve anlamsal tutarlılığını bozarak söz sanatlarıyla örülü bir oyun haline gelir. Aynı metne yönelik okumalarda farklı yorumlara varılmasının nedeni okurların ve bakış açılarının farklılıklarından değil, metnin iç çelişkilerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin metin içinde yinelenen bir eğretileme (métaphore) ortaya metnin çizgisel anlamından farklı bir anlam çıkarmaktadır. Kurgusökümcü eleştiri akımının öncülerine göre kurgusökümü eylemi temelde şu aşamalardan meydana gelmektedir:

- Bir metne egemen olan karşıtlığı ve bu karşıtlığın ayrıcalıklı ögesini ortaya çıkarmak
- Karşıtlığın metafizik ve ideolojik ön varsayımlarını belirgin duruma getirmek
- Karşıtlığın, kendi kurduğu bir metin içinde bozulup parçalandığını ve tam tersi bir durumun ortaya çıktığını göstermek
- Karşıtlığı tersyüz etmek ve başlangıçta ayrıcalıklı görünmeyen ögeyi ön plana çıkarmak, ön plana çıkan ögeyi saptamak
- Karşıtlığı sarsıp, yerinden oynatıp anlam sorunsalını yeniden ele almak

Kurgusökümcü çözümlerde saptanan bir karşıtlık tümüyle bir yana itilmez, iç yapısındaki aşama sırası tersyüz edilir ve eklemleme noktası değiştirilir (Rifat, 1990: 95-96).

Karşıtlıkları yaratan ve benimsettiren üretim süreçlerini ayrıştırmaya çalışan kurgusöküm, geleneksel eleştirinin önemsiz gördüğü cins metaforlarını ele aldığı ve estetik biçimlerin ardındaki ideolojik kalıpları okurlarla birlikte ortaya çıkardığı için feministlerin ilgisini uyandırmıştır. Kadın yazısı yaratmaya çalışan Fransız feministleri erkek / kadın karşıtlıklarının dil tarafından nasıl üretildiğini, kadının nasıl olumsuz ve tamamlayıcı bir

* Déconstruction terimi için Türkçe'de «kurgusöküm» karşılığını öneren Prof. Dr. Saliha Parker'dir.

anlam yüklendiğini, dilin ve öznelerin nasıl cinselleştiklerini sorgulamak için kurgusökümünü kullanmışlardır (Humm, 2002: 212-213).

Yazınsal metinlerin yabancılaştırıcı örnekleriyle ilgilenen Julia Kristeva, okuru yadırgatan bir edebiyatın etkili olduğunu düşündüğü için daha çok, sürrealist ve sembolist metinler üzerinde çalışmıştır. Kristeva'ya göre bu yadırgatma etkisi, psikoseksüel güdülerin rasyonel anlam birimlerini parçalamasına izin verilerek sağlanabilirdi. Bunun için de tutarlı, mantıklı, bütünlüğü olan bir yazı biçimi yerine, parçalı, tutarsız ama kıskırtıcı bir yazı biçimi seçilmeliydi. Kristeva ancak böyle bir söylemin, erkek egemen iletişimin anlam egemenliğini kırabileceğini düşünüyordu. Kristeva'nın bu semiyotik başkaldırısı, öteki Fransız feministlerinin kadın yazısı yaratma serüvenlerinde esin kaynağı olmuştur (Parla, 1994, 112)

Kristeva kadın hareketini iki dönemde ele alır: 1968 öncesi dönemde kadınlar 'tarihin ve planlamanın doğrusal zamanı' içinde siyasette ve iş yaşamında erkeklerle eşit haklara ulaşmak ve toplumsal konumlarını erkeklerle eşit düzeye yükseltmek amacıyla mücadele etmişlerdir. Kadın hareketinde birinci kuşağı oluşturan eşitlikçi feministler aydınlanmacı mantık ve devletin usçu anlayışıyla uyum içinde kimliklenmişlerdir. 1968'den sonra kadın hareketine katılan ve kadın hareketinde ikinci kuşağı oluşturan feministler, siyasete güven duymazlar ve doğrusal zamansallığı reddederler. Bu dönemde feministlerin öncelikle ilgilendikleri konu kadın psikolojisinin özgünlüğü ve bunun sembolleştirilme biçimidir. Geçmiş kültürlerce 'sessizleştirilmiş' olduklarını düşünen bu kuşak feministler bedensel ve özneler arası deneyimlerini aktarmak için özgün bir dil ararlar (Işık, 1998: 39-40).

"Kadınların Zamanı" başlıklı makalesinde Kristeva, kadın mücadelesinin artık eşitlik arayışıyla değil farklılık ve özgüllükle ilgili olması gerektiğini belirtir. Bu noktada yeni kuşak, simgesel olarak nitelendirilebilecek bir sorunla karşı karşıya kalacaktır. Biyoloji, fizyoloji ve üremeye ilişkilendirilen cinsel farklılık, toplumsal bir sözleşme aracılığıyla öznelerin iktidar ve anlamla ilişkilerine tercüman olur. Bundan böyle, bozguncu feminist kuşak, önce dışıl olanın sonra tek tek kadınların özgüllüğünü keşfetmek uğruna, cinsel olanla simgesel olanın iç içe geçtiği alanı tehdit edecektir (Kristeva, 1994: 14-15).

3.4 Luce Irigaray: Yaşamı, Felsefesi, Yapıtları

Luce Irigaray, Hélène Cixous ve Julia Kristeva'nın da dahil edildiği Fransız feministleri olarak adlandırılan grubun temsilcilerinden biridir. Luce Irigaray 1939'da Belçika Blaton'da dünyaya gelir. Leuven'de felsefe öğrenimi gören Irigaray, Paul Valéry üzerine bir çalışma

yaparak öğrenimini tamamladıktan sonra Paris'e gider. Vincennes Üniversitesi'nde psikoloji, Nanterre Üniversitesi'nde dilbilim alanlarında öğrenim görür. Psikanalize ilgi duyar ve yapısalcı psikanalist Jacques Lacan'ın öğrencisi olur. 1974'te yayımlanan *Speculum de l'autre femme* başlıklı doktora tezini savunduktan sonra Vincennes Üniversitesi psikoloji bölümündeki görevine son verilir. Bu ağır kararın ardında yatan neden *Speculum de l'autre femme* başlıklı tezinde Irigaray'ın sivri bir dille Platon'dan başlayarak şimdiki zamana uzanan batı felsefe geleneğini erkek merkezci bakış açısından dolayı eleştirmesidir. Irigaray'a göre tüm özne teorileri erkeklığe uygun olarak kurulmuştur ve bu teorilere teslim olan kadın, bilmeden imgesel olanla kendi arasındaki özel ilişkiden vazgeçmiş olmaktadır. Psikanalizin imgesel kavramını Irigaray, simgesel olanı aşabilme, etkisiz hale getirebilme anlamında kullanmaktadır. Fransa sınırlarını aşarak dünyada feminizmin başyapıtlarından biri haline gelen bu kitapta, Irigaray erkeğin egemen olduğu, kadınınsa kendini erkekle "birlikte düşünülmüş" bulduğu mevcut toplum düzeni içinde iki cins arasındaki iktidar ilişkileriyle mücadele etmek üzere yeni bir dil geliştirir. Çünkü standart dilde kadın temsil edilmediği gibi eksik bir gestalt ve erkek öznenin irrasyonel bir yansıması olarak tanınmaktadır. Kadın toplum düzeni içinde daima erkeği yansıtan bir aypayı andırmaktadır. Irigaray'ın neredeyse tüm yapıtlarında başvurduğu ayna imgesi kitabının başlığına da esin kaynağı olmuştur. *Speculum* Latince'de ayna anlamına gelmektedir. Irigaray erkeğin iktidar aracı olarak kullandığı dilin kurallarıyla oynayarak kadına ait özgül bir söylem yaratmaya çabalar. Aynı çabayı Fransız feministleri diye adlandırılan grupta yer alan Hélène Cixous'da da yoğun olarak görmek mümkündür. *Speculum* bilinçli bir şekilde metafizik ve psikanalizin egemen imgelerinin karşı kutbunda konumlanmıştır.

Irigaray öteki metinlerinde olduğu gibi *Speculum*'da da, çifte anlamlılıklar oluşturur ve erkek merkezci bakış açısıyla üretilmiş teorilerin "açık anlamlı" yapılarını kurgu sökülümüne uğratar. Söz konusu yapıtında Irigaray, Freud ve Lacan'ın kadın cinselliğine ilişkin görüşlerini de eleştirmekten kaçınmamıştır. (Rullmann, 1998: 273-274).

1977'de yayımlanan ve makalelerden oluşan *Ce sexe qui n'en est pas un* başlıklı yapıtında Irigaray, *Speculum*'da Freud'un teorisine getirdiği eleştirileri bir kez daha yinelemektedir. Irigaray burada da, Freud'un teorisinde kadın cinselliğinin daima eril cinse göre tanımlandığını ifade eder. Söz konusu kurama göre dişi, değeri tekelinde bulunduran eril cinsin kusurlu, zayıf ve eksik bir karşıtı olarak betimlenmektedir. Oysa ki Irigaray'a göre kadın cinselliğinin özgül yönleri vardır. Freud'un kurguladığı cinsel evrim sürecinde küçük

kız önceleri erkek çocuktan farksızdır, sonra penisinin olmadığını fark edip kıskançlık duygusuna kapılır (Freud bu duyguyu penis kıskançlığı olarak adlandırmaktadır.), sonraki aşamada annesinin de bu değerli organdan yoksun olduğunu anlaması küçük kızın fallik sembolü elinde bulunduran babasına yönelmesine neden olur. Irigaray, Freudcu psikanalitik geleneğin kadına mal ettiği penis kıskançlığını kabul etmez ve kadının cinsel evrim sürecini erkeğe göre betimleyen Freud'un saptamalarının bilimsellik taşımadığını savunur. Freud bu saptamaları kadınların bireysel tarihlerinden yola çıkarak yapmıştır ve egemen ideolojinin yanında yer alarak kadınlığın toplumsal ve kültürel bağlantılarını sorgulamamıştır. Ayrıca kadın ve erkek arasındaki anatomik ve fizyolojik farklılıklardan dolayı kadının pasif, erkeğin aktif bir karakteri olduğunu ifade eden Freud, penisin üreme organı olması nedeniyle değer kazandığını vurgular. Kadının jenital organlarının da üreme işlevine sahip olduklarını belirten Irigaray, cinselliğin gelişimini desteklemek için Freud'un kullandığı tüm anatomik referansların üreme işleviyle ilintili olduğunu ifade ettikten sonra Freud'un üreme işlevinden bağımsız bir cinselliğe pek fazla yer vermediğini dile getirir (Irigaray, 1977: 67-69).

Bir dönem CNRS'te (Centre National de la Recherche Scientifique) araştırma müdürü olarak görev yapan Irigaray, 1970'lerin cinsel farklılık üzerine kurulu feminizm anlayışının önde gelen temsilcisidir. Irigaray, Simone de Beauvoir'ın aksine, kadının kendine özgü bir doğası olduğunu savunur. Dişiliğin erkekler tarafından kurulmuş eril bir yapı olduğunu ve bu şekilde kurulmuş bir dişiliğin ortadan kaldırılmasıyla kadınların erkeklerle eşit hale geleceklerini öngören Simone de Beauvoir, bu görüşüyle Irigaray'ın eleştirilerine hedef olur. Çünkü Irigaray'a göre, insan soyunun devamı için cinsel farklılık kaçınılmaz olduğu sürece dünya nüfusunun yarısını inkar etmek mümkün değildir. Bunun nedenle, daima varolmuş ancak erkeklerin iktidarlarını sürdürmek amacıyla deforme ettikleri, istedikleri gibi şekillendirdikleri dişiye ataerkil düzen içinden çekip çıkarmak gerekmektedir (Bosio-Valici ve Zancarini-Fournel, 2001: 149).

3.4.1 Feminist Yapıt Çevirisi: *Ve Biri Öteki^v Olmadan Kimildamaz* / Luce Irigaray

Luce Irigaray
1979 Les Editions de Minuit

Ve Biri^v Öteki Olmadan Kimildamaz (Çeviren: Nil Özçelik)

giovanna gagliardo'ya

^v Fransızcadaki eril-dişil ayrımı çerçevesinde hiçbir sözcüğün cins karakterini yitirmemesi için metnin içinde yazarın dişil olarak kullandığı sözcükleri " v ", eril olarak kullandığı sözcükleri " ^ " simgeleriyle belirttik.

Sütünle buz emdim annem. İçimde donla karşıdayım şimdi. Hala senden daha kötü yürüyorum ve hala senden daha az kımıldıyorum. Sen bana aktın, beni uyuşturan zehir oldu bu sıcak sıvı. Kanım ayaklarıma kadar ulaşmıyor artık, ne ellerime, ne başımın tepesine. Devinimsizleşiyor, soğuktan etkilenerik. Akışına direnen bloklarca tutularak. Kalpte kalıyor, kenarında kalbin.

Ve sevdiğime doğru koşamıyorum artık. Ve sevdiğe, beni olduğum yerde donduran uyuşukluk tarafından daha fazla tutsak^v, daha fazla tutuklu^v oluyorum. Ve sinirleniyorum, mücadele ediyorum, bağıriyorum – bu hapishaneden çekip gitmek istiyorum.

Ama hangi hapishane? Nerede kapalıyım^v ben? Beni hapseden hiçbir şey görmüyorum ortada. İçeride tutuluyorum^v, bende tutukluyum^v ben. Nasıl çıkmalı dışarı? Ve neden bende mahpusum^v ben?

Beni gözetiyorsun, gözetliyorsun. Korumak için beni her zaman gözünün önünde olmamı arzuluyorsun. Başıma bir şey gelmesinden korkuyorsun. Bir şeyin gelmesin mi çekiniyorsun? Ama gece gündüz böyle uzanmış^v olmaktan daha kötü ne olabilir? Büyümüş^v çoktan ve beşikte hala. Daima beni taşıyan, beni besleyen kimseye bağımlı^v. Beni taşıyan kimse? Beni besleyen kimse? ...

Az bir ışık süzülüyor bana. Biraz kımıldıyor içeride. Azıcık. Yeni bir şey kıpırdattı beni^v. İçeriye ilk adımı atmışım gibi. Bir hava esintisi donmuş bir bütüne kütesini sıyrarak temas etmiş gibi. Uzun bir uykudan uyandırarak beni. Çok eski bir düşün. Benim olmayan ancak içine kısırıldığım bir rüyadan. Oyuncusu muydum yoksa bütünü mü? bir öteki^(v)'nin düşünün.

Başlıyorum ya da yeniden başlıyorum soluk almaya. Tuhaf bu. Çok sakin duruyorum ve bende kıpraştığımı hissediyorum bunun. İçeri geliyor, dışarı gidiyor, geri geliyor, geri gidiyor. Bu hareket, yapayalnız^v yapıyorum bu hareketi. Kimse yardım etmiyor bana. Bir evim var içeride, bir evim var dışarıda ve birinden ötekine yöneliyorum, ötekenden birine. Ve ihtiyacım yok artık karnına, kollarına, gözlerine ne de sözcüklerine geri dönmek ya da çıkmak için. Yine senin çok yakınındayım ve şimdiden bu kadar uzakta. Sabah olmuş, ilk sabahım bu. Günaydın. Sen oradasın, ben burada. Aramızda paylaşılacak hava, ışık, uzam yığınla. Tepinmiyorum artık. Zamanım var şimdi.

Gün ağarıyor. Açım. Gücüm olsun istiyorum yürümek için. Yakınında ya da uzağında yapayalnız^v koşmak için. Sevdiğime doğru gitmek için.

Yemeği hazırladın. Bana yemek getiriyorsun. Bana / seni yemek veriyorsun. Ama bana / seni çok veriyorsun, bana getirdiğinle beni tamamen^v doldurmak istiyormuşsun gibi. Seni ağzımın içine koyuyorsun ve boğulur gibi oluyorum. Seni daha az koy bana ve bırak seni süzeyim. Beni beslerken sen görmek isterim seni. Kaybetmemek gözlerimi / gözlerini ağzımı sana açtığımda. Ve yine böyle yakınımda olmanı seni içtiğimde. Dışarıda olmaya da devam et. Seni de/ beni de dışarıda tut. Yutma seni, yutma beni, senden bana geçende. İkimizin^v orada olmasını öyle isterim ki. Birinin^v ötekinde ya da ötekinin birinde^v kaybolmamasını. Birbirimize dokunabilmeyi, tadabilmeyi, hissedebilmeyi, dinleyebilmeyi, görebilmeyi birbirimizi - birlikte.

Ben sana benziyorum, sen bana benziyorsun. Ben sende kendime bakıyorum, sen bende bakıyorsun kendine. Sen büyümüşsün^v çoktan, bense küçüğüm^v hala. Ama senden çıktım ben ve orada, gözünde, yaşayan öteki^v bir benim ben.

Ama, daima dalgın^v , uzaklaşıyorsun. Gizlice sınıyorsun aynada hala var olduğunu ve dönüyorsun mutfağına. Saatin dediğine göre, üstünü değiştiriyorsun. Saate göre giyinip kuşanıyorsun. Hangi saat? Neyin saati? Kimin saati? İsterim bu saati kırmanı ve bana kendini göstermeni. Ve bana bakmanı. Ve benzer ve farklı^v olma oyununu oynamamızı. Durmadan kendilerini değiştiren ve her biri kendi^v kalan sen ben. Canlı^v aynalar.

Top oynardık sen ve ben. Ama kim bilebilirdi ki, aramızda, bunlar gidip gelen imgelerdir? Senin onları bana verdiğini, benim onları sana verdiğimi, sürekli. Ve birbirimize atacak ve hak yerini bulsun diye yeniden atacak bir nesneye ihtiyacımızın olmadığını. Ben sana bir imge yollarım, sen onu geri yollarsın bana, sen onu tekrar tutarsın...

Sen seni tekrar tutar ve bana geri yollarsın : bal mı istiyorsun? Yemek saati. Büyümek^v için beslemek gerek seni.

Yine gittin^v. Yine bir tutuldun^v yemekle. Yine kaybolduk^v kendini yemekte. Henüz hayal meyal görüyorum seni ve sana doğru yürüyorum, bir besin ambarında gizleniyorsun. Yine ağzımı, karnımı doldurmak istiyorsun. Ağzın ve karnın bütünlüğünü sağlamak. Aramızda kan, süt, bal ve etten başka hiçbir şeyin geçmemesini (ama et, hayır, senin bende ölmeni^v istemiyorum şimdiden).

Hiç başka aşk olmayacak mı aramızda bu boşluk doldurmadan başka? Aramızda olabilecek her şeyi durmadan kapamak- yeniden kapamak, bu mu tek arzun? Bizi tüketmeye, tüketilmeye^v itmek, bu mu tek ihtiyacın?

Tamamen tıkanmış, devinimsizleştirilmiş bu bedeni istemiyorum artık. Hayır, hava istiyorum. Şahet beni yine körü körüne benzetirsen kendine – ama sen de kimsin? –, şahet yüzünü kaçırırsan benden kendini çoktan ölmüş^v biçimde bana vererek ve beni uyuşukluğum / n dan kurtarmak için güçlü adamlara bırakıp giderek, babama yönelirim ben. Senden daha canlı görünen biri için terkederim seni. Bana hiç yemek hazırlamayan biri için. Beni kendinden[^] yoksun, kendi gerçeğiyle ağzı açık bırakan biri için. Bakınca ben oyum[^], onun[^] söylediklerini dinliyorum, onun[^] ardında yürümeye çalışıyorum...

Çıkıyor[^] evden, ben ardından gidiyorum. Elveda, annem. Asla yansıman olmayacağım.

Jimnastik yapıyorum. Ağrıma uygun olan bedensel teknikleri uyguluyorum. Mekanik bir bilgin^v olacağım ben. Heyecanlanmadan hareket ediyorum. İyileşmek için benden istenilen hızda ilerliyorum, kımıldıyorum. Hareketlerim, hamlelerim, danslarım aşkla değil, iradeyle olacaklar. Beni doktorlarca buyrulan alıştırmalara boyun eğmeye çalışırken görüyor, günün her saati. Benimle ilgili tüm buyruklarına[^] itaat ediyorum sıkı sıkıya. Onlara veriyorum tüm dikkatimi, tüm enerjimi. Onların ilkelerinin doğruluğunun canlı kanıtı olabilirim ben. Onların aklıyla canlanan^v ya da yeniden canlandırılan^v.

Bir zamanlar öfkeyle dolup taşan^v ben nasıl da ılımlı biçimde hareket ediyorum izle uzaktan. Uslu değil miyim şimdi? Hemen hemen kusursuz bir genç kız değil miyim? Böyle görünmek için giyim kuşam, makyaj, kılık değiştirme, görgü kuralları konularında neredeyse çok az eksikim var. Başlıyorum benden beklenen biçime girmeye. Biraz daha gayret, küçük^v kalmamı isteyen, senin gibi giyinmemem yerine senin bana getirdiğini yememi isteyen sana karşı biraz daha öfke, sonra çıkıp gideceğim rüyandan. Hastalığımдан. Senden bana, benden sana. Bizim dışımıza gideceğim. Başka bir eve gideceğim. Kendi hayatımı, kendi tarihimi yaşayacağım.

Bak şimdi ne kadar iyiyim. Bir erkeğin peşinden koşmaya bile ihtiyacım yok, bana doğru gelen o[^]. O[^] yaklaşıyor. Devinimsiz, kımıldamadan onu bekliyorum. Burnumun dibinde. Heyecandan donup kalıyorum. Kanım çok iyi dolaşım yapmıyor artık. Güçlülükle soluk alıyorum. Gidiyorum.

Nereye olduğunu söyleyemem sana. Unut beni, annem. Seni bende unut, beni sende. Unutalım birbirimizi. Hayat devam ediyor...

Aynada kendine bakıyorsun. Ve annen duruyor karşında. Sonra da anne olan kızın. İki arasında, nesin sen? Senin yerin nerede bulunur – yeniden bulunur? Hangi çerçevede yer almalısın? Ve tüm maskenin ötesinde orada yüzün nasıl belli olur?

Akşam vakti. Ve yalnız^v olduğun için, destekleyecek ya da kabul ettirecek bir imgen kalmadığında, soyup atarsın süsünü bir kenara. Anne kızı, kız annesi yüzünü çıkarırsın. Yitirirsin sırnı. Çözülürsün. Erirsin. Akarsın kendi dışına.

Ama seni toplayacak kimse yoktur orada ve hiçbir şey durdurmaz bu taşmayı. Devam ederse bu kanama, gün bitimine kalmadan olmayacaksın artık. Olsa olsa annen ile kızının arasında geçişin damgası olarak resimli bir hatıra. Ve belki de hiçbir şey. Çehresiz kalıyor işlevin. Beslemek her yüzün önüne geçiyor. Tam bir bölünme: birinin^v öteki olduğu an. Tüketim, kendini verenin tüm imgesinin önünde. Algılanmadan^v önce kaybolan^v. Algılanamaz, öyle değilse ağzına kadar dolduran akışa kapılmış. Ötekini derisinin içine sokan. Birinden^v ve ötekenden her uzamı, biri^v ve öteki arasındaki her aralığı çıkarıp alacak kadar nüfus eden, yer kaplayan. Yalnızca bu sıvı, birinden^v çıkan ve ötekine giden ve adı sanı olmayan.

Annem, bu akşam seni kendine^v almak için hiç kimse. Sana susamak ve seni kendine^v almak için hiç kimse. Dudaklarını açıp seni kendinde^v akmaya bırakmak ve böylece seni canlı^v tutmak için hiç kimse. Varlığının zamanını bölmek için hiç kimse. Senin dışındaki geçişin aşılmasını sana çağırarak için hiç kimse. Sana demek için: gel ve burada kal yine. Ayna ve senin bu sonsuz kaybın arasında kalma. Ötekenden ayrılmış biri^v. Ötekenden eksilen biri^v. Biri^v ötekenden uzaklaşan iki ölü, aralarında^v bağ olmadan. Besleyenden^v kopmuş^v olarak baktığın biri. Ve sana tözünün kanıtı görünen yerden yoksun^v olarak gitmişim^v gibi.

En azından sen öyle sanıyordun. Ve bende kurtularak aynadan, boğmamış mıydın beni^v uyusukluğa? Ve asla yüzünü tanımış olmadan, beni^v cansız^v beslememiş miydin? Kanında, sütünde akıyorlardı çöl serapları. Hala akışkan, karışıyordu karşılıklı her değişimin buzlu kütlesi. İmkansız girer aramıza.. Zorla, senin imgelerinin içinde barınılmazı olmuşum ben^v. Güçsüzlüğünü yenmek için, büyümemi, yürümemi, koşmamı isteyen sen.

Yaşadığını görmek arzunla uyumlu hareket etsin diye bedenini, hapsettin beni^v kendine bakışının kıtlığına. Yüz çizgilerinin, el kol hareketlerinin değişimine neden olan ya da onlara eşlik eden aşk yokluğuna. Sen beni^v arzuladın, böyle senin bu aşkın. Senin gösterinin bu arzusuna sapsanmış^v, etki alanının temsilinde donup kalmışım^v.

Kendine^v bakılmasını istediğin yerde, saydamlık ya da devinimsizlik alıyordun yalnızca. Senin her yansımandan sonsuza dek yoksun hava ya da kendi bilincinden kopuk beden. Yine de her manzarayı, her ufku aşabilirdin hiç karşılaşmadan kendinle. Ya da takilabilirdin kendin olan ya da beni^v yaptığın bu şeye, engelleyerek yürümeni / yürümemi. Her manzarayı ışıktaki görünmez kılan donukluk.

Kimsin sen? Kimim ben? Kim garanti eder var olduğumuzu bu yarısaydamlıkta ya da bu kör engelde.

Ve gidersem ben, sen artık yeniden bulamazsın kendini. Kayboluşunun kefaleti değil miydin ben? Yokluğunun yer tutanı? Olmayan varlığının gözetmeni? Daima seni inandıran^v sana ulaşabileceğine. Seni tutacağına, her saat, kucağında. Seni hayatta tutacağına. Seni sürekli besleyeceğine, geçinip gitmeyi denemek için. Sana yine kan ve süt ve bal (senin etini istemezdim ben) vereceğine, seni tekrar dünyaya getirmeye çalışmak için.

Bu akşam, hiç kimse, beklentin böyle. Geleceksiz yöne doğru ilerliyorsun. O kişide senin düşünüyü anımsamak. Ev, bahçe ve her yer sensiz. Kendini boşuna arıyorsun her yerde. Gözlerinde, ellerinde, teninde yok hiçbir şey seni sana hatırlatan. Kendini bir başka sende yeniden görmeni sağlayan. Seni kendini hep daha fazla bedenime boşaltmaya sürükleyen, kendi hatıranı sürdürmek için. Kendi görünüşünü beslemek için. Hayır, annem, gittim ben^v.

Ama seni gidenden^v başka türlü tanımadım^v ki hiç? Ve bende, değil miydi kayboluşunun barınağı. Kendini bana akıtırken sen, çoktan orada değildin. Çoktan tutsak^v başka yerde. Çoktan bir başka bakışa girmiş^v. Çoktan yerini değiştiren benim o zaman giremediğim bir dünyada. Ve senden yalnızca unutuşu alan. Ve ben orada oldukça, unutuşun unutuluşunu sağlayan. Duyarlı görünmekle arttırdığımı senin varlığının kusurunu.

Ama unutuş hatırlar anısı kaybolduğunda. Ve işte sen, bu akşam, anısız bir yaşla karşı karşıya. Hiçbir anıyı anımsatmayan bir boşlukla kaplı^v. Tek yankısının geri dönüşüne bağırarak. Ele geçirilmekten kaçan bir yokluğu işgal eden özdeklik. Senin hapishanenin kapısını

mühürleyen blok. Olası gelecek dayanağı, kaldırılmış, bütünün sonsuza dek yok olmasına izin veren.

Neredesin sen? Neredeyim ben? Nerede bulmalı izini geçişimizin? Birinden^v ötekine mi? Birinden^v ötekinin içine mi?

İniyorsun, yeniden iniyorsun sen, yalnız başına^v, toprağın altına. Üzerinde yürüyormuş gibi görüldüğümüz yerin dibine. Biri^v, öteki. Biri^v ya da öteki. Sağlamlığımı, doğruluğumu bırakıyorsun bir yana. Adımların, yüz çizgilerin sabitlenmişler karar sonucu yalnızlık boyunca. Geri dönüyorsun yolunu kaybettiğin bu ürkütücü yere. Yolunu unuttuğun bu ine. Bu anı deliğine senden doğuşumun sessizliğinin gömülü olduğu. Senden bölünemez ayrılışımın. Bana gebe kalışının karanlığında.

Artık benim olduğumu bilmemeni sağlayacak ne oldu karnının gecesinde? Biri^v kimdi, öteki kim? Hangi gölge ya da hangi ışık büyüyordu sende, taşırken sen beni? Ve ışımıyor muydun sen, bedeninin ufkunda tutulan şey olarak kalırken ben? Ve donuklaşmıyor muydun sen, toprağına kök salarken? Büyümeye bırakılmış çiçek. Gözetlenmesi gereken, illa onda kendini görmeye çalışmadan. Bir modele uymadan açma. Önceden belli hiçbir çizgiye boyun eğmeden çiçeklenme. Sürekli, saate göre değişen taslak. Evriminin devinimine açık. Onu^v çekene ya da itene göre, görünmenin ışıltısına doğru yönelerek, yön değiştirerek, yeniden yönelerek ya da onu ilk sulamanın gizine yakın tutar. Hala görüntülerden uzak bir havada dalgalanarak. Kendi ritminde ve ölçüsünde kendinden geçerek, ve gizemini arayan bir bakışın zorlaması olmadan. Yitik bir gözün etrafındaki halkada çiçek açmış^v. Cevapsız bir sorunun kör çevresinde yeniden sıkışmış^v.

Ben senin tahmin edilen kefilin değil miydim? Bir başkasının senden çaldığı senin profilin. Bir başkasının senden aldığı ten. Kimlik bunalımında başıboş^v. Benim üzerime boşaltarak bu bitimsiz başı boşluğu ve, her adımda, yürek parçalayıcı^v. Bende durdurarak bilinmeyen^v olma yazgını. Sana / bana kadar gelişinin hala ve daima eksi kutuplu ince katmanları.

İşte olacağım bu^v, ya da olduğum, ya da olmayı istediğim – doğuşuma başvurman değil miydi bu? Dünyaya gelmek için uzam olarak ne kalıyordu bana? Nereden başlamalı senin dışında doğumuma? Senin dışında tutuyordun beni hala sendeyken ben.

Sütünle ayna verdin bana annem. Ve, gidersem, yitireceksin yaşamın, yaşamının imgesini. Ve kalırsam, ölümünün emaneti olmaz mıyım? Eksiktir görüntüsü her birinin^v. Yüzü, bedeninin canlılığı yoktur. Ve biri^v tutar ötekinin yasını. Aynada kaçırılmanı anlatan uyuşukluğum.

Ve, gidersem, senin sürgününün sürdürülmesi olmaz mı bu? Yok olmuş^v, sıram geldiğinde? Ben de tutsak^v, bir adamın beni^v hapsettiği bakışa. Kendi kendimi ortadan kaldırmış^v. Onun benden beklediği yansımada devinimsizleşmiş^v. Bende kendine bakmak için biçimlendirdiği yüze indirgenmiş^v. Onun düşleri ve serapları doğrultusunda gezip tozan. Bir işlevde durdurulmuş^v – annelik yapma.

Kendini^v benim tarafımdan dokunulmaya bırakmadın mı? Yüzünü avuçlarımin arasında tutmadım mı? Bedenini öğrenmedim mi? Hacmini yaşayarak. Geçiş yerini hissederek – sen ve ben arasında da. Bakışını bende bulunan ve beni benzerliğimize karşı koruyan hava maddesi haline getirerek. Senin / benim ağızımdan, asla yeniden kapanan ufuk. Sende / bende ve senin / benim dışımda, cinsiyetimize göre giyinmiş^v ya da soyunmuş^v. Tenimize uygun biçimde. Ne çok büyük^v ne de çok küçük^v. Ne açık ne dikiş izli. Yarı açıklar^v, yırtıksız.

Ve ne diye bana başka yara kabul ettirilmişti? Zaten dudaklarıma / dudaklarına sahip değil miydim? Ve bu açık beden üstünde asla bizleri vermeyi bitiremeyeceğimiz. Bizleri söylemeyi. Bu sessizlik çatlağı içinde sürekli yeniden sarmak bizleri yeniden doğmak üzere. İçinde bizleri hissetmek, yine ve yine, kadınlar, analar olmak için.

Ama, asla, bizlerle konuşmadık biz^v. Ve bu uçurum şimdi bizleri ayırıyor, tam değil bu, senden çıkıyorum ama sonsuza dek karnında tutsak olarak^v. Gölgeye gömülmüş^v. Damgamızın tutsakları^v olmuş. Ve biri^v öteki olmadan kımıldamaz. Ama hareket etmemiz birlikte olmaz. Biri^v dünyaya geldiğinde, toprağa girer öteki. Biri^v hayat taşıdığına, ölü öteki. Ve senden beklediğim, benim doğmama izin verirken, hayatta kalman senin de^v.

3.4.2 *Et l'une ne bouge pas sans l'autre*: Yapıtın Türkçe'ye Çevirisinde Karşılaşılan Güçlükler

Kitabın Başlığı ve Çeviride Simge Kullanımı

Kitabın başlığını Türkçe'ye aktarma aşamasında ilk çeviri sorunuyla karşı karşıya kalıyoruz. *Et l'une ne bouge pas sans l'autre (Ve Biri^v Öteki Olmadan Kımıldamaz)* başlığı içinde yer alan 'l'une' sözcüğü Türkçe'de 'biri' karşılığıyla ifade edilse de Fransızca'da dişil olan bu sözcüğün Türkçe'de hangi cinsi nitelediğini belirtmek mümkün değil. Bu nedenle 'biri' olarak Türkçe'ye çevirdiğimizde 'l'une' sözcüğü varış diline dişil özelliğini yitirerek aktarılmış oluyor. Başlığın İngilizce'ye çevirisinde yine aynı sorunla karşılaşmış ve başlık *And The*

One Doesn't Stir Without The Other biçiminde İngilizce'ye aktarılmıştır. Bu durumda İngiliz okurun 'the one'ın, Türk okurun da 'biri'nin çıkış dilinde dişil olduğunu anlamaları için ya Fransızca bilip kitabın özgün adını anlamaları ya da çevirmenlerin konuyla ilgili aydınlatıcı bir not düşmeleri gerekmektedir. Aksi halde, feminist bakış açısıyla dili kullanan Irigaray'ın hiç istemeyeceği bir biçimde kitabının başlığı dişil karakterini yitirmiş olur. Dipnotların okurun metni bütünsel olarak okuma ve anlamlandırma sürecini sekteye uğratmak gibi olumsuz bir yönü olduğunu göz önünde bulundurarak kitapta yer alan Türkçe'de cinsi belirtilemeyen sözcüklerin dişil ya da eril olduklarını üzerlerine simge koyarak belirtmeyi uygun bulduk. Bu kararımızda ve simge seçimimizde Irigaray'ın Türkçe'ye çevrilen ilk kitabı olan *Nietzsche'nin Deniz Aşığı*'nda kullanılan simgeler etkili oldu (Irigaray, 2000: 15). Söz konusu kitapta kimin önerisiyle simgelere yer verildiğini öğrenmek üzere kendisiyle görüştüğümüz çevirmen İsmail Yerguz, kitapta yayıncının kararıyla simge kullanımına başvurulduğunu belirtti. *Nietzsche'nin Deniz Aşığı*'ndaki gibi dişil için " v ", eril için " ^ " simgelerini kullandık ve bu seçimimizin nedenini simgeyi ilk kullandığımız yere yani kitabın kapağına bir dipnot düşerek açıkladık. Kitabın kapağına düşülmüş bir dipnotun okur için yeterince çarpıcı olduğunu düşünerek daha sonraki bölümlerde simge kullanımımıza ilişkin dipnotlardan kaçındık. Sonuçta, dokusu dilsel sembollerle dolu bu metne görsel semboller de ekleyerek dişil ve eril tüm sözcüklerin cins karakterlerini korumalarını sağlamış olduk.

Kitabın İthaf Edildiği Kişi ve Araştırmanın Anlamlandırma Üzerindeki Etkisi

Luce Irigaray'nın kitabını ithaf ettiği kişi 'giovanna gagliardo'dur. Giovanna Gagliardo kimdir? Irigaray ve Gagliardo arasında nasıl bir bağlantı vardır? Irigaray, Gagliardo'nun adını neden küçük harflerle yazmıştır? Bu sorulara yanıt aramak bir metni doğru çözümleyebilmek için tüm ayrıntıları göz önünde bulundurmaları gereken çevirmenlere ve yazın araştırmacılarına önemli katkılar sağlayacaktır. Metinle ilgili ayrıntıları araştırmak çevirmenler ve yazın araştırmacıları için metinsel çözümlemenin kaçınılmaz bir koşulu olsa da bilinçli herhangi bir okur da bu yöneme başvurarak metni anlamlandırma sürecinde kendisine yardımcı olacak türden kilit bilgiler yakalayabilir.

Bu bakış açısından hareketle yaptığımız araştırmada metni çözümlememizi kolaylaştıracak bilgiler elde ettik. Öncelikle ilk sorumuzun yanıtını araştırdık: Giovanna Gagliardo kimdir? Edindiğimiz bilgilere göre, Gagliardo'nun *Maternale* (1978) adlı filmi İtalyan feminist çevrelerce yoğun ilgi gördükten sonra filmin senaryosu Edizioni delle donne adlı feminist yayınevinde yayımlanır ve böylece *Maternale* kısa sürede İtalyan feminizminin önemli bir metni haline gelir. Yayımlanmasıyla birlikte kuramsal tartışma alanına giren kitapta ayrıca

Gagliardo'nun filmle ilgili düşünceleri ile İtalyan feminizmini yakından etkileyen bir kuramcı olan Irigaray'ın "L'una non sogna senza l'altra" ("Biri v Öteki Olmadan Düşlemez") adlı denemesi yer alır. Ataerkil bir toplum düzeninde annelik deneyimini lirik bir biçimde anlatan *Maternale* anne-kız ilişkilerinin karmaşık niteliğine odaklanarak kadının kimliğini ve öznelliğini vurgular. Bir kızın annesiyle gergin ilişkileri çerçevesinde konuşmamasının, histeri nöbetleri geçirmesinin ve kötü beslenmesinin yansıtıldığı film, psikoanalizden ve feminist kuramdan açıkça etkilenmiştir. Kızların yabancılaşma duygusuyla deneyimli annelerinin dünyasından eninde sonunda tüm ilişkilerin erkekler aracılığıyla yürütüldüğü bir dünyaya sürgün gidişlerini işleyen "L'una non sogna senza l'altra" ("Biri v Öteki Olmadan Düşlemez") bu bağlamda, filmde konuşmayan kızın sözlerini dile getirmektedir. Luisa Muraro'nun çevirdiği bu deneme kuzey İtalya'daki feminist felsefe topluluğunca tartışılan bir metin haline gelir. Muraro o dönemde cinsel farklılık kuramının oluşturulmasına katkıda bulunarak İtalyan feminizmini önemli ölçüde etkileyen Irigaray'ın başlıca yapıtlarını İtalyanca'ya çevirir.

(<http://tell.fl.purdue.edu/RLA-archive/1995/Italian-html/O'Healy,Aine.htm>.)

Giovanna Gagliardo'nun kimliğinden yola çıkmak bizi Irigaray - İtalyan feminizmi ilişkisine, ve Irigaray'ın kuramsal yaklaşımının temeline götürür.

Feminist İtalyan solu, Milano'daki Liberia delle donne ve Verona'daki Diotima grubu, kendi siyasal "affidamento"* görüşlerinde, Irigaray'ın yazılarından itici güç alırlar; cinslerin tarihine ilişkin düşüncelerini yaptıkları tartışmalarla zenginleştirirler. Irigaray'e göre, bir cinsel farklılık etiği, kadın jeneolojileriyle bağlarını yeniden kurmalıdır. Bu görüşten hareketle Irigaray küçük kızın gelişmesini, annenin yerine fallus-baba arzusunun konmasına bağlayan psikanalizi eleştirir ve erkek kültüründe ve bu kültürle biçimlenen toplumsal bellekte tarihsel bakımdan unutulmuş çok geniş kapsamlı bir kadın jeneolojisi olduğunu vurgular. (Rullman, 1998: 276-277) Irigaray, toplumsal düzen, kültür ve psikanalizin anneyi dışladığı savından yola çıkarak kız çocuk ve anne arasında, babanın yasakladığı bedensel temasın yeniden kurulmasının gerekli olduğunu dile getirir ve Oedipus soyleniyle başlayan kurgunun içinde asıl öldürülenin anne olduğunu belirtir. Irigaray, Freud'un aksine, tüm Batı kültürünün annenin katliyle bağlantılı kurulduğunu söylemektedir. Freudçu psikanalitik gelenek-kadının, kendisinde eksik olan penise haset duyduğunu iddia etmektedir. Irigaray bu iddiaya karşı

Türkçe'de "güven" anlamına gelen *affidamento* kavramı kadınların dünyada üzerindeki konumlarını belirleyebilmek için birbirlerini referans almaları gerektiği düşüncesine dayanır. *Affidamento* ilişkisinde kadının amacına ulaşmasının yolu öteki kadınla bağlantıya geçmektir. Öteki kadın hemcinsine dişil benliğini yitirmeden başarıya ulaşması için destekleyici olur.

çıkarak erkeğin penisini bir iktidar aracı olarak kullanarak kadının doğurganlığı üzerinde iktidarını geliştirdiğini ifade eder (Işık, 1998: 79).

Çeviri İncelemesi

Irigaray *Et l'une ne bouge pas sans l'autre* adlı yapıtında bütünüyle şiirsel bir dil kullanıyor. Okur üzerinde, sanki bir düş görmüş ve bu düşü şiirsel bir dil aracılığıyla karşısındakine anlatıyormuş izlenimi uyandırmaya çalışıyor. Irigaray'ın bu biçimsel tercihini Türkçe'ye aynı etkiyle nasıl aktarabileceğimizi araştırırken yine Irigaray'ın Türkçe'ye çevrilen ilk yapıtı *Nietzsche'nin Deniz Aşığı*'na yöneldik ve bu yapıtta çevirmen İsmail Yerguz'un yer yer devrik tümcelere başvurarak Irigaray'ın metnini, metnin şiirselliğine zarar vermeden Türkçe'ye aktardığını keşfettik ve böylece çevirimizde aynı yöntemden yararlanarak Irigaray'ın şiirsel anlatımının yarattığı etkileri Türk okur üzerinde uyandırmaya özen gösterdik.

Fark üzerinden gelişecek bir kadın yazısı yaratma serüvenlerinde Fransız feministleri kaleme aldıkları metinlerde sözcük oyunlarına ve simgesel anlatım biçimine başvurarak çok anlamlı, çok sesli metinler yaratma eğilimindedirler. Bu bakımdan söz konusu metinleri çözümlemeye çalışırken her sözcüğü dikkatle incelenmek, her çağrışımı göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Çeviri incelememize zihnimize çoğul çağrışımlar yaratan "glace" sözcüğüyle başlayacak olursak, özgün metinde kullanılan "glace" sözcüğü Türkçe'de buz, dondurma, cam, ayna karşılıklarıyla ifade edilebilecek çok anlamlı bir sözcüktür. Sözcüğün tümce içinde "boire" (içmek) eylemiyle beraber kullanılması Türkçe karşılık olarak "ayna" ve "cam" sözcüklerini tercih etmemizi engelledi. Tümceyi "İçimde donla karşıdayım" annem biçiminde çevirerek hem bir üşüme hem de bir çıplaklık anlamı yaratmak istedik.

"Glace" sözcüğüne titiz bir biçimde karşılık arayışımızı ayrıntılı olarak anlatma gereksinimimiz Irigaray'ın "glace" sözcüğünü çoğunlukla "ayna" anlamında kullanmasından ileri gelmektedir. Yeni Roman akımı çerçevesinde yer alan yazarların sıkça kullandıkları bir simge olan "ayna", feminist kuram için de önemli bir simgedir. Simone de Beauvoir'a göre kadın erkeğin kendini görebileceği en elverişli aynadır (Ahıska, 1994: 33). Kate Millet, *Cinsel Politika* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Kendini düşlere salan her erkek için kadın, baktığı zaman kendisini gördüğü bir aynadır" (Millet, 1987: 40). Yapısalcılık-sonrası akımın temsilcilerinden olan ve Fransız feminizmini derinden etkileyen Jacques Lacan ise çocuğun gelişimde önemli rol oynayan üç ayna aşamasından söz etmektedir: Ayna öncesi aşaması,

ayna aşaması ve ayna sonrası aşaması. Ayna aşamasında çocuk, aynada kendini fark eder. Çocuğun aynada gördüğü ve Lacan'ın "öteki" olarak nitelediği bu imge çocuğun kendisine yabancı bir imgedir. Aynayla karşılaşma sonucu çocukta oluşan özimgе, yanılısal bir kimlik olma özelliği taşımaktadır, "öteki"ni keşfeden "özne" yani "ben" kendi ayrımına vardığı gibi parçalanmışlığını, bölünmüşlüğünü fark eder ve bütünleşme isteğinin tutsağı haline gelir (Burçoğlu, 2002: 164-165). Irigaray de erkek düşüncesinin kadın için aynada oluşturduğu imgeyi boşaltmak ve parçalamak gerektiğini savunmaktadır (Rullman, 1998: 275). "Ayna" simgesini sıkça kullandığı *Nietzsche'nin Deniz Aşığı*'nda şöyle demektedir Irigaray: "Artık sizin – sadık dublörünüz değilim. Sevinçlerinizin ve acılarınızın, korkularınızın ve duygularınızın borusu. Bende oluşturduğunuz aynayı – sizin yaşam dediğiniz – unutma sularına daldırdım (...)" (Irigaray, 2000: 10). Irigaray'ın başlıca yapıtına *Speculum* adını vermesi de şaşırtıcı değildir. Çünkü *Speculum* Latince'de ayna anlamına gelmektedir.

Irigaray'ın *Et l'une ne bouge pas sans l'autre* adlı yapıtının öteki bölümlerinde de "ayna" simgesinden yararlandığı görülmektedir. Kitabın başında yer alan ilk iki tümceyi "Avec ton lait, ma mère, j'ai bu la glace. Et me voilà maintenant avec ce gel à l'intérieur." tümcelerini "Sütünle buz emdim annem. İçimde donla karşıdayım şimdi." biçiminde Türkçe'ye aktardıktan sonra s. 20'de "Avec ton lait, ma mère, tu m'as donné la glace. Et, si je pars, tu perds l'image de la vie, de ta vie." tümcesiyle karşılaştığımızda "glace" sözcüğünü Türkçe'ye bu kez "ayna" olarak çevirmemiz gerektiğini fark ettik. "Avec ton lait, ma mère, tu m'as donné la glace." tümcesini izleyen ikinci tümcede "image" (görüntü) sözcüğünün yer aldığını görerek bu iki tümceyi "Sütünle ayna verdin bana annem. Ve, gidersem, yitireceksin yaşamın, yaşamının görüntüsünü." biçiminde Türkçe'ye aktardık.

"Arrêté par des blocs qui résistent à son flux." adlı tümce içinde yer alan "bloc" sözcüğü öncelikle "kanın akışına direnen ve kanı bloke eden organları" akla getiriyor. Böyle düşünmemizin nedeni bu tümceden önce yer alan ve Türkçe'ye "Kanım ayaklarıma kadar ulaşmıyor artık, ne ellerime, ne başımın tepesine." biçiminde çevirdiğimiz "Mon sang ne circule plus jusqu'aux pieds ni aux mains ni au haut de la tête." tümcesidir. Ancak "Arrêter" eyleminin bir anlamının "tutuklamak" olduğunu ve "bloc" sözcüğünün Fransızların gündelik yaşamda yakınlarıyla sohbet ederken kullandıkları dilde (langage familier) argotik bir çağrışım uyandıracak biçimde "kodes" anlamına geldiğini düşünerek "bloc" sözcüğün metinde "hapishane" anlamında kullanılmış olabileceğinden kuşkulandık. Nitekim s. 7'de ikinci paragrafta çokça yer alan ve kitabın sonraki bölümlerinde de karşılaştığımız

“tutukluluk”, “hapislik” durumlarını nitelendiren “captive, retenue, prison, recluse, enfermer, prisonnière, détenue” sözcüklerinin kullanımı bu dilsel sezgimizin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

Irigaray’ın, metninde “ve” (et) bağlacına tümce başında sıkça yer verme nedenlerini araştırmak gerekmektedir. Fransızca’da “ve” bağlacı tümce başında İngilizce’de olduğu kadar sık kullanılmadığına göre, Irigaray’ın “ve” bağlacı kullanımı dilsel standartların dışında yer almaktadır. Dolayısıyla metinde “ve” bağlacının bu şekilde kullanılması Irigaray’ın kişisel bir tercihidir. Her tercih gibi bu tercihin de bir nedeni vardır. Kadın yazısı oluşturma serüvenlerinde Fransız feministleri dilden yaratıcı ve özgün bir biçimde yararlanırlarken dilde sıra dışı kullanımlara başvurmaktan, kuralların ötesine geçmekten kaçınmamışlardır. Ancak yazar, biçim ve biçemden yararlanarak metinde bir anlam üretmeye, bir etki yaratmaya çalışmaktadır. Nitekim Irigaray’ın tümce başındaki “ve” bağlacı kullanımı bir nedenin sonuçlarını birbirleriyle ilişki içinde sorgulamaya, açıklamaya yöneliktir. “Ve” bağlacını tümce başına koyarak Irigaray, bir yandan sorgulanmasını istediği sonuçları vurgulamaya çalışmaktadır. Öte yandan, okura sorgulamasının, iç konuşmasının henüz bitmediğini sezdirmektedir. Irigaray’ın bu bilinçli kullanımını, dili kullanım biçimiyle dilde yarattığı bu farkı, metnini Türkçe’ye çevirirken yok etmememiz gerektiğini düşünerek tümce başında yer alan tüm “ve” bağlaçlarını Türkçe’ye aynen aktardık. Ayrıca çevirmen İsmail Yerguz’un da *Nietzsche’nin Deniz Aşığı* başlıklı çeviri yapıtta Irigaray’ın “ve” bağlacı kullanımına ilişkin olarak aynı duyarlılığı gösterdiğini saptadık. Örn: “Ve atlatılan tehlikeye gülmek. Ve unutmak. Ve hayatta kalmak” (Irigaray, 2000: 73).

Irigaray eşanlamlı sayılması da anlam bakımından birbirlerine yakın sözcükleri art arada kullanmayı seven bir yazardır. Irigaray’ın bu yolla ortaya koyduğu dilsel zenginliği azaltmamak gerektiğini düşünerek çevirimizde gerektiği yerlerde birbirine yakın anlamlı sözcükler bulmaya çalıştık. Örn: (s.7, p.3) Ama hangi hapisane? Nerede kapalıyım ^v ben? Beni hapseden hiçbir şey görmüyorum ortada. İçeride tutuluyorum ^v, bende tutukluyum ^v ben. Nasıl çıkmalı dışarı? Ve neden bende mahpusum ben?

(s.8, p.1)

“Tu me gardes, tu me regardes.” tümcesinde “gardes” ve “regardes” sözcükleri arasında söz konusu olan ses uyumunu Türkçe’de nasıl yaratabileceğimizi düşündük ve tümceyi Türk dilinin olanaklarından yararlanarak “Beni gözetiyorsun, gözetliyorsun.” biçiminde çevirerek benzer bir ses uyumunu varış dilinde yakalamaya çalıştık. “Regarder” eylemi “bakmak”

anlamına gelse de yazar söz konusu tümcede çocuğunu gözeten annenin korumacı tavrını vurgulanmak istediğinden ve çevirmen olarak çıkış dilindeki ses uyumunu varış dilinde yaratmak istediğimizden dolayı “regarder” için “gözetlemek” karşılığını kullanmaktan kaçınmadık. Böylece yazarın, çevirmenin ve okurun beklenti ufuklarının buluşmasını sağladık.

(s.8. p.1)

Özgün metinde yer alan “Toujours dépendante de quelqu’un qui me porte, qui me nourrisse.” tümcesini “Qui me porte?, “Qui me nourrisse?...” tümceleri izliyor. İlk tümcede eylemsi görevi yüklenmiş olan “Qui me porte” Türkçe’de “Beni taşıyan” anlamına gelmektedir. Ancak ikinci tümcede yer alan “Qui me porte?” aynı zamanda bir soru tümcesidir ve “Beni taşıyan kim?” anlamına gelmektedir. Bu tümceyi “Qui me nourrisse?” tümcesi ve “...” izlemektedir. “Qui me nourrisse?” tümcesini Türkçe’ye “Beni besleyen kim?” biçiminde aktarmak mümkün değildir. “Beni besleyen kim?” sorusu Fransızca’da “Qui me nourrit?” biçiminde ifade edilmektedir. O halde, “Toujours dépendante de quelqu’un qui me porte, qui me nourrisse.” tümcesinde yer alan “qui me porte” ve “qui me nourrisse” eylemsileri sonraki tümcede soru işareti alarak soru tümcesi şeklinde kullanılmışlardır. Söz konusu tümceler arasında Irigaray’ın kurduğu dilbilgisel ilişkiyi Türkçe’ye benzer biçimde aktarmaya çalıştık. Çünkü bu tarz bir dilbilgisel ilişki kurarak yazarın üretmeye çalıştığı anlama bir vurgu yaptığını ve tümcelerin sonuna eklediği “...” ile bu vurguyu desteklemeye çalıştığını düşündük. Irigaray bu tümcelerde, kendini taşıyanın, besleyenin kim olduğunu sorguluyordu. Yazınsal metinde kullanılan biçimsel özellikler ile üretilmek istenen anlam ve etki arasındaki sıkı ilişkiyi dikkate alarak söz konusu tümceleri, “Daima beni taşıyan, beni besleyen kimseye bağımlı^v. Beni taşıyan kimse? Beni besleyen kimse? ...” biçiminde Türkçe’ye aktardık.

Irigaray “autre” (öteki) sözcüğünü kitabın kapağında başlayarak sıkça kullanmaktadır. Kitapta “autre” sözcüğünün bu denli sık kullanılması rastlantısal olmayıp, Irigaray’ın bilinçli bir seçiminin ürünüdür. Çünkü “autre” felsefi içeriği olan ve bu özelliğinden ötürü feminist kuramcılarının yazılarında yaygın olarak kullandıkları bir kavramdır. Ancak “öteki”, yalnızca feminist kuramcılarının kullandıkları bir kavram değildir ve Nedret Kuran Burçoğlu’nun belirttiği gibi pek çok bilim dalı bu kavramı farklı anlamlar içerecek biçimde kullanmaktadır. Simone de Beauvoir 1948’de yazmış olduğu *Le deuxième sexe* adlı yapıtında, “ben ve öteki” kavramlarını kadın erkek arasındaki güç dengesizliğini dile getirmek amacıyla kullanır ve “öteki” kavramını insan düşüncesinin temel ulamlarından biri olarak nitelendirir. Bu görüşe göre, erkek “özne”, kadınsa, “öteki”, yani “nesne”dir. Anglo-Amerikan feminizminin

öncülerinden Kate Millet, ataerkil geleneği sorguladığı 1969'da yayımlanan *Sexual Politics* adlı yapıtında erkek normunun yapılanma sürecinde, kadının sürekli olarak “öteki” olarak tanımlandığından söz eder. Fransız feministleri olarak anılan Luce Irigaray, Hélène Cixous ve Julia Kristeva ise kadınlık kavramının eksiklik, yokluk, olumsuzluk gibi anlamlar içerdiklerini dile getirirler. Ancak Fransız feministlerine göre, kadın yazını adını verdikleri marjinalite söyleminin doğuşuna yol açarak kadının kurtuluşunu sağlayacak olan yine “ötekilik”tir. Fransız feminizmini yakından etkileyen Jacques Lacan ise “ayna aşaması” diye adlandırdığı gelişim sürecinde çocuğun aynaya yansıyan imgesini “öteki” olarak nitelemektedir (Burçoğlu, 2002: 164).

Feminist literatürde sıkça rastlanılan “autre” kavramı Türkçe’de çoğunlukla “öteki” karşılığıyla ifade edilmektedir. “Autre”, feminist kuramcılarının yazılarında sıkça değindikleri ve yukarıda söz ettiğimiz biçimde kendilerine özgü, farklı anlamlar yükleyerek kullandıkları bir kavram olduğundan feminist terimcede terim olarak ta yer aldı. Türkçe’ye “öteki” olarak yerleşen bu kavramı çevirimizde başka bir karşılıkla ifade etmenin doğru olmayacağını düşünerek özgün metinde geçen tüm “autre” sözcüklerini Türkçe’ye “öteki” olarak aktardık.

(s.10, p.2)

“J’aimerais que tu casses cette montre, et que tu te montres à moi” tümcesinde montre ve montres sözcükleri okuduklarında aynı sesi vermektedirler. Bu sözcükleri Türkçe’ye anlam bütünlüğünü bozmadan aynı ses uyumuyla aktarmak oldukça güçtür. Bu noktada, çeviride özgün metne göre bir eksilme olacaktır. Söz konusu tümceyi Türkçe’ye “İsterim bu saati kırmanı ve bana kendini göstermeni.” biçiminde aktardık.

Aynı paragrafta ve daha sonraki bölümlerde Irigaray, “ayna” anlamına gelen ve Fransızca’da eril olarak kullanılan “miroir” sözcüğünü dişil olarak kullanmıştır. Miroir sözcüğünün dişil olduğunu simge kullanarak belirtebiliriz ancak kullandığımız simge, bu sözcüğün özgün dilde eril olarak kullanıldığını belirtmeye yetmeyecektir. Dolayısıyla varış dili okurunun yazarın çıkış dilini manipüle ettiğini anlaması için belki de başka bir simge bulmak gerekmektedir.

(s.14, p.3)

“Scansion” sözcüğü dizeleri ölçüleri denetlemek için ölçü kalıplarına göre kesitlere ayırma, kesileme anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, metnin bu bölümünde Irigaray’ın “scansion” sözcüğünü kullanması pek anlamlı gelmeyebilir ancak Irigaray “schize” sözcüğü gibi “scansion” sözcüğünü de “bölünme” anlamında kullanmaktadır.

(s.16, p.2)

“Air indéfiniment vide de toute réflexion de toi, ou corps inhabité de sa propre connaissance” tümcesini “Senin her yansımandan sonsuza dek yoksun hava ya da kendi bilincinden kopuk beden.” olarak aktarsak ta “réflexion” sözcüğü aynı zamanda “düşünce” anlamına gelmektedir. Çeviride aynı şekilde yazılan ve her iki anlama gelen Türkçe bir sözcük bulamadık. Dolayısıyla varış dili okuru, Irigaray’ın yaratıcılığını keşfedememiş oldu.

(s.16, p.3)

Bu paragrafta yer alan “tenant-lieu” sözcüğü, Irigaray’ın sıkça kullandığı bir neolojizmdir. Irigaray, teğmen anlamına gelen lieutenant sözcüğünü ters çevirerek, literal olarak çevirdiğimizde “yer tutan” anlamına gelen yeni bir sözcük üretmiştir. Irigaray bu sözcüğü, toplumsal hiyerarşide üst konumda yer alan erkek cinsini vurgulamak üzere kullanmaktadır. Bu sözcüğü Türkçe’ye “yer tutan” biçiminde birebir aktardık. Ancak lieutenant’ın standart dildeki kullanımının Irigaray tarafından manipüle edildiğini varış dili okuruna aktaramadık.

(s.18; p.3)

“Dans l’obscur de ta conception de moi.” tümcesi “Bana gebe kalışının karanlığında.” yerine “Bana bakışının karanlığında.” olarak ta çevrilebilir. Çünkü “conception” sözcüğü her iki anlamı da taşımaktadır ancak Türkçe’de bu çok anlamlılığı tek bir sözcükle sağlamak oldukça güçtür.

3.5 Feminist Bir Uygulama Olarak Çeviri

Sherry Simon *Gender in Translation* başlıklı yapıtında 1970’li ve 1980’li yıllarda Kanada’da çeviri etkinliğinin feminizm akımından beslenerek kültürel üretimin yaşamsal alanı haline geldiğini ifade eder. Quebec’te deneysel feminist yazının ortaya çıkmasıyla birlikte etkili yazınsal aktarım yöntemlerine ilişkin araştırmalar ve feminist çeviri önem kazanır. Bu dönemde Kanada’nın İngilizce konuşan bölümü ve Quebec arasındaki siyasal ilişkileri yeniden hareketlendiren feminist çeviri, yaratıcı uygulamalarıyla yazıda sınırların ötesine geçilmesine neden olur. Çevirmenler kültürel tartışmalarda kendi bakış açılarını ortaya koymaktan kaçınmayarak kültürel iletişime yeni boyutlar kazandırır.

Cinsiyeti de kapsayan kimlik sorunu günümüz kültürünü anlamamızda önemli bir etkidir. Çevirmenin kimliği ile çevirisi arasında bir ilişki olduğu varsayımından yola çıkarak çeviri çerçevesinde cinsiyet konusu ele alınır. Kadın çevirmenler kendilerine yabancı gelen, benimsemedikleri ilkeler üzerine temellenmiş metinleri neden çevirdiklerini sorgularlar ve bu

tartışmalar sonucu kadınlar duygusal inceliklerinin her derecesini içine yansıtabildikleri feminist yazıyı keşfederler. Dolayısıyla feminist yazı ile feminist çevirinin birbirlerinden beslenerek geliştikleri söylenebilir. Çeviri kuramcılarının eşdeğerlilik tartışmalarından yeniden yazma (re-writing) konusuna geçiş yapmaları ve tüm sosyal bilimlerin küreselleşme karşısında cinsiyet, kimlik ve dilde özne konumlarını eleştirel açıdan ele almaları sonucu cinsiyet çeviri kuramına girer. Siyasal ve yazınsal bir hareket olan feminizm, yazınsal aktarımın belirli ilkelerini sarsar, çevirinin kuramsal ve uygulamalı alanını etkiler. Çevirmenin cinsel kimliği aktarım politikalarını çevirmenin üstlendiği yazma projesi etkilemese de, feminizm düşünsel ve eylemsel boyutuyla pek çok yazma projesine güçlü bir temel oluşturur (Simon, 1996: VII-IX).

Çevirmenler ve kadınlar arasında var olan dikkat çekici benzerliği John Florio 1603 yılında Montaigne'in Denemelerinin İngilizce çevirisi için kaleme aldığı çevirmenin önsözü bölümünde şöyle dile getirmektedir: "Tarih boyunca çevirmenler ve kadınlar dahil oldukları hiyerarşik düzenlerin en zayıf figürleri sayılmışlardır. Çevirmenler yazarlardan, kadınlar erkeklerden aşağı görülmüşlerdir." Florio'nun 1603'te ifade ettiği bu görüş günümüz çevirmenleri ve çeviri kuramcıları tarafından da desteklenmektedir. Örneğin, Nicole Ward Jouve çevirmenin kültürel anlamda kadınsı bir konumu olduğunu ifade ederken, Susanne de Lotbinière-Harwood "Çevirmenim çünkü kadını." demektedir. Tarihsel bir inceleme çevirmenler ve kadınların söylemsel olarak benzer konumları paylaştıklarını ortaya koyabilmektedir. Çağlar boyunca çevirmenlere "les belles infidèles" gibi dişil sözcüklerden oluşan ve "güzel vefasızlar" anlamına gelen bir tamlamanın uygun görülmesi kadınları tanımlamak için kullanılan cinsiyetçi söz dağarcığının çevirmenleri tanımlamak için de kullanıldığını ve sadakat konusunda kadınlara olduğu gibi çevirmenlere de kuşkuyla bakıldığını göstermektedir (Simon, 1996: 1-2).

Feminist çeviri kadınları ve çeviriyi toplumsal ve yazınsal alanda en alt basamağa yerleştiren sistemin kavramlarını tanımlamayı, eleştirmeyi ve dilin cinsiyete dayalı yapılarını sarsmayı amaçlamaktadır. Feminist çeviri için sadakat ne yazara ne de okura yöneliktir, sadakat yazarın ve çevirmenin beraber yürüttükleri yazma projesine yöneliktir. Bu açıdan bakıldığında feminist çevirinin eşdeğerlilik kavramını göz ardı ettiği düşünülebilir ancak feminist çeviri bir yeniden yazma biçimi olarak özel bir ideolojik amaç doğrultusunda hareket etmektedir ve bu amaç üzerine temellenen yazma projesinin hayata geçmesi kadınları görünmez kıldığı düşünülen dilsel yapıları tersine çevirmekle mümkündür.

Çeviri özellikle Orta Çağ Avrupa'sında kadınların yazın dünyasına girebilmeleri için önemli bir araç olmuştur. Kadına yönelik toplumsal baskının yoğun olduğu Viktorya dönemi İngiltere'sinde de kadınlar yalnızca çevirmen olarak yazın dünyasına nüfuz edebilmişlerdir. Uzun bir süre yazar olma hakkından yoksun bırakılan kadınlar kamu alanında seslerini duyurmak için çeviri yapmaya yönelmişler ve çeviriyi bir çeşit yazar çıraklığı olarak görmüşlerdir. George Eliot romancı olarak tanınmadan önce Strauss'un çevirmeni olarak tanınmıştır. Çeviri aynı zamanda kadınlar için politik görüşlerini yansıtmamanın bir yolu olmuştur. Çeviri, on dokuzuncu yüzyılda etkin olan liberal feministlerin eşit hak mücadelelerinin önemli bir aracıdır. Kadınlar bu dönemde politik bir iletişim ağı oluşturmak ve yazınsal gelenekleri yaratıcı biçimde yenilemek üzere çeviriler yapmışlardır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılın Fransız, Rus ve Alman modernizminin önde gelen yapıtları politik görüşlerini çeviri aracılığıyla duyurmak isteyen kadınlar tarafından çevrilmiştir. Madame de Staël'in belirttiği gibi yazınsal alışveriş her ulusun demokratik hayatı için yaşamsal bir öneme sahiptir ve kadınların politik, kültürel ve toplumsal alanda var olabilmeleri için bu yazınsal alışverişten yararlanmaları gerekmektedir (Simon, 1996: 1-2). Kadınların yalnızca kadınlarca kaleme alınmış metinleri çevirmeleri gerektiğini ileri süren feminist çevirmenler olsa da bu öneri feminist çevirinin mantığına aykırı gibi görünmektedir. Lori Chamberlain'ın da ifade ettiği gibi feminist çevirmenlerin yazarın ve çevirmenin cinsiyeti meselelerini bir yana bırakmaları gerekmektedir. Kadın yazarın metnini çeviren kadın çevirmen ve erkek yazarın metnini çeviren erkek çevirmen aynı güç ilişkileriyle çevrelenmiş durumdadırlar ve aynı hiyerarşik düzen içinde iş görmektedirler. Önemli olan, çevirinin toplumsal cinsiyet yapılarına uygun olmasını sağlayan süreci ters yüz etmektir (Simon, 1996: 3-4). Kuşkusuz toplumsal koşullanmadan kadın kadar erkek de payını almaktadır. Erkeğin kimliği de kadının kimliği gibi toplum tarafından şekillendirilmekte ve erkeğin dili de kadının dili gibi toplum tarafından kurulmaktadır. Toplumsal kalıplar hem erkek hem kadın için söz konusu olduğundan mücadele edilmesi gereken var olan hiyerarşi içinde üstün konumda yer alan erkek değildir. Mücadele edilmesi gereken bu hiyerarşinin kendisidir. Feminist çevirmenler metinlerin klişeleşmiş dilsel yapılarından yola çıkarak bu hiyerarşiyi ve onun altında yatan mantığı sorgularken toplumsal cinsiyet yapılarına yönelmeli ve bu yapıların görünmez kıldığı kadını görünür hale getirmelidirler. Kadın olmak bu hiyerarşi konusunda bilinçli olmak anlamına gelmemektedir. Çünkü kadınlar çoğu zaman içinde buldukları hiyerarşiyi fark edemeyecek ölçüde koşullanmış durumdadırlar. Ancak unutmamak gerekir ki June Nash'in belirttiği gibi kadın sosyal bilimciler, "ezilenlere özgü içe

bakış” nedeniyle, ezilenlerin bilimsel bir incelemesini yapmaya erkeklerden daha donanımlıdırlar (Mies, 1995: 51).

Feminist çevirmenlerin metinsel stratejilerle kadınları görünür kılma çabaları eleştirildiği gibi kadınların çeviri yoluyla yazın dünyasına girme çabaları da eleştirilere hedef olur. Bir başka deyişle, kimi zaman çevirmen olarak eleştirilmek için feminist olmak gerekli değildir, kadın olmak ta yeterlidir. Bu konuyu Türk edebiyatından bir örnekle aydınlatmak mümkündür. Peyami Safa'nın *Bir Tereddütün Romanı** adlı yapıtının baş kişisi Peyami Safa'yı temsil eden bir romancıdır ve romancı ile Pirandello'yu çevirmekte olan Vildan arasında şöyle bir tartışma geçer:

- Kadının ebediyeti zekasında değil, rahmindedir. Yeni kadın, yaratıcılığın merkezini şaşırmıştır. Senin ümitsizliğin buradan geliyor. Pirandello mütercimi olarak değil, bir çocuk anası olarak ebedileşebilirsin.
- Ya erkek?
- Onların içinde de yaratmak için ruh sancısı çekenler müstesna, baba olmayanlar ana olmayanlardan farksızdır.

Bu konuşmaya göre, kadının tek işlevi anneliktir. Bu yüzden kadınlar, çevirmenliğe soyunmamalıdırlar (Moran, 1994: 228). Sonuç olarak feminist çeviri, bu ve buna benzer diyalogların, metinlerin kurucu ögesi olan mantığı (?) sorgulamaktadır. Feminist çeviri etkinliği, dilsel stratejiler aracılığıyla kadınların yazın dünyasından ve genel olarak kamusal alandan ne şekilde ve ne amaçla dışlandıklarını araştırmakta ve kadının dışlandığı alanda yeniden “var olması” için çalışmaktadır.

3.6 Erkek Çevirmen Kadın Yazarı Nasıl Algılar?, Nasıl Çevirir?

Feminist eleştiriye göre yazarın ve okur kitesinin cinsiyeti yazınsal eğretilmelerin ve paradigmaların algılanış biçimlerini derinden etkiler. Bir başka deyişle, yazarın cinsiyeti doğrultusunda üretmiş olduğu bir anlam vardır ve okur da bu anlamı kendi cinsiyeti doğrultusunda anlamlandırmaktadır.

Feminist eleştiri kadının yaşam deneyiminin benzersiz olduğu görüşündedir. Kadının duygusal ve algısal evreni erkeğinkinden farklıdır. Çünkü, toplumsal bir yapı olan cinsel farklılık başkalarını nasıl yorumladığımızı ve başkaları tarafından nasıl yorumlandığımızı etkilemektedir. Okur ile metin arasında kurulan bağlantıda da cinsiyet etkeni rol

Safa. P., (1975), *Bir Tereddütün Romanı*, 3. Baskı, s.177-178

oynamaktadır. O halde, bu bağlantıda aracı görevini üstlenecek çevirmene nasıl bir iş düşmektedir? Yazarınkinden farklı bir cinsiyete sahip çevirmenin algısal farklılıklarının çeviriye yansımaları nasıl olabilir? Cinsiyetine bağlı olarak erkek çevirmen kadın yazarın iletisine farklı anlamlar yükleyebilir mi? Yüklerse bu etik bir sorun haline gelmez mi? Cinsel farklılık ortadan kalkmadıkça farklı algılama biçimlerini aşmak mümkün mü? Ortak bir okuma ve tek bir algılama biçimi var olabilir mi? Bu soruların yanıtlarını aramaya çalışırken Valerie Henitiuk'un "Translating Woman: Reading the Female Through the Male" adlı makalesinden söz etmek yerinde olacaktır. Bu makalede Henitiuk, Japonya'da Heian döneminde (M.S. VIII. yy - XII. yy) yaşamış aristokrat bir kadına ait güncenin, *Kagerô nikki*'nin İngilizce'ye yapılan üç farklı çevirisini inceler. Özgün yapıtın yazarının adını merak edenlere bu yapıtın Michitsuna'nın Annesi tarafından kaleme alındığını söylersek kuşkusuz hayrete düşeceklerdir. Ancak Heian döneminde hanedan ailesi dışındaki kadınları adlarıyla kaydetmek yakışksız sayıldığı için kadın yazarlar erkek akrabalarının adları ve unvanlarıyla anılıyorlardı. Michitsuna'nın Annesi yaşamında yer eden olaylara yanıt olarak yirmi yıl boyunca bu günceyi kaleme alır. Yazdıklarının odak noktasıysa pek çok eşi ve gayri meşru ilişkisi olan, siyasal bakımdan güçlü bir adamla gönülsüz olarak yaptığı evliliğidir.

Bu çalışma ilk kez 1964'te Edward Seidensticker tarafından *The Gossamer Years* adıyla İngilizce'ye çevrilmiştir. 1990'da Helen Craig McCullough üç kitaptan ilkinin *The Gossamer Years* adıyla yeniden İngilizce'ye çevirir. Son olarak, Sonja Arntzen aynı kitabın tamamını feminist bir okumadan sonra *Kagerô Diary* adıyla yayımlar. Bu üç çevirinin de güçlü ve zayıf yanları olmasına karşın, her biri çevirinin cinsiyet temelli bir etkinlik olduğu konusunda önemli veriler sağlar. Henitiuk her çevirinin ister istemez bir yazınsal yapıtın kısmi ve yanlı bir yorumu olduğunu ifade eder (Henitiuk,1999: 470). Eleştirmen Marian Ury'e göreyse 'Bir çevirmen her şeyden önce bir okuyucudur ve her okuyucu metinde kendine en fazla uyan değerleri bulup çıkarır.' Özgün yapıta erişim olanağı bulunmayan okur, metni üçüncü bir şahsın yorumuyla okumak zorunda olan bağımlı bir okurdur. Bu üçüncü şahsın metni yorumlamasındaysa kendine özgü mizacı rol oynamaktadır.

Kagerô nikki'nin yazarının Michitsuna'nın Annesi olarak anıldığını belirtmiştik. Bir kadının erkek akrabalarına göre kimliklendirilmesi kadının bağlı olduğu kültür içinde düşük bir konumda olduğunu düşündürtecektir ancak Michitsuna'nın Annesi derken kadının kimliği gizlense de kadınlık olgusu vurgulanmaktadır. Japonya'da kadın edebiyatı saygın görülen edebiyat kapsamında yer almaktadır. Heian döneminde kadın yazarlara ve şairlere toplumda itibarlı bir yer verilmesine karşı çıkan gruplar olsa da, bu durum kadın yazarların

yeteneklerini geliştirmelerine ve farklı yazınsal türlerde yapıtlar vermelerine neden olmaktan öteye gidememiştir. Saraydaki erkeklerin kullandığı Çince'yi öğrenmeleri engellenen Japon kadınları kendi ana dillerinin olanaklarından yararlanarak ayrı bir yazın dili yaratmışlardır. (Henitiuk,1999: 470). Yalnızca kadınların tekelinde kalmayan bu dil sevgilileriyle yazışmak gibi amaçlarla erkekler tarafından kullanılsa da cinsiyet temelli olan bu dilin kadına özgü nitelikleri ağır basmaktadır. Kendi ana dillerinde yazma rahatlığından yararlanan kadınlar, cinsiyet temelli bu dili kullanarak çağdaş okura bile modern gelen biçimde yapıtlar yaratmışlardır. Heian dönemi kadınları, erkek egemen toplumun kısıtlamaları sonucu, kâmusal alandan önce özel alanda yazmışlardır. Bu dönemde yaşamış kadın yazarlar tarihsel ve siyasal tartışmalarla yüzeysel olarak ilgilenmek yerine bireyler arası davranışların incelenmesiyle ayrıntılı olarak ilgilenmişler ve yapıtlarında bireylerin insan ilişkilerine verdikleri psikolojik yanıtları estetik ve etkili bir biçimde vurgulamışlardır. Feminist eleştiri Batı'da kadın edebiyatının erkek eleştirmenlerce ihmâl edildiğini öne sürmektedir. Japonya'daysa edebiyat ve okur kitlesi çağlar boyunca evrim geçirse de, kadın edebiyatının konumu her zaman saygın ve sürekli olmuştur. Yine de feminist okurun haklı olarak eleştireceği bir ihmâl söz konusudur. Bu yapıtlar 'Kadın Edebiyatı' başlığı altında sınıflandırılmak yerine 'Klasik Japon Edebiyatı' adı altında daha genel bir sınıfa dahil edilmişlerdir (Henitiuk,1999: 471).

Erkeklerin kadınların yazdıklarını nasıl aktardıklarını sorgulayan, erkeklerin kadınların yazdıklarında görmezden geldikleri, yanlış anladıkları temel noktalar olabileceğinden kuşkulanan feministler erkekler tarafından aktarılan kadın edebiyatına ilişkin revizyonist okumalar önermişlerdir. Bu okumalar sonucunda feministler, erkekler tarafından aktarılan kadın yapıtlarında metnin geri planda kalan özelliklerini ön plana çıkarmışlardır. Tarihin büyük bir bölümünde egemen olan fallus merkezci eleştiri anlayışı kadın edebiyatının görünürlüğüne engelleyen bir etken olmuştur. Feminist eleştirinin amacı kadın edebiyatının tüm yönlerini kapsamlı olarak anlamaya olanak veren birbiriyle ilişkilendirilmiş yorumlar sunmaktır.

Kagerô nikki'yi eşinin poligam yaşamını aşırı derecede kıskanan bir kadının histerik ruh halini yazıya dökmesi gibi algılayan eleştirmen ve çevirmenler ataerkil cephede konumlanarak metnin gerçek dokusunu bozmuşlardır. Söz konusu eleştirmen ve çevirmenler metni olduğundan farklı yorumlayarak basite indirgemiş ve bayağılaştırmışlardır. Böylece okur kitlesi metnin içindeki feminist mesajı bir kenara bırakırsak metnin yazınsal lezzetini bile keşfedememiştir (Henitiuk,1999: 472). Çevirmenin çevireceği yapıtın içeriğini

kavraması, verilmek istenen iletiyi tam olarak seçebilmesi ve bu iletinin nasıl bir yazınsallıkla biçimlendirildiğini çözümlemesi ancak özgün yapıtın yazarının duygusal ve düşünsel evrenine girebilmesiyle mümkündür.

Özgün metnin yazarıyla bütünleşemeyen çevirmen onun iletisinin anlamını, biçimini, etkisini, işlevini tam olarak yakalayamayacağı için varış diline eşdeğerli bir çeviri yapamayacaktır. Böyle bir durumda, okur da yazarın gerçek dünyasıyla buluşamayacak ve yapıtı doğru biçimde anlamlandıramayacaktır. Sonja Arntzen, *Kagerô nikki*'nin yazarını zeki, duyarlı ve şiirsel yeteneği olan bir kadın olarak tanımlamaktadır. Helen Craig McCullough da, yazarın şiirsel yeteneğinin üstünlüğünü vurgulamaktadır. Edward Seidensticker ise yazarın eşine olan kızgınlığının kitapta baskın olduğunu belirtmektedir. İki kadın çevirmenin önsözlerinde yazarı farklı biçimde tanımlamaları okuyucuları metinde farklı anlamlar aramaya yöneltebilir. Sonuç olarak Henitiuk, kadınların algıladığı anlamın, erkekler de kadınlarla aynı yaşam deneyiminden geçmediği sürece erkeklerin erişimine kapalı olduğunu ifade etmektedir.

4. YAYIN POLİTİKALARI BAĞLAMINDA FEMİNİZM ve ÇEVİRİ

Cinsiyet önemli bir kültürel boyuttur. Ancak dilde, toplumda ve kültürde cinslerarası ilişkileri yeniden dengelemek gerekmektedir.

Luce Irigaray

Yayın politikaları bağlamında feminizmin konumu, incelenmeye değerdir. Bu bölümde, İstanbul'da 24 yayınevi yöneticisinin yayın politikaları ve feminizm konusunda yanıtladıkları önemli veriler sağlayan kapsamlı bir anket çalışması yer almaktadır.

4.1 Türkiye'de Feminizm, Kadın Hareketi ve Feminist Yapıt Çevirileri

Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde, kadının toplumsal statüsü çeşitli dönemlerde ideolojik ve politik tartışmalara konu olmuştur. Söz konusu tartışmalar, başlıca üç dönemde yaşanmıştır:

1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Dönemi (1839-1876).
2. Cumhuriyetin kuruluşu ve Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını elde etmesi arasındaki dönem (1923-1934).
3. 1980 askeri darbesini izleyen dönem (Sirman, 1989: 3-4).

19. yüzyılın ortalarından itibaren "modernleşme", Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en önemli söylemdir. Tanzimat döneminde (1839-1876), Osmanlı bürokratları İmparatorluğun çöküşünü önlemek üzere yönetsel, yasal ve kültürel reformlar yapma çabasındadırlar. Bu dönemde, reformist bürokratlar ve Jön Türkler, Fransız Devriminin yaydığı özgürlük, eşitlik ve yurttaşlık gibi kavramları tartışmaya açarlar. Bu elit tabakaya göre İmparatorluk, yalnızca teknolojik gelişmelerin yetersizliğinden değil, Batıya özgü rasyonel düşüncenin Osmanlı'da olmamasından dolayı gerilemektedir. Tanzimat Döneminde biri muhafazakar, öteki ilerici iki bakış açısı mevcuttur. Muhafazakarlar Batıyı örnek almak yerine İslami değerleri korumak gerektiğini savunurlar. İlericiler ise Batının yenilikçi yönünü model alarak İmparatorluğun çöküşüne engel olmayı hedeflerler. İlericilere göre, kadınlara sağlam bir eğitim vermek de bu yeniliklerin bir parçasıdır. Tanzimat döneminde yazılı basın, erkeklerin ve kadınların kaleme aldıkları kadının toplumsal statüsünün iyileştirilmesini öneren makalelerle doludur. 1908'de Sultan Abdülhamit'in devrilmesi ve II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte pek çok kadın örgütü ve kadın dergisi kurulur. Ancak bu örgütlerin ve bu dergilerin çoğunun politik bir kapsamı yoktur. En politik dergilerde yazan orta sınıfın kültürlü kadınları, iktidara gelen reformcuların kadınları özgürleştirme konusundaki sözlerini tutmadıklarını ve kadınların kendi çabalarıyla özgürleşeceklerini belirtirler. Ancak eğitim, hala kadının özgürleşmesine

olanak verecek başlıca araç olarak görülmektedir. Yine de, Fatma Aliye, Naciye, Azize Haydar, Fatma Nesibe gibi kadın yazarlar, kadının ezilmesinde erkeğin rolünü sorgulamaktan kaçınmazlar. Yabancı basından çeviri yapan bu kadınlar, çeviri sayesinde Avrupa'daki ve Amerika'daki feminist etkilerle tanışırlar ve yazdıklarıyla Osmanlı'da yeni bir kadınlık anlayışı yaratmaya çalışırlar. Bununla birlikte, gerileme döneminde Osmanlı aile sistemini sorgulamaya başlayan kadınlar, kadının yalnızca anne ve eş olarak görülen kimliğini değiştirecek bir mücadeleyi başlatamazlar (Sirman, 1989: 4-9).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, devlet katında Batılılaşma projesi çerçevesinde kadınlar açısından çok önemli ve hayli köktenci reformlar yapılır. Bunların arasında, 1926'daki Medeni Kanun reformunu, 1930'larda eşit yurttaşlık haklarını tanıyan reformları sayabiliriz. Ancak bu reformlar büyük ölçüde Atatürk ve tek parti üst yönetimi tarafından tepeden inme biçimde yapılır ve kadınlar bu reformların yapılışına katılamazlar ve hatta oy hakkının kazanılışı sürecinin gösterdiği gibi kadınlar, bu reformların yapılışına katılmaktan caydırılırlar. 1935 parlamentosuna 18 temsilci kadının girmesinden sonra bu önemli reformun dünyaya duyurulması amacıyla Türkiye'de yapılması teşvik edilen dünya feminist kongresinin ardından, Türk kadınları bütün haklarını kazandılar gerekçesiyle, işlevini tamamladığı düşünülen Türk Kadınlar Birliği kapatılır. Böylece Osmanlı'nın son dönemlerinde oluşan kadın hareketi bastırılmış olur. Bu nedenle, feminizm tarihinin bu ikinci dönemi, feminizmin kadınların elinden alınıp kullanıldığı, giderek anti-feminist bir devlet feminizmine dönüştürüldüğü ve sonra da unutturulduğu bir dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde, daha çok kazanılmış hakların korunmasını amaçlayan dernekler kurulur. 1970'lerde, Türkiye'de sol önemli bir yenilenme geçirir. CHP ortanın solu, demokratik sol ve sosyal demokrasi gibi düşüncelere koşut olarak dönüşümler geçirirken, CHP'nin solundaki Marksist sol da o zamana dek erişemediği bir aydın desteğine erişir. 1968'de Batıda başlayan, yeni sol hareketlerin bir parçasını oluşturan ve savaşa, ırkçılığa, kapitalist toplum düzenine karşı çıkan öğrenci hareketleri Türkiye'ye de yansır ve giderek radikalleşir. Ancak bu dönemde Batıda öğrenci muhalefeti içinde oluşan yeni feminist kadın hareketleri Türkiye'ye kadar ulaşmaz. Bu bakımdan, 1980 öncesi dönemde, Türkiye'de kadınların salt kadın oldukları için ezildiklerini gündeme getiren herhangi bir hareket yoktur demek yanlış olmayacaktır. Ancak Batıya göre on beş yirmi yıl gecikmeyle de olsa Türkiye'de bir kadın hareketi vardır (Tekeli, 1989: 35-39 / Arat, 1991: 1-4).

1980 yılı, Türkiye'de feminizm açısından bir dönüm noktasıdır. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte on yıl sürecek bir depolitizasyon süreci başlamış olur. Bu depolitizasyon sürecinde, geleneksel sağ ve sol zayıflar, yapay olarak yaratılan ideolojik boşluğuya

muhafazakar, milliyetçi ve dinci bir ideoloji doldurur. Geleneksel sol ise, mevcut koşullarda yeni bir söylem yaratmanın zemini olarak feminist retoriği görür. Ancak yeni feministler, devlet feminizminin karşısında yer almaktadırlar. 1983'te İstanbul'da bir grup feminist kadın, haftalık *Somut* dergisinde feminizmle ilgili bir sayfa hazırlamak üzere bir araya gelirler. YAZKO'nun çıkardığı *Somut* dergisinin altı aylık ömrü boyunca, kadınlar kendilerine ayrılan bir sayfada, kürtaj, cinsel taciz, Kadınlar Günü gibi çeşitli konularda görüşlerini dile getirirler. Bu grup 1984'te, Kadın Çevresi adlı yayıncılık ve danışmanlık hizmeti veren bir kuruluş çerçevesinde örgütlenir. Kadın Çevresi, kadın emeğini desteklemeyi amaçlamaktadır. Kadın Çevresi grubu feminist klasikleri Türkçe'ye çevirir, bir kitap kulübü oluşturur, feminizmle ilgili konuları tartışmaya açar, ve 1985'te *Feminist* dergisini yayımlamaya başlar. Tüm bu etkinlikler sürerken kadınlar, Ankara'da da organize olmaya başlamışlardır. 1986'da Ankara ve İstanbul grupları Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin uygulanması için bir imza kampanyası düzenlerler, yaklaşık 7000 kadın bu kampanyaya imzalarıyla destek verir. 1987'de feministler kadınların dövülmesini protesto ederler ve İstanbul'da 2000'den fazla kadın "Dayağa Karşı Dayanma Yürüyüşü"ne katılır. Ayrıca, Dayağa Karşı Kampanya çerçevesinde Kariye Müzesi'nin önünde bir günlük bir sokak şenliği düzenlenir ve şenlikten elde edilen gelire *Bağır Herkes Duysun* başlıklı bir kitap yayımlanır. Artık kitap fuarlarında, feministlerin kendilerine özel standları vardır. *Sosyalist Feminist Kaktüs* dergisi yayımlanır. 1988'de İstanbul'da "Geçici Modern Kadın Müzesi" kurulur ve burada kadınların günlük yaşamlarında kullandıkları çeşitli araçlar, ev eşyaları sergilenir. 1989'da kadınlar, Mor İğne Kampanyası çerçevesinde kamu alanında cinsel tacizi protesto ederler. Bu kampanya sırasında kadınlara, kendilerini taciz edene batırmaları için mor kurdeleli iğneler satılır. 1990'lara gelindiğinde, Türkiye'de feminist dernekler, yayınlar ve kadın sığınakları vardır. Radikal, sosyalist ve liberal feministlerin yanı sıra kadın sorunlarının çözümü için çalışıp kendini feminist olarak tanımlamayanlar vardır. İlk olarak İstanbul Üniversitesi'nde kurulan Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'ni, Ankara, Çukurova, Marmara, Gazi, Ege, Gaziantep, Mersin, Yüzüncü Yıl, Çankaya, Dokuz Eylül ve Atılım Üniversitelerinde kurulan araştırma ve uygulama merkezleri izler. Bütün bu çalışmalar, bütün bu gruplar Türkiye'deki kadın hareketini meydana getirirler. Türkiye'deki gazeteler, dergiler bu çalışmalarını yürüten kadınlardan söz ederler. Bu dönemde feminist yapıtlar kaleme alınır, feminist filmler çevrilir. Devlet bünyesinde, kadın hareketiyle ilişkisi belirsiz bir Kadın Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü kurulur. 1990'da Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı kurulur, Türkiye'deki ilk kadın kütüphanesi ve bilgi merkezi olma özelliğini taşıyan bu kuruluş, ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenlemenin

yanı sıra kadınlarla ilgili olarak bibliyografya ve sözlü tarih çalışmaları yürütmektedir. 1995'te, etkinliğini günümüzde de sürdüren *Pazartesi* dergisi yayın hayatına adım atar. 1997'de, açılımı Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Vakfı olan KADER kurulmuştur. Bu dernek, mecliste kadın milletvekillerinin sayısını arttırmak üzere çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye'de kadın hareketi, İslamcı kesimi de etkilemiştir. Türkiye'de kadın hareketinin ilginç bir boyutu daha vardır. Sonuç olarak devlet geleneğine tepki olarak ortaya çıkan kadın hareketi, liberalizm, demokratikleşme ve laiklik gibi Kemalist amaçların toplum gözünde daha değerli hale gelmesine katkıda bulunmuştur (Arat, 1991: 1-17).

Gülnur Savran, 1980 sonrası feminist hareketi üç evrede değerlendirir: 80'lerin ilk yarısında, önce iç tartışmalarla, sonra Somut dergisi sayfalarında, daha sonra da Kadın Çevresi gibi yapılar içinde yaşanmış bir ideolojik birikim oluşturma, mayalanma dönemi. 1987'de Dayğa Karşı Dayanışma Kampanyası'yla başlayan ve yaklaşık 90'ların başına kadar süren bir kampanyalar ve hareketlilik dönemi ve 90'ların başından bu yana bir kurumsallaşma ve proje feminizmi dönemi (Koçali, 2002: 74). Bu değerlendirme, gerçekçi ve akla yatkın görünmektedir. Türkiye'de kadın hareketinin başlamasında, 1980'lerde Türkçe'ye çevrilen feminist klasiklerin ve feminist süreli yayınların payı çok büyüktür. Başta Kadın Çevresi Yayınları ve YAZKO olmak üzere feminizm konusuna eğilen yayınevleri, yayımladıkları feminist yapıtlar sayesinde Türk kadınının feminizmle tanışmasını sağlamışlardır. Şirin Tekeli'nin belirttiği gibi, Payel Yayınları 1970'lerin sonlarına doğru, peş peşe Simone de Beauvoir, Kate Millet ve Shulamith Firestone gibi feministlerin kitaplarını çevirip yayımlamıştır. Ancak, sonradan kendilerini feminist hareket içinde tanımlayan kadınların çoğu, o dönemde Marksist sorunsal üzerinden kadın sorununa baktıkları için, bu önemli yapıtların etkileri 1980'li yıllarda kendini duyurmuştur (Tekeli, 1989: 36). Feminizmin ideolojik olarak ortaya çıkışını sosyopolitik koşullar hazırlasa da, tanınması feminist yapıt çevirileriyle mümkün olmuştur. Türkiye'de Batı'dan farklı olarak önce feminizm popülerize olmuş, sonra kadın hareketi doğmuştur. Sonuçta, feminizm politik bir konudur, aynı şekilde yayıncılığın da politik bir boyutu vardır ve yayın politikası, düşünceyi eyleme dönüştürecek kadar stratejik bir konudur. 1980'lerde yayımlanan feminist yapıt çevirileriyle feminist bir bilincin oluşması ve kadın hareketinin doğması bunun en somut kanıtıdır.

4.2 Türkiye'de Yayıncılık Sektörü ve Sorunları

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, modern anlamda basım işini ilk başlatan kişi İbrahim Müteferrika'dır. Müteferrika matbaayı kurmadan önce bir layiha niteliğindeki Vesiletü't-Tıbaa'yı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya sunar. Matbaanın yararlarını ele alan bu kitapta

Müteferrika, “iyi ve faydalı eser” basımı için dizilenlerin basılmadan önce dikkatle tashih edilmesi gerektiğine işaret eder ve bu işi başaracak kişilerin memur edilmesini rica eder. Türkiye’de modern anlamda editörlüğün ve redaktörlüğün başlama öyküsü böyledir. III. Ahmed de, matbaanın kurulması için verdiği fermanında, basılacak kitapların düzeltisiyle ilgilenmeleri için alimlerden, kadınlardan iki üç kişinin seçilmesini buyurur. Bu kişiler bugünkü anlamda dış editörlük görevi üstlenerek basım işlerini dışarıdan denetlerler.

Fransa’da olduğu gibi Türkiye’de de ilk yayıncılar aynı zamanda matbaacıdırlar, hem basarlar hem yayarlar. Her şeye tek başına karar verirler. Dünyada ve Türkiye’de yayınevi çalışanlarının artması ve işbölümüne gidilmesi yayınevlerinin büyümesiyle paralellik gösteren yakın tarihli gelişmelerdir. Başlangıçtan bu yana yayıncılar aynı zamanda editörlük yaparlar. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu çıkana kadar da kitabın sahibi, yayıncıdır. Günümüzde editörlük bir yapıtı yalnızca yayına hazırlamak değildir. Editör, yazarla birlikte çalışıp, yazara her türlü müdahaleyi yapabilen kişidir. Ancak Türkiye’de editör, yazarın, çevirmenin ve çalıştığı yayınevinin karşısında yurtdışındaki editörler kadar güçlü ve özgür değildir. Bunun nedeni, piyasadaki yazarları yayınevine çeken kişinin yurtdışında editör, Türkiye’deyse yayınevi sahibi olmasıdır.

Türkiye’de yayıncılığın ticari bir etkinlik haline gelmesi 1980’lerden sonra olur. Bu dönemden önce Çağlayan Yayınevi gibi işi tamamen ticarete dökmüş yayınevleri olsa da, çoğunlukla yayıncılığı esas işleri olarak görmeyen yazarlar ve kitapçılar yayıncılıkla uğraşırlar. Yazarların, editör yalnızca kitabın imlasına dokunabilir anlayışı yazarların editör kavramıyla geç tanışmalarından ileri geliyor olabilir.

Gerçek anlamda, editörün yapması gereken işler şöyledir: Yazarı ya da yapıtı bulmak, proje üretmek (bir dizi başlatmak, ansiklopedi çıkarmak..vb.), seçtiği yapıtları yayın kuruluna kabul ettirmek, yayın programını ve iş planını çıkarmak, yapıtın telif haklarını satın almak, çevirmen bulmak, kitabın ilk okumasını yapmak, yazar ve çevirmenle ortaklaşa çalışmak, kitabın kapağına ve sunuluş biçimine karar vermek, yayımlanan kitabın tanıtımıyla ilgilenmek. Ancak Türkiye’de bu işlerin hepsini yapabilen editörlerin sayısı çok azdır. Editör bağımsız olarak hareket ettiğinde bir kitabı neden bastığını açıklayabilmelidir. Deneme-yanıltma yoluyla kitap basmak ve kitap az satınca yayımlamaktan vazgeçmek de doğru değildir.

Editör, yazara karşı etik bir sorumluluğu olduğunu unutmamalıdır. Kaliteli bir yayıncılık için Türkiye’de editörlerin yetki alanlarının genişletilmesi gerekmektedir. Türkiye’de yayıncılık sektöründe kurumsallaşma henüz sağlanamamıştır. Editörlüğün on yıllık bir geçmişi vardır ve yazar yayıncıyla muhatap olmaya alışmıştır. Türkiye’de editör, elindeki kitabı yayına hazırlama işiyle çok meşgul olduğu için, editörün yapması gerek işin bir bölümünü çevirmen üstlenmiş durumdadır.

Türkiye’de yayıncılık piyasası gitgide büyümektedir. 1994-2000 yılları arasındaki büyüme oranlarına bakılınca, kitap sektörünün her yıl % 35 oranında büyüdüğü görülmektedir. Bu rakam, önümüzdeki on yılda yayıncılık sektörünün inanılmaz biçimde gelişeceği anlamına gelmektedir. Sonuçta, yayıncılık ticari bir faaliyettir, her kitap için okur kitlesinin belirlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, yayıncılıkta marka olmak önemlidir. Çok satan bir yayınevi unutulsa da çok iyi kitap basan yayınevi hatırlanır (Yalçın, 2001: 26-33).

Bugün Türkiye’de kredili faizli büyük yayınevleri var. Bu yayınevlerinin arkasındaysa ya bir başkanın kültür hizmeti ya da kazandığı paranın bir bölümünü sevdiği işe yatırmak isteyen bir kitap dostu vardır. Daha küçük ölçekli yayınevleriniyse, genelde yayıncılık sektöründe yetişmiş ve başka bir işte çalışmaya katlanamayacak kişilerce yönetilmektedirler. Dolayısıyla yayıncılık ne kadar ticari bir etkinlik olarak görünse de, yayıncı olmak için yazını ve yazarları sevmek gerekmektedir. Geçmişte, yayıncılık sektöründe ticari kaygılar daha azdı. Örneğin Vedat Günyol ve Sabahattin Eyuboğlu yayıncılıkla uğraştıkları dönemde kâr amacı gütmeyen, düşünce yaşamımıza, yazınımıza yararlı olacak yapıtları yayımlar ve kazandıkları parayı yeni kitapların basımında kullanırlardı. Günümüzdeyse yayıncılık, bütünüyle amatör bir iş olmanın ötesine geçmiş ve bir yatırım aracına dönüşmüş durumdadır. Yine de yazınsal bir etkinliğin içinde olmak, ticari kaygılara yenik düşmemeyi ve yazınsal kaygıları daima ön planda tutmayı gerektirmektedir (Fuat, 2000: 16-17).

Yurdanur Salman’a göre, yayıncı “publisher” ve yayıncı “editor” arasında bir ayrım gözetmek gerekmektedir. Ülkemizdeki yayınevlerinin çoğu yalnızca “publisher” niteliği taşımaktadırlar. Yayınevlerimiz “editor” olma yoluna giderlerse, yayın kalitesinde gözle görülür bir iyileşme olacaktır. Yayınevleri çeviri ücretleri konusunda oldukça keyfi davranmaktadırlar. Kitabın niteliğine, görece zorluğuna ya da kolaylığına bakılmaksızın çevirmene forma başına ya da kitabın etiket fiyatı üzerinden bir yüzde ödenir. Yayınevlerinin çoğu, çeviri verdiklerinde çevirmene yapmaları gereken ön ödemeyi yapmazlar. Çeviri,

uğruna çevirmenin fazlaca zihinsel enerji harcadığı uzun bir süreçtir ve bu süreçte çevirmen yaptığı çevirinin maddi karşılığını henüz alamadığı için geçimini kendi kaynaklarıyla sağlamak durumundadır. Çevirmenler, çoğunlukla çeviri ücretlerini zamanında ve tam olarak alamazlar. Piyasada isim yapmış çevirmenlerse, ilk baskı fiyatı üzerinden hesaplanan miktarın üzerinden belirli bir yüzde almaktadırlar. Ancak ne yazık ki en yüksek çeviri ücreti bile çevirmeni geçindirmeye yetmemektedir. Çeviri hizmeti karşılığında ödenen düşük ücretler, kimi zaman niteliksiz çevirilerin yapılmasına neden olmaktadır. Bu niteliksiz çevirilerin redaksiyonuyla, yeniden çeviri yapmaktan çok daha güçtür. Yayınevleri bu güçlüğü bilincinde olsalar da, çoğu zaman ticari kaygılarla, çevirmenlere iyi ücret ödemelerini ve çeviri için gerekli süreyi vermelerini sağlayacak sözleşmelere girmekten kaçınırlar. Çevirmenlik çok fazla mücadele gerektiren bir meslektir. Çevirmen kendini, bazen alacağı ücreti kovalamak durumunda bazen de mahkemede çevirisini savunurken bulabilir. Çevirmen, çevirdiği kitabın ideolojik eğilimi, düşünceleri, terimleri nedeniyle kovuşturmayaya uğrayabilir. Yayınevi sorumluluğu üstlenmediği takdirde çevirmen, çevirideki seçimlerinden dolayı yasalar karşısında kişisel bir bedel ödeyebilir.

Her yayınevinin iyi saptanmış bir yayın politikası olmalıdır. Yayın politikasını belirleyenler de, yayıncılığı ve kitabın toplumsal işlevini bilen kişiler olmalıdır. Yazarlar, çevirmenler, editörler ve redaktörler arasında gerçek bir takım ruhu oluşturulmalıdır. Yayıncılık, hizmet edilen okur kitlesine, kültür ortamına karşı sorumluluk sahibi olmayı gerektirmektedir. Yayıncılık işinden para da kazanılmalıdır ancak ilk amaç daima okur kitlesine iyi kitaplar sunmak olmalıdır. Türkiye’de, bir iki büyük yayınevi dışında tam zamanlı profesyonel düzeltmen, danışman, çevirmen kadroları bulunmamaktadır. Sonuç olarak Türkiye’de yayıncılık sektörü ancak yazarlar, çevirmenler, editörler, redaktörler ve yayıncılar arasında bir eşgüdümün sağlanması ve bu çerçevede belirli ilkelerin saptanıp öğretilmesiyle ileri gidecektir (Salman, 2000: 135-141).

4.3 İstanbul’daki Yayınevlerinin Yayın Politikaları ve Feminizme Bakışları Üzerine Bir Araştırma

Problem

Bir ulusun yazın dizgesi içinde yer alan çeviri ve telif yapıtlar o ulusun yazınsal, kültürel ve toplumsal dizgelerini belirli ölçülerde etkilemekte ve biçimlendirmektedirler. Bir yapıtın yazınsal dizgeye dahil edilmesiyse, yayınevinin o yapıtı yayımlamaya karar vermesi sonucu gerçekleşmektedir. Yayınevlerinin yayımlayacakları yapıtları belirlemelerinde, benimsedikleri

yayın politikaları etkili olmaktadır. O halde, yayın politikalarının oluşumunda rol oynayan etmenleri incelemek, yazınsal dizge içinde yer alan yapıtların yayımlanma nedenlerini anlamak açısından değer taşımaktadır. Yayıncılık kültür üreticisine (yazar, çevirmen, okur) ve kültür ortamına karşı sorumluluk gerektiren bir iş olmasının yanı sıra ekonomik ve politik boyutları olan bir etkinliktir. İdeolojiler, beklentiler, sosyopolitik koşullar ve okur profilleri üzerine yapılan bir araştırma yayın politikalarına ilişkin önemli veriler sağlayacaktır. Bu nedenle yayın dünyasının ilkeleri, seçimleri ve ideolojik bağlantıları araştırmamızın temel problemi olarak belirlenmiştir.

Amaç

- İstanbul'daki yayınevlerinin ne tür bir yayın politikası izlediklerini belirlemek

Alt amaçlar

- Yayınevlerinin çeviriye ve çevirmene bakışlarını araştırmak
- Telif ve çeviri yapıtların hangi kriterlere göre seçildiklerini belirlemek
- Yayın politikasının değişmesinde etkili olan sosyopolitik faktörleri incelenmek
- Okurların profillerine ilişkin bilgiler elde etmek
- Yayınevlerinin feminizmi nasıl algıladıklarını ölçmek
- Yayın politikaları içinde feminist yapıtlara ne ölçüde yer verildiğini saptamak
- Yayınevlerinin kurumsal bir kimlik taşıyıp taşımadıklarını sorgulamak

Anketin Düzenlenişi

Anket üç bölümden oluşmaktadır. Ankette yer alan bölümlerin başlıkları aşağıda belirtilmektedir:

Birinci bölüm: Kuramsal ve Kişisel Bilgiler

İkinci Bölüm: Yayın Politikalarına İlişkin Sorular

Üçüncü Bölüm: Yayınevi Yöneticilerinin Feminizme İlişkin Görüşleri

Anketin Hedef Kitlesi

Anketin hedef kitlesi olarak İstanbul'daki kültür yayıncıları seçilmiştir. Bu tercihin nedeni Türkiye'de yayıncılığın kalbinin İstanbul'da atıyor olmasıdır. Edinilen bilgilere göre, İstanbul'da 230 civarında kültür yayıncısı vardır. Anket, bu yayıncıların % 10'luk bölümüne uygulanmıştır. Sosyopolitik değişimlerin yayın politikaları üzerindeki etkilerini ölçmek ve ~~feminizmin siyasal bağlantılarını araştırmak açısından önemli veriler sağlayabilecek yayıncılarsa feminizme ve kadın sorununa yer vermiş olanlar ile ideolojik eğilimi doğrultusunda yayın yapanlardır. Bu durum göz önünde bulundurularak anketin hedef kitlesi olarak öncelikle kültür yayıncıları içinde feminist yapıtlara ver verenler ve yayın politikalarının belirlenmesinde siyasal eğilimleri ağır basanlar seçilmiştir.~~

Anket sol, sağ ve liberal eğilimli yayınevlerinin yanı sıra Kürtlerin kadın sorununa verdikleri önem düşünülerek Kürtçe kitaplar yayımlayan yayınevlerine de uygulanmıştır. Ayrıca siyasal eğilimleri yayın politikaları üzerinde belirleyici olmadığı halde yayımlanacak yapıtların seçiminde etkili olan kriterleri, yayın politikası üzerinde rol oynayan sosyopolitik değişimleri ve feminizmin algılanışını çok boyutlu olarak incelemek bakımından önem taşıdıkları düşünülen niversite yayınevi ile popüler kitaplar basan yayınevleri de anketin uygulandığı yayınevleri kapsamında yer almışlardır. Sağlıklı veriler elde edebilmek amacıyla ankete yalnızca yayınevi sahiplerinin, editörlerin ve yayın politikası konusunda bilgi sahibi olan yöneticilerin yanıt vermeleri sağlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Konuyla ilgili bir literatür taraması yapıldıktan ve araştırmanın temel problemi belirlendikten sonra bir anket formu taslağı geliştirilmiştir. Daha sonra bu form, yayınevi yöneticileri ile YTÜ Eğitim Bilimleri Bölümü'ndeki ğretim elemanlarının incelemesine sunulmuştur. İncelemeler sonucu ortaya çıkan görüş ve öneriler sonucu taslak halindeki anket formunda gerekli düzeltmeler yapılarak ankete son şekli verilmiştir. Son şekli verilen anket Yayıncılar Birliği koordinatörü Akın Dirik'in de desteğiyle 13-22 Aralık 2002 tarihlerinde CNR Fuar Merkezi'nde düzenlenen İstanbul Uluslararası Kitap Fuarı sırasında bir çok yayınevi yöneticisine ulaştırılmıştır. Fuara katılmayan yayınevi yöneticileriyle doğrudan temas kurularak bu yöneticilerin de anketi yanıtlamaları sağlanmıştır.

Verilerin zm ve Yorumlanması

SPSS programı kullanılarak veri giriş planı yapılmış ve bu plan doğrultusunda anket formlarındaki veriler bilgisayara girilmiştir. SPSS programı kullanılarak veriler amaçlara uygun olarak işlenmişlerdir. Ankete katılanların algılarının dağılımı için frekans ve yüzde, herhangi bir özellik ya da algının sırasını ya da derecesini belirlemek için aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Araştırmada çok fazla grafiğin yer kaplaması istenmediğinden üzerinde tüm verilerin görülebileceği tablolara yer verilmiştir. Her tablonun altında açıklaması ve yorumu bulunmaktadır.

Anketi Yanıtlayan Yayınevleri Listesi

1. Alfa
2. Bağlam
3. Belge
4. Birey
5. Boğaziçi Üniversitesi
6. Broy

7. Can
8. Ceylan
9. Chivi Yazıları
10. Deng
11. Günizi
12. İletişim
13. İnkılap
14. Kaynak
15. Kelebek
16. Nisan
17. Okuyanus
18. Otopsi
19. Pencere
20. Pêrf
21. Sel
21. Skala
23. Umut
24. Yapı Kredi

Ankete Yönelik Olumlu ve Olumsuz Tepkiler

Anketi yanıtlamaları için kendilerine başvuru alan yayınevi yöneticileri içinde anketi olumlu karşılayanların yanı sıra ankete olumsuz tepki gösterenler de olmuştur. Ankete olumlu yaklaşan bir yayınevi sahibi yayınevinin örgütsel yapısıyla ilgili soruları yanıtlarken şöyle bir değerlendirme yapmıştır: “Bu soruları yanıtlamaya çalışırken aslında kurumsallaşma anlamında ne kadar çok eksikimiz olduğunu fark ettim.”

Ankete katılan kadın yöneticilerden biriye yazılı olarak şu gerekçeyi göstererek feminizmle ilgili bölümü yanıtsız bırakmıştır: “Feminizme ilişkin kişisel görüşlerimi test ortamında açıklayamayacağım. Görüşlerim yayınevini bağlamayacağı ve bu anket formu feminizmi düşünsel düzeyiyle değil, ilkel ve eylemci bir düzeyde açıklamayı öngördüğü için feminizmle ilgili soruları cevaplandırmayı reddediyorum.” Ankete katılan ve yayın politikaları konusunda etkili olan bir yöneticinin feminizme ilişkin görüşlerini, bu görüşlerin yayınevine mal edileceği gerekçesiyle açıklamaması ve yayın politikalarında feminizmin konumunu araştıran bir anketi feminizmin düşünsel boyutunu ele almamakla eleştirmesi oldukça ilginçtir. Ankete katılması için görüşülen bir başka kadın yöneticiye kapsamını çok geniş bulduğu ankete rasyonel yanıt vermesinin imkansız olduğunu belirterek anketi yanıtlamaktan kaçınmıştır.

Ayrıca yayınevi yöneticilerinin çoğu anketin feminizmle ilgili bölümünü görünce Neden feminizm? sorusunu yöneltilmişlerdir.

Araştırma Sonucu Elde Edilen Veriler ve Yorumları

Kurumsal ve Kişisel Bilgiler

Çevirmen sayısı

	Frekans	%
5,00	1	4,2
6,00	1	4,2
10,00	1	4,2
13,00	1	4,2
14,00	1	4,2
28,00	1	4,2
29,00	1	4,2
40,00	1	4,2
47,00	1	4,2
57,00	1	4,2
203,00	1	4,2
Yanıt sayısı	11	45,8
Kayıp değer	13	54,2
Toplam	24	100,0

Tablo 4.1

Tablo 4.1 incelendiğinde, çevirmen sayılarıyla ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinden yalnızca 11'inin yanıt verdiği ve verilen yanıtlara göre en fazla çevirmeni olan yayınevinin 203, en az çevirmeni olan yayınevinin 5 çevirmeni olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, yayınevlerinin çevirmen sayıları arasındaki belirgin farklılıkların yayınevlerinin ticari başarılarıyla ilintili olduğu düşünülmektedir. Ticari anlamda daha fazla kazanç sağlayan yayınevleri daha çok çevirmenle çalışmaktadırlar. Ayrıca, ideolojik eğilimi doğrultusunda yayın yapan ve gelir beklentisi fazla olmayan yayınevlerinin "gönüllü" olarak çalışan az sayıda çevirmenle çalıştıkları da ankettten çıkan sonuçlar arasındadır. 13 yayınevinin çevirmen sayılarıyla ilgili soruyu yanıtsız bırakmalarının altında yatan nedense yayınevlerinin genellikle çevirmenleri kadrolarına almak yerine ihtiyaç olduğunda dışarıdan çevirmenlerle çalışmayı tercih etmeleri olabilir.

Eğitimli çevirmen sayısı

	Frekans	%
2,00	2	8,3
4,00	2	8,3
9,00	1	4,2
13,00	1	4,2
Yanıt sayısı	6	25,0
Kayıp değer	18	75,0
Toplam	24	100,0

Tablo 4.2

Tablo 4.2 incelendiğinde, çeviri eğitimi almış çevirmenlerinin sayısı ile ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinden yalnızca 6'sının yanıt verdiği görülmektedir. Soruyu yanıtlayan yayınevleri içinde çeviri eğitimi almış en çok çevirmene sahip yayınevinin 13, çeviri eğitimi almış en az çevirmene sahip yayınevinin 2 eğitimli çevirmeni olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, 18 yayınevi yöneticisinin soruyu yanıtızsız bırakmaları söz konusu yöneticilerin çevirmenlerinin profilleriyle ilgili yeterince bilgi sahibi olmadıklarını düşündürmektedir. Yayınevi yöneticilerinin çevirmenlerin profillerine ilişkin bilgilerinin yetersizliğiyle yine kadrolu çevirmen sayısının azlığından ya da çeviri eğitimine gereken önemin verilmemesinden kaynaklanıyor olabilir.

Çevirmenlerin çeviri eğitimi aldıkları kurum

	Frekans	%
Mütercim-Tercümanlık Bölümü	1	4,2
Filoloji Bölümü	3	12,5
Diğer	2	8,3
Yanıt sayısı	6	25,0
Kayıp değer	18	75,0
Toplam	24	100,0

Tablo 4.3

Tablo 4.3 incelendiğinde, çevirmenlerinin çeviri eğitimi aldıkları kurumla ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinden yalnızca 6'sının yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlara göre, 3 yayınevi yöneticisi çevirmenlerinin filoloji bölümlerinde, 1 yayınevi yöneticisi de çevirmenlerinin mütercim-tercümanlık bölümlerinde eğitim aldıklarını ifade etmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen 2 yayınevi yöneticisinden biri çevirmenlerinin yabancı kolejlerden mezun olduklarını, öteki yayınevi yöneticisiyse çevirmenlerinin yurtdışında buldukları süre içinde çeviri yapabilecek düzeyde yabancı dil öğrendiklerini belirtmiştir. Sonuç olarak, profesyonel çevirmenlerin çoğunlukla çeviri eğitimi almamış ancak çeviri konusunda kendi kendini yetiştirmiş kişiler oldukları ve yayınevlerinin hala çevirmenlerinin eğitilmiş olmalarından çok piyasada isim yapmış olmalarına önem verdikleri söylenebilir. İdeolojik eğilimi ağır basan yayınevlerininse kendileriyle aynı siyasal görüşü benimsemiş olan ve bu sebeple "gönüllü" çalışabilen, çoğunlukla da yurtdışında buldukları süre içinde yabancı dil öğrenmiş olan kişileri çevirmen olarak tercih ettikleri saptanmıştır. 18 yayınevi yöneticisinin soruyu yanıtızsız bırakmalarıysa yayınevlerinin kadrolu çevirmen sayısının azlığından ya da çeviri eğitimine gereken önemin verilmemesinden kaynaklanıyor olabilir.

Anketi yanıtlayan yayınevi yöneticilerinin cinsiyetleri

	Frekans	%
Kadın	5	20,8
Erkek	19	79,2
Toplam	24	100,0

Tablo 4.4

Tablo 4.4 incelendiğinde, ankete katılan toplam 24 yayınevi yöneticisinin 19'unun erkek, 5'inin kadın olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, ankete katılan yöneticilerin % 79'2'sinin erkeklerden oluşmaları yayınevlerinin çoğunlukla erkek egemen bir yönetim yapısına sahip olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Yayınevleri bünyesinde çevirmen, editör, redaktör gibi görevlerde azımsanamayacak sayıda kadının çalışıyor olması kadınlara günümüzde dahi yönetici pozisyonlarında daha az şans tanındığı gerçeğini gizlemeye yetmemektedir.

Anketi yanıtlayan yayınevi yöneticilerinin yaşları

	Frekans	%
20-25	4	16,7
26-30	4	16,7
36-40	3	12,5
41-45	3	12,5
46 ve yukarısı	10	41,7
Toplam	24	100,0

Tablo 4.5

Tablo 4.5 incelendiğinde, anketi yanıtlayan toplam 24 yayınevi yöneticisinin 10'unun yaşının 46 ve yukarısı, 4 yöneticinin 20-25 yaş arasında, 4 yöneticinin 26-30 yaş arasında, 3 yöneticinin 36-40 yaş arasında ve yine 3 yöneticinin 41-45 yaş arasında oldukları görülmektedir. Sonuç olarak yayınevlerinde giderek gençlere yönetici pozisyonlarında daha çok görev verildiğini ancak hala 40 yaş üzeri yöneticilerin çoğunlukta olduklarını söylemek mümkün olabilir.

Anketi yanıtlayan yayınevi yöneticilerinin öğrenim durumları

	Frekans	%
Lise ve dengi okul	7	29,2
Ön lisans	2	8,3
Lisans	8	33,3
Yüksek lisans	4	16,7
Diğer	3	12,5
Toplam	24	100,0

Tablo 4.6

Tablo 4.6 incelendiğinde, anketi yanıtlayan toplam 24 yayınevi yöneticisinin 8'inin lisans, 7'sinin lise ve dengi okul, 4'ünün yüksek lisans, 2'sinin ön lisans mezunu oldukları görülmektedir. Diğer yanıtını işaretleyen 3 yöneticiyse orta okul mezunudur. Sonuç olarak, üniversite mezunu olmayan yayınevi yöneticilerinin çoğunlukla yayınevi sahipleri oldukları ya da ideolojik eğilimi ağır basan yayınevlerinde çalışan kişiler oldukları saptanmıştır. Aşırı sol görüşlü yayınevlerinde karar mekanizması içinde yer alan ancak hiyerarşiye karşı olan kişiler kendilerini "yönetici" olarak tanımlamamakta ve yayınevlerinin "yönetim" yerine "kolektif bir çalışma düzeni" ile işlediğine dikkat çekmektedirler.

Anketi yanıtlayan yayınevi yöneticilerinin branşları

	Frekans	%
İktisat	5	20,8
İşletme	3	12,5
Yabancı dil	1	4,2
Diğer	5	20,8
Yanıt sayısı	14	58,3
Kayıp değer	10	41,7
Toplam	24	100,0

Tablo 4.7

Tablo 4.7 incelendiğinde, branşlarıyla ilgili soruya anketi yanıtlayan toplam 24 yayınevi yöneticisinin 14'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlara göre 5 yönetici iktisat, 3 yönetici işletme, 4 yönetici yabancı dil konularında uzmanlaşmışlardır. Geri kalan 5 yöneticininse 1'i yalnızca yayıncı, 1'i kaynakçı, 1'i sınıf öğretmeni, 1'i avukat, 1'i siyasi bilgiler uzmanıdır. Sonuç olarak, soruya yanıt veren 14 yöneticinin 8'inin iktisat ve işletme kökenli olmaları yayınevlerinin kar amacı güden işletmeler olarak yönetim stratejilerine önem verdiklerini düşündürmektedir. 14 yöneticiden 4'ünün branşının yabancı dil olması da dili iyi kullanıyor olmanın yayınevlerinde yönetici olmak için bir avantaj sağladığını ortaya koymaktadır. Diğer branşlardan gelen yöneticilerse yine çoğunlukla yayınevi sahipleri ve ideolojik eğilimi ağır basan yayınevlerinde çalışan kişilerdir. Soruya 24 yöneticinin 10'unun yanıt vermemeleriyle yöneticilerin branş olarak yalnızca yayıncılığı görüyor olmalarından ve yayıncılığın dışında başka uzmanlık alanları olmamasından ileri geliyor olabilir.

Anketi yanıtlayan yayınevi yöneticilerinin mesleki kıdemleri

	Frekans	%
1-5 yıl arası	7	29,2
6-10 yıl arası	6	25,0
11-15 yıl arası	3	12,5
21 yıl ve yukarı	8	33,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.8

Tablo 4.8 incelendiğinde, anketi yanıtlayan toplam 24 yayınevi yöneticisinin 8'inin 21 yıl ve yukarı, 7'sinin 1-5 yıl arası, 6'sının 6-10 yıl arası, 3'ünün 11-15 yıl arası mesleki kıdeme sahip oldukları görülmektedir.

Anketi yanıtlayan yayınevi yöneticilerinin yöneticilik kıdemleri

	Frekans	%
1,00	9	37,5
2,00	4	16,7
3,00	2	8,3
4,00	2	8,3

5,00	7	29,2
Toplam	24	100,0

Tablo 4.9

Tablo 4.9 incelendiğinde, anketi yanıtlayan toplam 24 yayınevi yöneticisinin 9'unun 1-5 yıl arası, 7'sinin 21 yıl ve yukarısı, 4'ünün 6-10 yıl arası, 2'sinin 11-15 yıl, 2'sinin 16-21 yıl arası yöneticilik kıdemleri olduğu görülmektedir.

Belirli bir yayın politikası izlemekte misiniz?

	Frekans	%
Evet	23	95,8
Hayır	1	4,2
Toplam	24	100,0

Tablo 4.10

Tablo 4.10 incelendiğinde, belirli bir yayın politikası izlemekte misiniz şeklindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 23'ünün % 95,8 ile evet, 1 yöneticinin de % 4,2 ile hayır yanıtını verdiği görülmektedir. Sonuç olarak, yayınevlerinin belirli bir yayın politikası izledikleri söylenebilir. Yayın politikası izlemediklerini ifade eden yöneticinin ankete verdiği öteki yanıtlardan bağlı olduğu yayınevinin sıkça değişse de, çeviri ve telif yapıtların seçiminde ve yayımlanmasında etkili olan bir politikası olduğu saptanmıştır.

Yayımlanacak telif yapıtların seçiminde rol oynayan faktörler

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Yapıtın çok satacak olması	24	2,6250	1,3453	2,0569	3,1931
Yapıtın yazınsal değeri	24	4,0000	1,4142	3,4028	4,5972
Yazarın verdiği toplumsal mesaj	24	3,5417	1,2504	3,0137	4,0696
Yapıtın dünyada popüler olması	24	1,7083	,9991	1,2865	2,1302
Yapıtın Türk okurunca ilgi görecek olması	24	3,1250	,8999	2,7450	3,5050

Tablo 4.11

Tablo 4.11 incelendiğinde, yayımlanacak telif yapıtların seçiminde rol oynayan faktörlere ilişkin soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Sonuç olarak, verilen yanıtlara göre telif yapıtların seçiminde en fazla yapıtlın yazınsal değerinin etkili olduğu saptanmıştır. Yapıtlın yazınsal değerinden sonra etkili olan faktörler sırasıyla yazarın verdiği toplumsal mesaj ve yapıtlın Türk okurunca ilgi görecektir olmasıdır. Yapıtlın çok satacak olması daha az etkili bir faktörken, yapıtlın dünyada popüler olması telif yapıtların seçiminde rol oynayan faktörler içinde en etkisiz olanıdır.

Yayımlanacak çeviri yapıtların seçiminde rol oynayan faktörler

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Yapıtlın çok satacak olması	24	2,4167	1,4421	1,80771	3,02562
Yapıtlın yazınsal değeri	24	3,8750	1,3929	3,2868	4,4632
Yazarın verdiği toplumsal mesaj	24	3,4167	1,3486	2,8472	3,9861
Yapıtlın dünyada popüler olması	24	2,1667	1,1293	1,6898	2,6435
Yapıtlın Türk okurunca ilgi görecektir olması	24	3,1250	1,1156	2,6539	3,5961

Tablo 4.12

Tablo 4.12 incelendiğinde, yayımlanacak çeviri yapıtların seçiminde rol oynayan faktörlere ilişkin soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Sonuç olarak, verilen yanıtlara göre çeviri yapıtların seçiminde en fazla yapıtlın yazınsal değerinin etkili olduğu saptanmıştır. Yapıtlın yazınsal değerinden sonra etkili olan faktörler sırasıyla yazarın verdiği toplumsal mesaj ve yapıtlın Türk okurunca ilgi görecektir olmasıdır. Yapıtlın çok satacak olması daha az etkili bir faktörken, yapıtlın dünyada popüler olması telif yapıtların seçiminde rol oynayan faktörler içinde en etkisiz olanıdır.

Okur kitlesinin gelir grubu sıralaması

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
250 Milyon ve altı	24	1,9583	1,5737	1,2938	2,6228
251-500 Milyon	24	2,8750	1,1910	2,3721	3,3779
501-750 Milyon	24	3,3750	,7697	3,0500	3,7000

751 Milyon-1 Milyar	24	3,7500	1,2247	3,2328	4,2672
1 Milyar üstü	24	3,0417	1,6011	2,3656	3,7177

Tablo 4.13

Tablo 4.13 incelendiğinde, okurlarının gelir grubuyla ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Sonuç olarak yayınevlerinin en çok 751 Milyon-1 Milyar arası gelire sahip okurlara hitap ettikleri saptanmıştır. Yayınevlerinin hitap ettiği öteki gelir grupları sırasıyla 501 Milyon-750 Milyon ve 1 Milyar üstü gelire sahip okurlardır. Yayınevleri 251-500 Milyon arasında geliri olan okurlara daha az hitap etmektedirler. Yayınevlerinin en az hitap ettiği okurlar 250 Milyon ve altı gelire sahip olanlardır.

Okur kitlesinin öğrenim durumu sıralaması

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Üniversite mezunları	24	2,8750	,3378	2,7323	3,0177
Lise mezunları	24	2,1250	,3378	1,9823	2,2677
İlköğretim mezunları	24	1,0000	,0000		

Tablo 4.14

Tablo 4.14 incelendiğinde, okurlarının öğrenim durumlarıyla ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Sonuç olarak yayınevleri en çok üniversite mezunlarına, daha sonra lise mezunlarına hitap etmektedirler. Ayrıca verilen yanıtlar doğrultusunda yayınevlerinin ilköğretim mezunlarına pek hitap etmediklerini de söylemek mümkündür.

Okur kitlesinin ilgi alanları sıralaması

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Sanat	24	3,1667	1,3077	2,6145	3,7189
Edebiyat	24	4,1250	1,0347	3,6881	4,5619
Ekonomi	24	2,5833	1,0598	2,1358	3,0309

Siyaset	24	3,6250	1,2446	3,0995	4,1505
Din	24	1,5000	,8341	1,1478	1,8522

Tablo 4.15

Tablo 4.15 incelendiğinde, okurlarının ilgi alanları üzerine yöneltilen soruyu toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıtladığı görülmektedir. Sonuç olarak anketi yanıtlayan yayınevi okurlarının en çok edebiyata ilgi duyduklarını söylemek mümkün olacaktır. Söz konusu yayınevlerinin okurları edebiyattan sonra sırasıyla siyaset ve sanata ilgi duymaktadırlar. Ekonomi, okurların daha az ilgilerini çeken bir konuyken din, okurlarca fazla ilgi görmeyen bir konudur.

Siyasal eğilimine göre hitap ettiğiniz bir okur kitlesi var mıdır?

	Frekans	%
Evet	16	66,7
Hayır	8	33,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.16

Tablo 4.16 incelendiğinde, siyasal eğilimine göre hitap ettiğiniz bir okur kitlesi var mı? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 16'sının % 66,7 ile evet, 8'inin % 33,3 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Okur kitlesinin siyasal eğilimleri sıralaması

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Aşırı sol	16	2,6250	1,2042	1,9833	3,2667
Sol	16	4,6250	,7188	4,2420	5,0080
Sağ	16	2,8125	1,1673	2,1905	3,4345
Liberal	16	3,5625	,8139	3,1288	3,9962
Dinsel	16	1,3750	,7188	,9920	1,7580

Tablo 4.17

Tablo 4.17 incelendiğinde, okurlarının siyasal eğilimlerine ilişkin soruyu toplam 24 yayınevi yöneticisinin 16'sının yanıtladığı görülmektedir. Sonuç olarak söz konusu yayınevlerinin okurlarının en çok sola eğilimli olduklarını söylemek mümkün olacaktır. Okurlar arasında yaygın olan ikinci eğilim liberal kökenlidir. Sağ ve daha sonra aşırı sol eğilimler okurlar arasında pek etkili olmamaktadır. Dinsel eğilimse okurlar arasında siyasal anlamda en az etkili olmaktadır.

Okur kitleniz hangi cinsten oluşmaktadır?

	Frekans	%
Çoğunlukla kadın	4	16,7
Çoğunlukla erkek	4	16,7
Eşit derecede kadın ve erkek	16	66,7
Toplam	24	100,0

Tablo 4.18

Tablo 4.18 incelendiğinde okurlarının cinsiyetleriyle ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlar doğrultusunda 16 yayınevinin % 66,7 ile eşit derecede kadın ve erkek okura sahip oldukları, 4 yayınevinin % 16,7 ile çoğunlukla kadın okura, 4 yayınevinin de % 16,7 ile çoğunlukla erkek okura sahip olduklarını söylemek mümkün olacaktır.

Yaş grubuna göre hitap ettiğiniz bir okur kitleniz var mıdır?

	Frekans	%
Evet	8	33,3
Hayır	16	66,7
Toplam	24	100,0

Tablo 4.19

Tablo 4.19 incelendiğinde yaş grubuna göre hitap ettiğiniz bir okur kitleniz var mıdır? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 16'sının % 66,7 ile hayır, 8 yayınevi yöneticisinin % 33,3 ile evet yanıtını verdikleri görülmektedir.

Okur kitlesi yaş grubu sıralaması

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
7- 12 yaş	8	1,7500	1,7525	,2848	3,2152
13-17 yaş	8	3,0000	1,4142	1,8177	4,1823
18-22 yaş	8	3,3750	1,1877	2,3820	4,3680

23-35 yaş	8	4,3750	1,7678	2,8971	5,8529
36-45 yaş	8	4,8750	1,5526	3,5770	6,1730
46 yaş üstü	8	3,6250	1,0607	2,7383	4,5117

Tablo 4.20

Tablo 4.20 incelendiğinde, okurlarının yaş grubuyla ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 8'inin yanıt verdiği görülmektedir. Sonuç olarak söz konusu yayınevleri en çok 36-45 yaş, daha sonra da 23-35 yaş dilimindeki okurlara hitap etmektedirler. Daha sonra sırasıyla 46 yaş üstü, 18-22 yaş arası ve 13-17 yaş arası okurlara hitap etmektedirler. Söz konusu yayınevlerinin en az hitap ettikleri okurlarsa 7-12 yaş arasında olanlardır.

Meslek grubuna göre hitap ettiğiniz bir okur kitleniz var mıdır?

	Frekans	%
Evet	10	41,7
Hayır	14	58,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.21

Tablo 4.21 incelendiğinde meslek grubuna göre hitap ettiğiniz bir okur kitleniz var mıdır? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 14'ünün % 58,3 ile hayır, 10 yayınevi yöneticisinin % 41,7 ile evet yanıtını verdikleri görülmektedir.

Okur kitlesi meslek grubu sıralaması

	Frekans	%
	14	58,3
Akademisyenler, memurlar, öğrenciler	5	20,8
Akademisyenler, memurlar, özel sektör çalışanları	2	8,3
Akademisyenler, öğrenciler, ticaretle uğraşanlar	1	4,2
Akademisyenler, öğrenciler, iş arayanlar	1	4,2
Akademisyenler, özel sektör çalışanları, ticaretle uğraşanlar	1	4,2
Toplam	24	100,0

Tablo 4.22

Tablo 4.22 incelendiğinde, okurlarının meslek gruplarıyla ilgili soruya yanıt veren toplam 10 yayınevinin 5'inin okurlarının akademisyenler, memurlar ve öğrencilerden oluştuğunu ifade ettikleri görülmektedir.

Yayın politikanızı ağırlıklı olarak etkileyen bir kıta var mıdır?

	Frekans	%
Evet	8	33,3
Hayır	16	66,7
Toplam	24	100,0

Tablo 4.23

Tablo 4.23 incelendiğinde, yayın politikanızı ağırlıklı olarak etkileyen bir kıta var mıdır? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 16'sının % 66,7 ile hayır, 8'inin % 33,3 ile evet yanıtını verdikleri görülmektedir.

Yayın politikalarını etkileyen kıtaların sıralaması

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Asya	8	4,0000	1,0690	3,1063	4,8937
Amerika	8	4,2500	,7071	3,6588	4,8412
Avrupa	8	3,7500	,7071	3,1588	4,3412
Afrika	8	2,0000	,0000		
Avustralya	8	1,0000	,0000		

Tablo 4.24

Tablo 4.24 incelendiğinde, yayın politikalarını etkileyen kıtalarla ilgili soruyu yanıtlayan 8 yayınevinin sırasıyla en çok Amerika, Asya ve Avrupa'dan etkilendikleri söylenebilir. Afrika söz konusu yayınevlerinin yayın politikalarını daha az etkileyen bir kıtayken, Avustralya'nın yayın politikaları üzerinde pek etkili olduğunu söylemek mümkün değildir.

Yayın politikalarını etkileyen dünyadaki gelişmelerin nitelikleri

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Ekonomik	24	2,1667	1,5788	1,5000	2,8334

Siyasal	24	3,4167	1,2129	2,9045	3,9288
Kültürel	24	3,7500	1,0734	3,2967	4,2033
Bilimsel	24	2,5833	1,1389	2,1024	3,0643
Düşünsel	24	3,0833	1,5299	2,4373	3,7294

Tablo 4.25

Tablo 4.25 incelendiğinde, yayın politikalarını etkileyen dünyadaki gelişmelerin nitelikleriyle ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlar doğrultusunda söz konusu yayın politikalarının en çok dünyada meydana gelen kültürel gelişmelerden etkilendiklerini söyleyebiliriz. Yayın politikaları daha sonra sırasıyla siyasal ve düşünsel gelişmelerden etkilenmektedirler. Dünyada yaşanan bilimsel gelişmeler yayın politikalarını daha az etkilemektedir. Yayın politikalarını en az etkileyen gelişmelerse ekonomik gelişmelerdir.

Yayın politikalarını etkileyen Türkiye'deki gelişmelerin nitelikleri

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Ekonomik	24	2,5417	1,5598	1,8830	3,2003
Siyasal	24	3,8333	1,3406	3,2673	4,3994
Kültürel	24	3,6250	1,0555	3,1793	4,0707
Bilimsel	24	2,2917	,9546	1,8886	2,6948
Düşünsel	24	2,7083	1,4885	2,0798	3,3369

Tablo 4.26

Tablo 4.26 incelendiğinde, yayın politikalarını etkileyen Türkiye'deki gelişmelerin nitelikleriyle ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlar doğrultusunda yayın politikalarının en çok Türkiye'de yaşanan siyasal gelişmelerden etkilendiklerini söyleyebiliriz. Yayın politikaları daha sonra Türkiye'deki kültürel gelişmelerden etkilenmektedirler. Yayın politikalarını daha az etkileyen gelişmelerse sırasıyla düşünsel ve ekonomik gelişmelerdir. Yerel düzlemde yaşanan ve yayın politikalarını en az etkileyen gelişmelerse bilimsel gelişmelerdir.

Yayın politikalarını etkileyen Türkiye'deki siyasal gelişmeler

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
27 Mayıs 1960	24	2,5000	,9780	2,0870	2,9130
12 Mart 1971	24	3,1667	,6370	2,8977	3,4357
12 Eylül 1980	24	4,4167	,5836	4,1702	4,6631
AB'ye uyum yasalarının çıkarılmaya başlanması	24	3,7917	1,3825	3,2079	4,3754
Diğer	24	1,1250	,3378	,9823	1,2677

Tablo 4.27

Tablo 4.27 incelendiğinde, yayın politikalarını etkileyen Türkiye'deki siyasal gelişmeler sorulduğunda toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlar doğrultusunda yayın politikalarının en çok 12 Eylül 1980 askeri darbesinden etkilendiklerini söylemek mümkün olacaktır. Yayın politikaları daha sonra sırasıyla AB'ye uyum yasalarının çıkarılmaya başlanması, 12 Mart 1971 gibi siyasal gelişmelerden etkilenmişlerdir. 27 Mayıs 1960 yayınevlerini daha az etkileyen bir gelişmeyken, yayınevleri Türkiye'de yaşanan öteki siyasal gelişmelerden çok fazla etkilenmemişlerdir.

1980 sonrası yayımlanan çeviri yapıtların türü

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Dünya edebiyatı	24	4,9167	1,1001	4,4521	5,3812
Feminist klasikler	24	3,2500	1,2247	2,7328	3,7672
Felsefi yapıtlar	24	4,3333	1,1293	3,8565	4,8102
Çocuk kitapları	24	1,9167	1,2482	1,3896	2,4437
Siyasal kitaplar	24	4,1667	1,6061	3,4885	4,8449
Diğer	24	2,4167	1,7173	1,6915	3,1418

Tablo 4.28

Tablo 4.28 incelendiğinde, 1980 sonrası yayımlanan çeviri yapıtların türüyle ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlar doğrultusunda yayınevlerinin 1980 sonrasında çeviri olarak en çok dünya edebiyatına özgü yapıtları yayımladıklarını söyleyebiliriz. Yayınevleri bu dönemde sırasıyla felsefi ve siyasal yapıtlar da yayımlamışlardır. Feminist klasikler de yukarıda sayılan yapıtlara göre daha az oranda da olsa 1980 sonrası dönemde yayımlanan çeviri kitaplar arasında yer almaktadırlar. Yayınevleri başka türlerdeki kitapları daha az yayımladıkları bu dönemde yayın politikalarında en az çeviri çocuk edebiyatına yer vermişlerdir. Yanıtları doğrultusunda yayınevlerinin başka türlerde yayımladıkları çeviri kitapları şu şekilde belirtmek mümkündür: Şiir kitapları, otobiyografik romanlar, azınlık edebiyatı; sinema, tiyatro, müzik konularını ele alan sanatsal kitaplar; tarih, ekonomi, uluslararası ilişkiler, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimler alanlarına yönelik kitaplar, erotik kitaplar.

1980 sonrası yayımlanan telif yapıtların türü

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Türk edebiyatı	24	4,6667	1,4039	4,0738	5,2595
Feminist klasikler	24	2,7500	1,5108	2,1120	3,3880
Felsefi yapıtlar	24	4,3333	1,2394	3,8100	4,8567
Çocuk kitapları	24	2,6667	1,4646	2,0482	3,2851
Siyasal kitaplar	24	4,0833	1,6659	3,3799	4,7868
Diğer	24	2,5000	1,6418	1,8067	3,1933

Tablo 4.29

Tablo 4.29 incelendiğinde, 1980 sonrası yayımlanan telif yapıtların türüyle ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 24'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlar doğrultusunda yayınevlerinin 1980 sonrasında telif olarak en çok Türk edebiyatına özgü yapıtları yayımladıkları görülmektedir. 1980 sonrasında dönemde yayınevlerinin sırasıyla felsefi ve siyasal yapıtları da çokça yayımladıkları söylenebilir. Feminist klasikler, çocuk kitapları ve başka türdeki yapıtlar yukarıda sayılan yapıtlara göre 1980 sonrası dönemde daha az yayımlanan telif kitaplar arasında yer almaktadırlar.

Yayınevlerinin yayın politikalarına ilişkin maddeler

	Yanıt sayısı	Ortalama	Standart sapma	% 95 Güven aralığı	
				Alt limit	Üst limit
Yayımladığınız tüm kitaplar içinde çok satan kitaplara ne derece yer vermektedirsiniz?	23	2,5652	1,2730	2,0147	3,1157

Yayımladığınız tüm kitaplar içinde fazla satmayacağını düşündüğünüz ancak yazınsal ve toplumsal açıdan değerli kitaplara ne derece yer vermektedirsiniz?	24	3,8333	1,2039	3,3250	4,3417
Bir kitabı yayımlamanızda o kitaptan elde edeceğiniz gelir ne derece rol oynamaktadır?	24	2,9167	1,2482	2,3896	3,4437
Yayın politikanızda ne derece değişiklik yapmaktasınız?	23	2,1304	,8689	1,7547	2,5062
Yayın politikanız dünyadaki sosyopolitik gelişmelerden ne derece etkileniyor?	23	3,0000	1,5374	2,3352	3,6648
Yayın politikanız Türkiye'deki sosyopolitik gelişmelerden ne derece etkileniyor?	23	2,9130	1,5348	2,2493	3,5768
Yayın politikanızda feminist içerikli süreli yayınlara ne derece yer vermektedirsiniz?	23	1,7826	1,1661	1,2784	2,2868
Yayın politikanızda feminist içerikli telif yapıtlara ne derece yer vermektedirsiniz?	24	2,2083	1,1025	1,7428	2,6739
Yayın politikanızda feminist içerikli çeviri yapıtlara ne derece yer vermektedirsiniz?	24	2,1667	1,2394	1,6433	2,6900

Tablo 4.30

Tablo 4.30 incelendiğinde, yayın politikalarına ilişkin yöneltilen soruları toplam 24 yayınevi yöneticisinden 24'ünün yanıtladığı görülmektedir. Verilen yanıtlara göre şu değerlendirmeler yapılabilmektedir: Yayınevleri yayımladıkları tüm kitaplar içinde çok satan kitaplara arada sırada yer vermektedirler. Fazla satmayacağını düşündükleri ancak yazınsal ve toplumsal açıdan değerli kitaplara çoğunlukla yer vermektedirler. Bir kitabı yayımlamalarında o kitaptan elde edecekleri gelir orta derecede rol oynamaktadır. Yayın politikalarında ender olarak değişiklik yapmaktadırlar. Yayın politikaları dünyadaki ve Türkiye'deki sosyopolitik gelişmelerden arada sırada etkilenmektedir. Yayın politikalarında feminist içerikli süreli yayınlara ile feminist içerikli telif ve çeviri yapıtlara ender olarak yer vermektedirler.

Yayınevi yöneticilerinin feminizme ilişkin görüşleri

Feminizmin ortaya çıkış nedenleri

	Frekans	%
	2	8,3
Erkek düşmanlığı	1	4,2
Kadınların erkeklerle eşit olmak		

istemeleri	5	20,8
Kadınların erkeklerle eşit olmak istemeleri, kadınların özgür yaşam istekleri	1	4,2
Kadınların erkeklerle eşit olmak istemeleri, kadınların özgür yaşam istekleri, ezilmiş kadınların siyasal tavır geliştirmeleri	12	50,0
Kadınların erkeklerle eşit olmak istemeleri, ezilmiş kadınların siyasal tavır geliştirmeleri	2	8,3
Ezilmiş kadınların siyasal tavır geliştirmeleri	1	4,2
Toplam	24	100,0

Tablo 4.31

Tablo 4.31 incelendiğinde, feminizmin ortaya çıkış nedenleriyle ilgili olarak kendilerine görüşleri sorulan toplam 24 yayınevi yöneticisinden 22'sinin soruya yanıt verdikleri görülmektedir. Sonuç olarak 12 yayınevi yöneticisi, feminizmin kadınların erkeklerle eşit olmak istemeleri, kadınların özgür yaşam istekleri ve ezilmiş kadınların siyasal tavır geliştirmeleri sonucu ortaya çıktığını düşünmektedirler. 5 yayınevi yöneticisine göre feminizmin ortaya çıkış nedeni kadınların erkeklerle eşit olmak istemeleridir. Yalnızca 1 yayınevi yöneticisi feminizmin erkek düşmanlığı sonucu ortaya çıktığını belirtmiştir.

Kimler feminist olmaya daha yatkındır?

	Frekans	%
Erkeklerce ezilmeyen eğitilmiş kadınlar	6	25,0
Erkeklerce ezilen eğitimsiz kadınlar	1	4,2
Erkeklerce ezilen ve ekonomik özgürlüğünü kazanmış her kadın	3	12,5
Ezilmeyen ancak ilgi çekmek isteyen her kadın	1	4,2
Erkeklerce ezilmeyen eğitilmiş kadınlar, erkeklerce ezilen ve ekonomik özgürlüğünü kazanmış her kadın	11	45,8
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.32

Tablo 4.32 incelendiğinde, kimler feminist olmaya yatkındır? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinden 22'sinin yanıt verdikleri görülmektedir. Verilen yanıtlara göre 11 yayınevi yöneticisi, erkeklerce ezilmeyen eğitilmiş kadınlar ile erkeklerce ezilen ekonomik özgürlüğünü kazanmış kadınları feminist olmaya yatkın kişiler arasında değerlendirmektedirler. 6 yayınevi yöneticisine göre erkeklerce ezilmeyen eğitilmiş kadınlar feminist olmaya yatkındırlar. 3 yayınevi yöneticisi feminist olmaya yatkın olarak erkeklerce ezilen ve ekonomik özgürlüğünü kazanmış kadınları görmektedirler. 1 yayınevi yöneticisi

erkeklerce ezilen eğitimsiz kadınların, 1 yayınevi yöneticisi de ezilmeyen ancak ilgi çekmek isteyen kadınların feminizme yatkın olduklarını düşünmektedir.

Erkeklerle uyumlu ilişkileri olan bir kadın feminist olabilir mi?

	Frekans	%
Evet	19	79,2
Hayır	3	12,5
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.33

Tablo 4.33 incelendiğinde, erkeklerle uyumlu ilişkileri olan bir kadın feminist olabilir mi? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinden 22'sinin yanıt verdiği, 19 yöneticinin % 79,2 ile evet, 3 yöneticinin de % 12,5 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Feminizmin olumlu sonuçları olabilir mi?

	Frekans	%
Evet	20	83,3
Hayır	2	8,3
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.34

Tablo 4.34 incelendiğinde, feminizmin olumlu sonuçları olabilir mi? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22'sinin yanıt verdiği, 20 yöneticinin % 83,3 ile evet, 2 yöneticinin de % 8,3 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Feminizmin olumlu sonuçları neler olabilir?

	Frekans	%
Kendi ayakları üzerinde durabilme	2	8,3
Siyasal temsil oranının artması İş yaşamında daha etkin hale gelme	2	8,3
Siyasal temsil oranının artması İş yaşamında daha etkin hale gelme Aile içinde saygınlığın artması Eğitim düzeyinin yükselmesi Kendi ayakları üzerinde durabilme	18	75,0
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.35

Tablo 4.35 incelendiğinde feminizmin olumlu sonuçları neler olabilir? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22'sinin yanıt verdiği görülmektedir. 18 yayınevi yöneticisine göre feminizmin olumlu sonuçları siyasal temsil oranının artması, iş yaşamında daha etkin hale gelme, aile içinde saygınlığın artması, eğitim düzeyinin yükselmesi ve kendi ayakları üzerinde durabilmedir. 2 yayınevi yöneticisi siyasal temsil oranının artmasını ve iş yaşamında daha etkin hale gelmeyi feminizmin olumlu sonuçları olarak görmektedirler. 1 yayınevi yöneticisine göre de feminizmin olumlu sonucu kendi ayakları üzerinde durabilmedir.

Feminizmin olumsuz sonuçları neler olabilir?

	Frekans	%
Boşanma oranının artması, kadının erkekleşmesi	5	20,8
Boşanma oranının artması Farklı cinsel yönelimleri benimser hale gelme Kadının erkekleşmesi Erkeğin otoritesini yitirmesi Toplum düzeninin bozulması	2	8,3
Yanıt sayısı	7	29,2
Yanıt vermeyenlerin sayısı	17	70,8
Toplam	24	100,0

Tablo 4.36

Tablo 4.36 incelendiğinde, feminizmin olumsuz sonuçları neler olabilir? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinden 7'sinin yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlara göre 5 yayınevi yöneticisi feminizmin olumsuz sonuçları olarak boşanma oranının artmasını ve kadının erkekleşmesini görmektedirler. 2 yayınevi yöneticisine göre ise boşanma oranının artması, farklı cinsel yönelimleri benimser hale gelme, kadının erkekleşmesi, erkeğin otoritesini yitirmesi ve toplum düzeninin bozulması feminizmin olumsuz sonuçlarıdır.

Feminizmi insan hakları çerçevesinde mi düşünmek gerekir?

	Frekans	%
Evet	14	58,3
Hayır	8	33,3
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.37

Tablo 4.37 incelendiğinde, feminizmi insan hakları çerçevesinde mi düşünmek gerekir? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22'sinin yanıt verdiği, soruyu 14 yöneticinin % 58,3 ile evet, 8 yöneticinin de % 33,3 ile hayır olarak yanıtladıkları görülmektedir.

Türkiye’de feminizm doğru tanınıyor mu?

	Frekans	%
Hayır	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.38

Tablo 4.38 incelendiğinde, Türkiye’de feminizm doğru tanınıyor mu? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinden 22’sinin % 91,7 ile hayır yanıtını verdiği görülmektedir.

Telif feminist yapıtların yayımlandıkları dönemlerin sıralaması

	Frekans	%
Yanıt vermeyenlerin sayısı	11	45,8
1991-2003	5	20,8
1980-1990, 1991-2003	2	8,3
1991-2003, 1980-1990	6	25,0
Toplam	24	100,0

Tablo 4.39

Tablo 4.39 incelendiğinde, telif feminist yapıtları yayımladıkları dönemlerle ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 13’ünün yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtla göre 6 yayınevi yöneticisi telif feminist yapıtları sırasıyla en çok 1991-2003 ve 1980-1990 dönemleri arasında yayımlamışlardır. 5 yönetici telif feminist yapıtları en çok 1991-2003 arası dönemde yayımladıklarını belirtirken, 2 yönetici telif feminist yapıtları sırasıyla en çok 1980-1990 ve 1991-2003 dönemlerinde yayımladıklarını ifade etmiştir.

Çeviri feminist yapıtların yayımlandıkları dönemlerin sıralaması

	Frekans	%
Yanıt vermeyenlerin sayısı	11	45,8
1991-2003	5	20,8
1980-1990, 1991-2003	2	8,3
1991-2003, 1980-1990	6	25,0
Toplam	24	100,0

Tablo 4.40

Tablo 4.40 incelendiğinde, çeviri feminist yapıtları yayımladıkları dönemlerle ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 13'ünün yanıt verdiği görülmektedir. Verilen yanıtlara göre 6 yayınevi yöneticisi çeviri feminist yapıtları sırasıyla en çok 1991-2003 ve 1980-1990 dönemleri arasında yayımlamışlardır. 5 yönetici çeviri feminist yapıtları en çok 1991-2003 arası dönemde yayımladıklarını belirtirken, 2 yönetici çeviri feminist yapıtları sırasıyla en çok 1980-1990 ve 1991-2003 dönemlerinde yayımladıklarını ifade etmiştir.

Çeviri feminist yapıtların kaleme alındıkları ülkelerin sıralaması

	Frekans	%
Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa	2	8,3
Amerika, Almanya, İngiltere, Fransa	2	8,3
Başka ülkeler, Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa	3	12,5
Yanıt sayısı	7	29,2
Kayıp değer	17	70,8
Toplam	24	100,0

Tablo 4.41

Tablo 4.41 incelendiğinde yayımladıkları feminist yapıtların kaleme alındıkları ülkelerle ilgili soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinden 7'sinin yanıt verdiği görülmektedir. 3 yönetici yayımladıkları feminist yapıtların sırasıyla Yunanistan, Irak, Rusya gibi seçeneklerde yer almayan başka ülkelerde, Amerika, İngiltere, Almanya ve Fransa'da kaleme alındıklarını belirtmişlerdir. 2 yönetici yayımladıkları feminist yapıtların sırasıyla Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa kökenli olduklarını ifade ederken yine 2 yönetici yayımladıkları feminist yapıtların sırasıyla Amerika, Almanya, İngiltere ve Fransa'da kaleme alındıkları şeklinde yanıt vermişlerdir.

Türkiye'de 1980'lerdeki feminizm ile şimdiki feminizm arasında bir fark var mıdır?

	Frekans	%
Evet	16	66,7
Hayır	6	25,0
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.42

Tablo 4.42 incelendiğinde, Türkiye'de 1980'lerdeki feminizm ile şimdiki feminizm arasında bir fark var mıdır? sorusuna toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22'sinin yanıt verdiği, 16 yöneticinin soruya % 66,7 ile evet, 6 yöneticinin de % 25,0 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Feminizm Türkiye’de yankı uyandırdı mı?

	Frekans	%
Evet	10	41,7
Hayır	12	50,0
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.43

Tablo 4.43 incelendiğinde, feminizm Türkiye’de yankı uyandırdı mı? sorusuna toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22’sinin yanıt verdiği, 12 yöneticinin soruya % 50,0 ile hayır, 10 yöneticinin de % 41,7 ile evet yanıtını verdikleri görülmektedir.

Feminizm dünyada yankı uyandırdı mı?

	Frekans	%
Evet	19	79,2
Hayır	3	12,5
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.44

Tablo 4.44 incelendiğinde, feminizm dünyada yankı uyandırdı mı? sorusuna toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22’sinin yanıt verdiği, 19 yöneticinin soruya % 79,2 ile evet, 3 yöneticinin de % 12,5 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Türkiye’de feminizm nasıl tanıtılabilir?

	Frekans	%
Medyanın konuya yer vermesiyle	4	16,7
Toplumun bilinçlendirilmesiyle	4	16,7
Medyanın konuya yer vermesiyle Okullarda ders olarak okutulmasıyla Toplumun bilinçlendirilmesiyle	4	16,7
Feminist yapıtların çevirisiyle Daha çok feminist yapıtın kaleme alınmasıyla Medyanın konuya yer vermesiyle	10	41,7

Toplumun bilinçlendirilmesiyle		
Yanıt sayısı	22	91,7
Yanıt vermeyenlerin sayısı	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.45

Tablo 4.45 incelendiğinde, Türkiye’de feminizm nasıl tanıtılabilir? sorusuna toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22’sinin yanıt verdiği görülmektedir. 10 yönetici Türkiye’de feminizmin feminist yapıtların çevirisiyle, daha çok feminist yapıtın kaleme alınmasıyla, medyanın konuya yer vermesiyle ve toplumun bilinçlendirilmesiyle tanıtılabileceğini ifade etmiştir. 4 yönetici medyanın konuya yer vermesiyle, yine 4 yönetici toplumun bilinçlenmesiyle feminizmin Türkiye’de tanıtılabileceğini belirtmişlerdir. 4 yöneticiye göre de Türkiye’de feminizm medyanın konuya yer vermesiyle, okullarda ders olarak okutulmasıyla, toplumun bilinçlendirilmesiyle tanıtılabilir.

Feminist yapıtlar feminist çevirmenlerce mi çevrilmelidir?

	Frekans	%
Evet	9	37,5
Hayır	13	54,2
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.46

Tablo 4.46 incelendiğinde, feminist yapıtlar feminist çevirmenlerce mi çevrilmelidir? sorusuna toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22’sinin yanıt verdiği, 13 yöneticinin soruya % 54.2 ile hayır, 9 yöneticinin de % 37,5 ile evet yanıtını verdikleri görülmektedir.

Yazarla çevirmenin aynı cinsiyete sahip olması çeviri açısından ne derece önemlidir?

	Frekans	%
Çok	6	25,0
Orta	5	20,8
Az	3	12,5
Hiç	8	33,3
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.47

Tablo 4.47 incelendiğinde, yazarla çevirmenin aynı cinsiyete sahip olması çeviri açısından ne derece önemlidir? sorusuna toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22'sinin yanıt verdiği, soruya 8 yöneticinin % 33, 3 ile hiç, 6 yöneticinin % 25,0 ile çok, 5 yöneticinin % 20,8 ile orta, 3 yöneticinin de % 12,5 ile az yanıtını verdikleri görülmektedir.

Erkek çevirmen kadın yazarın duyarlılığını çeviriye yansıtabilir mi?

	Frekans	%
Evet	12	50,0
Hayır	10	41,7
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.48

Tablo 4.48 incelendiğinde, erkek çevirmen kadın yazarın duyarlılığını çeviriye yansıtabilir mi? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22'sinin yanıt verdiği, soruya 12 yöneticinin % 50,0 ile evet, 10 yöneticinin de % 41,7 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Feminizmin siyasal bir boyutu var mıdır?

	Frekans	%
Evet	17	70,8
Hayır	5	20,8
Yanıt sayısı	22	91,7
Kayıp değer	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4.49

Tablo 4.49 incelendiğinde, feminizmin siyasal bir boyutu var mıdır? biçimindeki soruya toplam 24 yayınevi yöneticisinin 22'sinin yanıt verdiği, soruya 17 yöneticinin % 70,8 ile evet, 5 yöneticinin de % 20,8 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Yayınevinin çalışma ortamına ve örgüt yapısına ilişkin maddeler

	Yanıt sayısı	%	Standart sapma
Kurumumuzda iş görenler birbirine yargı bildirmeyen bir biçimde geri bildirim verirler.	19	3,3684	1,4985
Kurumumuzda iş görenler zamanı etkili bir biçimde kullanırlar.	23	4,0870	,7928
Kurumumuzda iş görenler kurumla ilgili ortaya çıkan sorunları gerçeklere ve bilimsel çalışmalara dayanarak çözmektedirler.	22	4,0909	,8679
Kurumumuzda iş görenler herhangi bir sorunla ilgili çözüm önerilerinde karara varmadan bütün	21	4,1905	,9284

çözüm yolları ortaya atılır			
Kurumumuzda iş görenler bilgileri açık ve anlaşılır bir biçimde paylaşırlar.	23	4,2609	,6887
Kurumumuzda yöneticiler iş görenleri mesleki gelişme olanaklarından haberdar ederler.	19	4,3158	,5824
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlere kurumun amaçlarıyla ilgili tutarlı hizmet içi eğitim etkinlikleri düzenlerler.	19	3,4211	1,1213
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlere alanlarıyla ilgili süreli yayınların ulaşmasını sağlarlar.	20	4,0500	,8870
Kurumumuzda yöneticiler iş görenleri hizmet içi eğitim süresince kazandıkları becerilerin, uygulamasında teşvik ederler.	20	4,2000	1,1050
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlerin belirlenen hedeflere ulaşabilmeleri için araç gereçleri etkili olarak kullanabilmelerinde onlara yardım ederler.	20	4,4000	,7539
Kurumumuzda yöneticiler hizmet içi eğitim etkinliklerine iş görenlerin katılmalarını sağlarlar.	20	3,9500	1,3169
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlerin alanlarıyla ilgili teknik bilgi ve becerileri kazanmalarında onlara gerekli desteği sağlarlar.	21	4,3333	,8563
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlerin yöneticilerinin performanslarını değerlendirmelerine olanak tanırırlar.	21	4,2381	,8891
Kurumumuzda iş görenler yöneticilerden farklı düşündüklerinde bu düşünceleri gerektiğinde dile getirmektedirler.	19	4,5263	,6967
Kurumumuzda iş görenlere, farklı kültürlere, düşünce ve görüşlere hoşgörüyle yaklaşmalarını sağlayan eğitim verilmektedir.	19	4,1579	1,1673
Kurumumuzda iş görenlere örgütlenmeleri için gerekli olanaklar sağlanmaktadır.	18	4,3889	,9785
Kurumumuzda iş görenler duygu ve düşüncelerini açıklama olanağı bulmaktadırlar.	21	4,3810	,8047
Kurumumuzda ödül sistemi uygulanmaktadır.	19	2,5789	1,3871
Kurumumuz gelecekle ilgili bir vizyona sahiptir.	20	4,5500	,6048
Kurumumuzun vizyonu çalışanlarca paylaşılmaktadır.	20	4,4000	,7539
Kurumumuzdaki çalışmalarda etik ilkelere dikkat edilmektedir.	21	4,6667	,7303
Kurumumuzda kişinin amaçlarıyla örgütün amaçları dengelenmeye çalışılır.	18	4,0000	,9075
Kurumumuzda karşılıklı saygıya dayalı bir ortam bulunmaktadır.	21	4,6667	,5774

Tablo 4.50

Tablo 4.50 incelendiğinde, kendilerine yayınevlerinin çalışma ortamı ve örgüt yapısıyla ilgili sorular yöneltelen yayınevi yöneticilerinin verdiği yanıtlardan şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

- İş görenler birbirlerine arada sırada yargı bildirmeyen bir biçimde geri bildirim verirler.
- İş görenler çoğunlukla zamanı etkili bir biçimde kullanırlar.
- İş görenler yayineviyle ilgili ortaya çıkan sorunları çoğunlukla gerçeklere ve bilimsel çalışmalara dayanarak çözmektedirler.
- İş görenler herhangi bir sorunla ilgili çözüm önerilerinde karara varmadan çoğunlukla bütün çözüm yollarını ortaya atarlar.
- İş görenler bilgileri çoğunlukla açık ve anlaşılır bir biçimde paylaşırlar.
- Yöneticiler iş görenleri çoğunlukla mesleki gelişme olanaklarından haberdar ederler.
- Yöneticiler iş görenlere arada sırada kurumun amaçlarıyla ilgili tutarlı hizmet içi eğitim etkinlikleri düzenlerler.
- Yöneticiler iş görenlere çoğunlukla alanlarıyla ilgili süreli yayınların ulaşmasını sağlarlar.
- Yöneticiler iş görenleri çoğunlukla hizmet içi eğitim süresince kazandıkları becerilerin, uygulamasında teşvik ederler.
- Yöneticiler iş görenlerin belirlenen hedeflere ulaşabilmeleri için araç gereçleri etkili olarak kullanabilmelerinde çoğunlukla onlara yardım ederler.
- Yöneticiler hizmet içi eğitim etkinliklerine çoğunlukla iş görenlerin katılmalarını sağlarlar.
- Yöneticiler iş görenlerin alanlarıyla ilgili teknik bilgi ve becerileri kazanmalarında çoğunlukla onlara gerekli desteği sağlarlar.
- Yöneticiler iş görenlerin yöneticilerinin performanslarını değerlendirmelerine çoğunlukla olanak tanırırlar.
- İş görenler yöneticilerden farklı düşündüklerinde bu düşünceleri çoğunlukla dile getirmektedirler.
- İş görenlere, farklı kültürlere, düşünce ve görüşlere hoşgörüyle yaklaşmalarını sağlayan eğitim çoğunlukla verilmektedir.
- İş görenlere örgütlenmeleri için gerekli olanaklar çoğunlukla sağlanmaktadır.
- İş görenler çoğunlukla duygu ve düşüncelerini açıklama olanağı bulmaktadırlar.
- Ödül sistemi arada sırada uygulanmaktadır.
- Yayınevi her zaman gelecekle ilgili bir vizyona sahiptir.
- Yayınevinin vizyonu çoğunlukla çalışanlarca paylaşılmaktadır.
- Yayınevindeki çalışmalarda etik ilkelere her zaman dikkat edilmektedir.
- Kişinin amaçlarıyla örgütün amaçları çoğunlukla dengelenmeye çalışılır.
- Yayınevinde her zaman karşılıklı saygıya dayalı bir ortam bulunmaktadır.

Yayınevlerinin Feminizm Tanımları

1. Alfa: Erkek egemenliği ve erkek üstünlüğünün kaldırılması ve eşitliğin sağlanması
2. Bağlam: Kadınların toplum ve aile içindeki konumlarının erkeklerle eşit hale gelmesi
3. Belge: Kadın haklarının, kimliğinin ve kültürünün tanınması ve savunulması
4. Broy: Kadınların haklı eşitlik mücadelesi
5. Ceylan: Kadının karşı cinse bireysel tepkisi
6. Chivi Yazıları: Kadın hakları, kadın özgürlüğü
7. Deng: Aşırıya kaçmadan kadın – erkek eşitliği
8. İnkılap: Kadın hakları

9. Kaynak: Kadınların erkeklerle eşit olmak istemeleri
10. Kelebek: EŞİTLİK
11. Nisan: Toplumun her alanında mevcut erkek egemen yapıyı kırmaya yönelik hareket
12. Okuyanıs: Kadın ve erkek haklarının eşitliği
13. Otopsi: Kadınların toplum ortamında eşit, özgür olmaları ve kendi haklarını savunmaları
14. Pencere: Her konuda eşitlik için verilen mücadele
15. Pêri: Erkek egemen ideolojiye karşı demokratik bir reaksiyondur. Temelde cinsler arası eşitliği sağlamayı hedefler.
16. Umut: Farklı bir yönelim

5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Toplumlar zamana ve gelişmelere bağlı olarak değişimler geçirseler de kadın ve erkeğin sosyal konumlarında önemli bir tarihsel evrimden söz etmek oldukça güçtür. Çünkü kadının aleyhine işleyen sosyokültürel uygulamaların günümüze kadar ulaşmış olmaları kadının hala erkekle eşit tutulmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Toplum, genellikle iki cins arasındaki biyolojik farklılığı temel alarak kadınların kendilerine uygun görülen biçimde davranmalarını sağlar. Toplumsal koşullanmanın bir sonucu olarak erkek, egemen olmayı kadınsa, duygusal, davranışsal ve hatta bilişsel olarak kendini bastırmayı öğrenir. Bu noktada kadına yönelik iki yönlü bir baskı mekanizmasının varlığından söz edilebilir: toplumun kadına uyguladığı baskı ve kadının kendine uyguladığı baskı.

Toplumsallaşma sürecinde kadın, sosyal yapı içinde kabul görebilmek için kendine çizilen sınırların ötesine geçmemesi gerektiğini öğrenir. Böylece, kadın farkını yaratamaz, özgürce üretmez ve yalnızca istenilen kadınlık kalıpları içerisinde edilgen davranır, bir başka deyişle kendini gerçekleştirmek bir yana toplum tarafından işlenir, dönüştürülür. Biyolojik açıdan kadının erkeği tamamlayıcı olduğu yadsınamaz, bu anlamda erkek de kadını tamamlayıcıdır ancak toplumsal anlamda eşitlik bozularak, erkek sosyal yapı içinde kilit pozisyona yerleşirken, kadın da onun aksesuarı haline gelmektedir. Egemen normlar genellikle erkeğin lehine işleyerek kadını ikincil bir varlık gibi hareket etmeye iterler. Egemenlik bölüşümünde eşitlik söz konusu değildir. Erkek, hükmeden kadın, boyun eğendir. 21. yüzyılda dahi kadınların kendilerine tanınmayan hakları elde etmek için mücadele ettiklerini görüyoruz. Bu durum karşısında insanoğlu ya uygarlaşma sürecini henüz tamamlayamadı, ya da uygarlık düzeyi yükseldikçe barbarlık biçim değiştirerek devam ediyor diye düşünüyoruz.

Egemen olanlar her alanda iktidara sahipler, kamusal alan da onların tekelinde olduğundan söylemi de ellerinde bulunduruyorlar. Dili de egemenliklerini pekiştirecek etkili bir silah olarak gördüklerinden iktidar aracı olarak kullanıyorlar. Dilin gücünü fark ettiklerinden kadınların dili ancak kendilerine meşru sayılan biçimde kullanmalarını istiyorlar. Kadınlar dili ne zaman, nerede, nasıl ve ne kadar kullanacaklarını öğrenmiş olduklarından söylemlerinin biçim ve içeriğini toplumsal ve bireysel sansür süzgecinden geçirerek ortaya koyuyorlar. Bunu çoğu zaman etik adına yapıyorlar. Kadını sınırlayıcı, erkeği özgürleştirici bir etik anlayışı nasıl var olabilir? Bunu elbette sorgulamak gerekiyor. Kalıpları sorgulayanlar, eleştirenler ve hatta yıkmaya çalışınlarsa toplumsal rollerinin dışına çıktıkları için yıldırılmak isteniyorlar. Kadının gerçek anlamda özgürlüğe ulaşmasıysa her ne kadar engellenmeye

çalışılsa da kamusal alana girmesi ve politika üretmesiyle mümkündür. Şu anki haliyle politika, erkekler tarafından üretilen, dilin nasıl kullanılması gerektiğini dilden en etkili biçimde yararlanarak belirleyen ve kadın söylemini içinde barındırmayan baskıcı bir niteliktedir ve kadınların kişilikleri yerine toplumsal kimliklerine uygun hareket etmelerini sağlamaya çalışan üstü kapalı da olsa demokratik çoksesseliliğe karşı çıkan bir kurumdur.

Kate Millet'in belirttiği gibi feminist araştırma projesinin öncelikli kaynağı sıradan bir kadın deneyimi değil, politik mücadele sürecinde ortaya çıkan kadın deneyimleridir (Harding, 1995: 41). Kadınlar, kamu alanında seslerini duyurabilmek için çeşitli yollara başvururlar. Bu amaçla kimi zaman çevirmen kimi zaman yazar olurlar. Ancak her alanda olduğu gibi yazınsal alanda da sesini güçlü bir şekilde duyurabilmek için kadının, politik bir dayanağa ihtiyacı vardır: Bu dayanak feminizmdir. Feminizmi soluyan bir kadın, erkek egemen normlara başkaldırmaktan sakınmayacaktır.

Erkek söyleminin anlam kalıplarını kırmak ve kadını "ötekilik"ten "görünürlüğe" taşımak için feminist yazın eleştirisi, kadın yazısı, feminist çeviri gibi araçlardan yararlanmak gerekmektedir. Fransız feministleri, dil ile feminizm arasında güçlü bir bağ kurarak, ikili karşıtlıklar mantığına dayalı fallogosantrik dili kurgu sökümüne uğratarak; yenilikçi, özgün, şiirsel, sözcük oyunları ile dolu, biçimsel kalıpları ters yüz eden yaratıcı bir dil sayesinde kadının güçleneceğini vurgulamışlardır. Feminist yazın eleştirisi, kadın yazısı, feminist çeviri gibi araçların popüler hale gelmesinde ve feminizmin yaygınlaşmasında kültürel iletişim mekanizmasının payı büyüktür. Bu noktada, yayın politikaları ön plana çıkmaktadır.

Yayın politikaları bağlamında feminist yapıt çevirilerine yer verilmesi, feminizmin tanınması ve benimsenmesi bakımından önem taşımaktadır. Türkiye'de 1980'li yıllarda feminist klasiklerden yapılan çeviriler sonucu feminizmin popüler hale gelmesi, beraberinde kadın hareketini getirmiştir. Batıdaysa önce kadın hareketi vardır, feminizm ondan sonra gelir. Bu durum sosyopolitik gelişmelerin yanı sıra büyük ölçüde yayın kriterlerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de Fransız feminizmi ve kadın yazısı kavramı akademik çevrelerin dışında çok fazla bilinmemektedir. Bunun nedeni, Fransız feministlerinin kaleme aldıkları yapıtların Türkçe'ye çevrilmemiş olmasıdır. Pek çok süreli yayın (André Lefevere'in deyimiyle bu yayınlar daha çok profesyonel okurlara yöneliktir.) Fransız feministlerince kaleme alınmış makalelere yer verse de, çeviri zorluklarıyla dolu Fransız feminizminin başlıca metinleri Türk okuruyla buluşmamıştır. Ancak bu araştırma kapsamında yer alan *Et l'une ne bouge pas sans l'autre* başlıklı yapıtın çevirisi, çevirmenin çeşitli çözümler üreterek çeviri güçlüklerini aşabileceğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla,

yayıncıların çevirisi zor olduğu için yayın politikaları bağlamında Fransız feminizminin yapıtlarına yer vermediklerini öne sürmeleri akla yatkın gelmemektedir. Fransız feministlerinin yapıtları, Türkçe çevirilerinin yanına çeviride karşılaşılan sorunları ele alan bir çeviri incelemesi eklenerek yayımlanabilir. Türkiye’de yayın politikaları bağlamında feminizmin konumunu araştırdığımız anket, çarpıcı sonuçlarla doludur. Feminizm, toplumda “tabu” olarak algılanan konuları tartışmaya açtığı için hala çekinilen ve çoğunlukla olumsuz tepkiler uyandıran bir konudur. Yalnızca Fransız feministlerinin değil, öteki feminist kuramlara özgü yapıtlar da yayın politikaları içinde fazlaca yer almamaktadır. Feminist kuramlar da yeterince bilinmediğinden, feminizme ilişkin soruları gören pek çok yayınevi yöneticisi, anketi yanıtlamaktan kaçınmıştır. Yayınevleri ticari işletmeler olsalar da okura ve yazına karşı sorumluluk duygusuyla hareket etmeli ve yayın politikalarını belirlerken oldukça duyarlı davranmalılar. En azından, kadının toplumsal konumunu iyileştirmeye katkıda bulunmak için yayın politikaları bağlamında feminist yapıtlara daha çok yer vermeliler. Feminist çeviri yapıtların çoğalmasıyla, feminist telif yapıtlarda ve kadın yazarların yapıtlarında da niteliksel ve niceliksel bir artış olacaktır.

Sonuç olarak, feminizm toplumda *öteki* konumunda olan, ‘cinse’ dayalı olarak ezilen kadını tarihsel, toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel bakımdan ‘görünür’ bir aktör haline getirmeyi amaçlayan eylemle beslenen bir düşünce akımıdır. Bu tanım, feminizm neden var? sorusuna verilebilecek en net yanıttır.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, T., (2001), *John Stuart Mill*, İlya Yayınevi, İzmir
- Ahıska, M., (1994), "Yoksa Kadınlar Var mı?", *Defter*, Bahar sayı: 21, Metis Yayınları, 31- 41.
- Aksoy, N.B., (2002), *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*, İmge Kitabevi
- Arat, Y., (1991), "The Women's Movement In Turkey In The 1980s", paper prepared for presentation in the European Feminist Research Conference titled *Woman in a Changing Europe*, 18-22 August 1991, University of Aalborg, Danmark, 1-17.
- Arendt, H., (1996), *Geçmişle Gelecek Arasında*, (Çev., B. S. Şener), İletişim Yayınları, İstanbul
- Appelt, E.M., (2002), "Toplum Sözleşmesi Feminist Bir Bakışla Tasarlanabilir mi?", (Çev., F. Şenden), *Toplumbilim Dergisi*, Feminist Eleştiri Özel Sayısı, sayı: 15, 13-19, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Aron, R., (1995), *Özgürlükler Üzerine Deneme*, (Çev., T. Ilgaz), Kesit Yayıncılık
- Auroux, S.- Weil, Y., (1991), *Dictionnaire des auteurs et des thèmes de la philosophie*, Hachette.
- Badinter, E., (1986), *L'un est l'autre*, Editions Odile Jacob
- Badinter, E., (1992), *Biri Ötekidir*, (Çev., Ş. Tekeli), Afa Yayıncılık
- Baker, M., (1998), "Translation Studies", *Encyclopedia of Translation Studies*, (Der., M. Baker), Routledge, 277-280.
- Bal, B., (2000), *Kadın Yazıları* (Kadınların Edebiyat Ürünleri, Kadınlar Üzerine Yazılanlar ve Tezler Bibliyografyası 1955 – 1990), Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ile Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul
- Barrett, M., (1995), *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı*, (Çev., Ş. Süer), Pencere Yayınları, İstanbul
- Bassnett-Mcguire, S., (1980), *Translation Studies*, Methuen
- Baykan, A. - Ötüş-Baskett, B. (1999), *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Baysan Tekay, G., (1996), "Condorcet ve İnsanın Doğal Hakları", *Frankofoni*, Ortak Kitap No:8. 219-23 Ankara
- Beauvoir de, S., (1949), *Le Deuxième sexe I*, Editions Gallimard
- Beauvoir de, S., (1949), *Le Deuxième sexe II*, Editions Gallimard
- Bengi-Öner, I., (2001), *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*, Sel Yayıncılık, İstanbul
- Bensadon, N., (1994), *Kadın Hakları*, (Çev., Ş. Tekeli), İletişim Yayınları
- Bosio - Valici, S., Zancarini - Fournel, M., (2001), *Femmes et frères de l'être un siècle d'émancipation féminine*, Larousse
- Bourdieu, P., (1998), *La domination masculine*, Les Editions du Seuil
- Bourdieu, P., (1979), *La distinction*, Les Editions de Minuit, Paris

- Boyne, R., (1998), *Foucault ve Derrida'da Feminizm ve Ayrım*, (Çev., A. B. Karadağ), Sel Yayıncılık, İstanbul
- Bulard, M., (2002), "Kadınlar Ne İster ?", *Le Monde diplomatique*, (Çev., N. Burnazoğlu), Okuyan Yayınları, Ocak sayısı, İstanbul, 30.
- Bulard, M., (2002), "Suçlu: Ev İşleri!", *Le Monde diplomatique*, (Çev., N. Burnazoğlu), Okuyan Yayınları, Ocak sayısı, İstanbul, 30.
- Burçoğlu Kuran, N. (2002), "'Öteki' İmgesinin Oluşmasında Çevirinin Belirleyici Rolü", *Çevirinin Ekinsele Yönleri*, YTÜ Yayınları, 164-170.
- Chanter, T., (1997), "Antigone'un İkilemi" (Çev., Z. Direk), *Defter*, Bahar sayı : 30, Metis Yayınları, 68-86.
- Davaz – Mardin, A., (1998), *Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya* (Kadın Süreli Yayınları Bibliyografyası: (1928 – 1996), Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ile Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul
- Davidoff, L., (2002), *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*, (Çev., Z. Ateşer, S. Somuncuoğlu), İletişim Yayınları
- De Lotbinière-Harwood, S., (1991), *Re-Belle et infidèle = The body bilingual*, Les Editions du remue-ménage
- Direk, Z., (1997), "Feminizm ve Felsefe", *DefteR*, Bahar sayı : 30, Metis Yayınları, 87-99.
- Doğramacı, E., (2000), *Women in Turkey and the New Millennium*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Ankara
- Doğramacı, E., (1992), *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- Donovan, J., (2001), *Feminist Teori*, (Çev., A. Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan), İletişim Yayınları
- Doster, N., (2002), *Kadınlara Dair Akılda Kalanlar*, Bağlam Yayıncılık
- Douglas, C., (1995), *Sevgi ve Politika*, (Çev., N. Aydoğan), Kavram Yayınları, İstanbul
- Durakbaşı, A., (2002), *Halide Edib*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Düzkan, A., Ahıska, M., (1994), "80'li Yıllarda Türkiye'de Feminizm", *Söyleşi, Defter*, Bahar 1994. Yıl: 7, Sayı: 21, 145-167.
- Erlat, J., (1996), "Sophie de Condorcet: Aydınlanma Çağında Halk İçin Savaşan Soylu Bir Kadın". *Frankofoni*, Ortak Kitap No:8, 201-217, Ankara
- Fawcett, P., (1998), "Ideology and Translation", *Encyclopedia of Translation Studies*, (Der., M. Baker), Routledge, London ve New York, 106-111.
- Fuat, M., (2000), "Yayımcı ile Yazar", *Aykırılıklar*, Adam Yayınları, İstanbul, 16-19.
- Geraghty, C., (1996), *Kadınlar ve Pembe Dizi*, (Çev., N. Nirven), Afa Yayınları, İstanbul
- Göktürk, A., (2001), *Okuma Uğraşı*, YKY Yayınları, İstanbul

- Göktürk, A., (1989), *Sözün Ötesi*, İnkilâp Kitabevi, İstanbul
- Göral, Ö.S., (2002), "Kadın Hareketine Bakmak", *Feminist Hareket*, sayı: 1, 4-5.
- Hampson, N., (1991), *Aydınlanma Çağı*, (Çev., J. Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları
- Harding, S., (1995), "Feminist yöntem diye bir şey var mı?", (Çev., Z. Ayman), *Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Sel Yayıncılık, İstanbul
- Henitiuk, V., (1999), "Translating Woman: Reading the Female Through the Male", *Meta*, XLIV. 3. 469-484.
- Hooks, B., (2002), *Feminizm Herkes İçindir*, (Çev., E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün, A. Yıldırım), Çitlenbik Yayınları, İstanbul
- Humm, M., (2002), *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, (Yay. Haz., G. Bakay), Say Yayınları, İstanbul
- Hunt, L., (1996), "Marie-Antoinette'in Gövdeleri: Fransız Devrimi'nde Politik Pornografi ve Kadın Sorunu", *Erotizm ve Politika*, (Çev., A. Lahur Kırtunç), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul
- Irigaray, L., (2000), *Nietzsche'nin Deniz Aşığı*, (Çev., İ. Yerguz), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul
- Irigaray, L., (1990), *Je, tu, nous*, Les Editions Grasset & Fasquelle, Paris
- Irigaray, L., (1979), *Et l'une ne bouge pas sans l'autre*, Les Editions de Minuit, Paris
- Irigaray, L., (1977), *Ce sexe qui n'en est pas un*, Les Editions de Minuit, Paris
- Irigaray, L., (1974), *Speculum*, Les Editions de Minuit, Paris
- Işık, E. (1998), *Beden ve Toplum Kuramı*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Kandiyoti, D., (1997), *Cariyeler Bacular Yurttaşlar*, (Çev., A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay), Metis Yayınları
- Kandiyoti, D., (1995), "Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Ortadoğu Araştırmaları", (Çev., N. Cangöz), *Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 123-135.
- Kırkpınar, L., (2001), *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Koçali, F., (2002), "Kadınlara Mahsus Gazete Pazartesi", *90'larda Türkiye'de Feminizm*, (Der., A. Bora - A. Ünal), İletişim Yayınları, İstanbul
- König, G., (1996), "Kadın, Erkek ve Dil", *Kuram*, Kitap 10, Ocak, İstanbul, 45-49.
- Kristeva, J., (1994), "Kadınların Zamanı", (Çev., İ. Savaşır), Defter, Bahar 1994, Yıl: 7, Sayı: 21, 7-29.
- Kristeva, J., (1985), *Histoires d'amour*, Folio essais
- Kurnaz, Ş., (1996), *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- Küresel Pazar Açısından Kadın Emegi ve İstihdamındaki Değişimler*, (1998), (Yay Haz., F. Özbay). T.C. Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı

- Leclerc, Y., (1986), "Pour une littérature minoritaire: quelques procédés de légitimation des discours régionalistes et féministes", *Littérature et nation*, Université François-Rabelais Tours, Bulletin n° 6
- Lefevre, A., (1992), "Chapter 1", *Rewriting, Manipulation of Literary Fame*, Routledge, 1-10.
- Le Nouveau Petit Robert* (2000), (Yay Haz., A. Rey), Dictionnaires Le Robert, Paris.
- Littérature et Nation* (1985), Bulletin n° 5, Université François-Rabelais Tours
- Maier, C., (1998), "Reviewing & Criticism", *Encyclopedia of Translation Studies*, (Der., M. Baker) Routledge, London ve New York, 205.210.
- Mardin, Ş., (1982), *İdeoloji*, Turhan Kitabevi, Ankara
- Mehrez, S., (1992), "Translation and Postcolonial Experience: The Francophone North African Text", *Rethinking Translation*, (der.) Venuti Lawrence, Routledge, London ve New York, 1992, 120-138.
- Michel, A., (1993), *Feminizm*, (Çev., Ş. Tekeli), İletişim Yayınları
- Morali – Daninos, A., (1974), *Cinsel İlişkiler Tarihi*, (Çev., S. Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul
- Moran, B., (1994), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul
- Mossuz-Lavau, J. (2000), "Les femmes et le XXe Siècle", *Sofres l'état de l'opinion 2002*, 159-171. Editions du Seuil
- Oral, Z., (1986), *Kadın Olmak*, Milliyet Yayınları, İstanbul
- Ozouf, M., (1995), *Les mots des femmes*, Librairie Arthème Fayard
- Özbay, F., (2002), "Evlerde el kızları: Cariyeler, evlatlıklar, gelinler", *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, İletişim Yayınları, 13-47.
- Özçelik, N., (2002), "Nükhet Sirman'la Kadın Erkek Eşitsizliği ve Feminizm Üzerine Söyleşi", yayınlanmamış söyleşi.
- Paker, S., (1991), "Unmuffled Voices in the Shade and Beyond: Women's Writing in Turkish", (Der., H. Forsas-Scott), *Textual Liberation: European Feminist Writing in the Twentieth Century*. Routledge
- Parla, J., (1994), "Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi?", *Defter*, Bahar 1994, Yıl: 7, Sayı: 21, 99-113.
- Perrot. M., (1997), *Femmes publiques*, Les éditions Textuel, Paris
- Picq, F., (1993), *Libération des femmes les années – mouvement*, Editions du Seuil
- Poster, M., (1989), *Eleştirel Aile Kuramı*, (Çev., H. Tapınç), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Pym, A., (1995), "European Translation Studies, *Une Science qui dérange*, and Why Equivalence Needn't Be a Dirty Word", *TTR*, Vol. VIII, no:1, 153-175.
- Rifat, M., (1990), *Dilbilimin ve Göstergibilimin Çağdaş Kuramları*, Düzlem Yayınları, İstanbul
- Russell, B., (1967), *Evlilik ve Ahlâk*, (Çev., E. Gürol), Varlık Yayınları, İstanbul

- Salman, Y., (2000), "Çevirmen-Yayımcı Eşgüdümü", *Kitap-lık Dergisi*, YKY Yayınları, Sayı: 41, Mayıs-Haziran 2000, 135-141.
- Savran, G., (1994), "Feminist Teori ve Erkek Şiddeti", *Defter*, Bahar 1994, Yıl: 7, Sayı: 21,
- Segal, L., (1990), *Gelecek Kadın mı?*, (Çev., S. Öncü), Afa Yayıncılık
- Segal, L., (1992), *Ağır Çekim*, (Çev., V. Ersoy), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Simeoni, D., (1998), "The Pivotal Status of the Translator's Habitus", *Target*, 10:1, 1-39.
- Simeoni, D., (1995), "Translating and Studying Translation: The View From The Agent", *Meta*, XL. 3. 445-460.
- Simon, S., (1996), *Gender in Translation. Cultural Identity and the Politics of Transmission*, London. Routledge
- Sirman, N., (1989), "Feminism in Turkey: A Short History", *New Perspectives On Turkey*, Vol. 3. Fall 1989. No.1, 1-34.
- Sullerot, E., (1978), *Le fait féminin*, Librairie Arthème Fayard
- Susam-Sarajeva, Ş., (2002), *Translation and Travelling Theory*, Unpublished Phd. Thesis submitted to the University of London
- Tahir, Ş., (1997), "Çeviri Eleştirisi Eğitiminde İki Kavram: 'Yanlış' ve Varsayımsal Kurgu", *Türkiye'de Çeviri Eğitimi*, (Yay. Haz. T. Kurultay, İ. Birkandan), Sel Yayıncılık , 107-113.
- Tekeli, Ş., (1989), "80'lerde Türkiye'de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi", *Birikim*, Temmuz 34-41.
- Tobias, S., (1997), *Faces of Feminism*, Westview Press
- Touhima, S., (1997), "Toward a New Conception of Identity and Language Through French Feminist Thought", *Multiculturalism: Identity and Otherness* (Ed. N. Kuran Burçoğlu), Boğaziçi University Press
- Encyclopaedia Universalis* (1996), Editeur à Paris, Corpus 9.
- Vendryes, J., (), *Dil ve Düşünce*, (Çev., B. Vardar), Yeni İnsan Yayını
- Venuti, L., (1998), "Strategies of Translation", *Encyclopedia of Translation Studies*, (Der., M. Baker). Routledge, London ve New York, 240-244.
- Venuti, L., (1994), "The Translator's Invisibility: The Evidence of Reviews", *In Other Words: Journal of the Translator's Association*, no: 4, 16-22.
- Von Flotow, L., (2000a), "Translation effects: How Beauvoir Talks Sex in English", *Contingent Loves*. University Press of Virginia, 13-33.
- Von Flotow, L., (2000b), "Women, Bibles, Ideologies", *TTR*, Vol. XIII, no:1, 9-20.
- Von Flotow, L., (1999), "Genders and the Translated Text: Developments in 'Transformance'", *Textus*. XII, 275-288.

Von Flotow, L., (1998a), "Dis-unity and Diversity", *Unity in Diversity*, (ed.) L. Bowker, M. Cronin, D. Kenny, J. Pearson, 3-13.

Von Flotow, L., (1998b), "Le féminisme en traduction", *Palimpsestes*, no: 11, Presses de la Sorbonne Nouvelle, 117-133.

Von Flotow, L., (1997), "Mutual Pun-ishment? Translating Radical Feminist Wordplay", *Traductio*, St. Jerome Publishing, 45-66.

Von Flotow, L., (1997), *Translation and Gender - Translating in the 'Era of Feminism*, St. Jerome Publishing, Manchester

Von Flotow, L., (1991), "Feminist Translation: Contexts, Practices and Theories", *TTR*, Vol. IV, no:2, 69-84.

Woolf, V., (1992), *Kendine Ait Bir Oda*, (Çev., S. Öncü), Afa Yayınları

Yalçın, M., (2001), "Editörün işleri ve işlevi", *Söyleşi, Kitap-lık Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, Sayı:50, 26-33

Yaraman, A., (1999), *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili*, Bağlam Yayınları

WEB SİTELERİ

(<http://kadin.tr.net/kadinbellegi/kadinhareketi.shtml>)

(<http://netfemmes.cdeacf.ca/documents/courants0.html>)

(<http://tell.fl.purdue.edu/RLA-archive/1995/Italian-html/O'Healy,Aine.htm>.)

EK 1

LUCE IRIGARAY

ET L'UNE
NE BOUGE PAS
SANS L'AUTRE

LES ÉDITIONS DE MINUIT

ET L'UNE
NE BOUGE PAS
SANS L'AUTRE

ŒUVRES DE LUCE IRIGARAY

SPECULUM, DE L'AUTRE FEMME, 1974.

CE SEXE QUI N'EN EST PAS UN, 1977.

ET L'UNE NE BOUGE PAS SANS L'AUTRE, 1979.

AMANTE MARINE, De Friedrich Nietzsche, 1980.

PASSIONS ÉLÉMENTAIRES, 1982.

L'OUBLI DE L'AIR. Chez Martin Heidegger, 1983.

L'ÉTHIQUE DE LA DIFFÉRENCE SEXUELLE, 1984.

PARLER N'EST JAMAIS NEUTRE, 1985.

Aux Éditions Mouton

LE LANGAGE DES DÉMENTS, Coll. « Approaches to semiotics » 1973.

Aux Éditions de la Pleine Lune

LE CORPS-A-CORPS AVEC LA MÈRE, 1981.

Aux Éditions Galilée

LA CROYANCE MÊME, 1983.

LUCE IRIGARAY

ET L'UNE
NE BOUGE PAS
SANS L'AUTRE

LES ÉDITIONS DE MINUIT

© 1979 by LES ÉDITIONS DE MINUIT
7, rue Bernard-Palissy, 75006 Paris

La loi du 11 mars 1957 interdit les copies ou reproductions destinées à une utilisation collective. Toute représentation ou reproduction intégrale ou partielle faite par quelque procédé que ce soit, sans le consentement de l'auteur ou de ses ayants cause, est illicite et constitue une contrefaçon sanctionnée par les articles 425 et suivants du Code pénal.

ISBN 2-7073-0267-8

à giovanna gagliardo

Avec ton lait, ma mère, j'ai bu la glace. Et me voilà maintenant avec ce gel à l'intérieur. Et je marche encore plus mal que toi, et je bouge encore moins que toi. Tu as coulé en moi, et ce liquide chaud est devenu poison qui me paralyse. Mon sang ne circule plus jusqu'aux pieds ni aux mains ni au haut de la tête. Il s'immobilise, gêné par le froid. Arrêté par des blocs qui résistent à son flux. Il reste dans le cœur, près du cœur.

Et je ne peux plus courir vers ce que j'aime. Et plus j'aime, plus je deviens captive, retenue par un engourdissement qui me fige sur place. Et je me mets en colère, je me débats, je crie — je veux m'en aller de cette prison.

Mais quelle prison ? Où suis-je recluse ? Je ne vois rien qui m'enferme. C'est dedans que je suis maintenue, en moi que je suis prison-

nière. Comment aller dehors ? Et pourquoi suis-je détenue en moi ?

Tu me gardes, tu me regardes. Tu désires toujours que je sois sous tes yeux pour me protéger. Tu as peur qu'il ne m'arrive quelque chose. Tu crains qu'il arrive quelque chose ? Mais que peut-il arriver de pire que je sois ainsi allongée jour et nuit ? Déjà grande et toujours au berceau. Toujours dépendante de quelqu'un qui me porte, qui me nourrisse. Qui me porte ? Qui me nourrisse ?...

Un peu de lumière entre en moi. Ça bouge un peu dedans. A peine. Quelque chose de nouveau m'a émue. Comme si j'avais fait un premier pas à l'intérieur. Comme si un souffle d'air avait pénétré un tout pétrifié, décollant sa masse. M'éveillant d'un long sommeil. D'un rêve très ancien. Un songe qui n'aurait pas été le mien, mais dans lequel j'étais prise. J'étais un personnage, ou le tout ?, du rêve d'un(e) autre.

Je commence, ou recommence, à respirer. C'est étrange. Je reste très tranquille, et je sens que ça remue en moi. Ça vient dedans, ça va dehors, ça revient, ça repart. Ce mou-

vement, je le fais toute seule. Personne ne m'assiste. J'ai une maison dedans, une maison dehors, et je me porte de l'une à l'autre, de l'autre dans l'une. Et je n'ai plus besoin de ton ventre, de tes bras, de tes yeux ni de tes mots pour rentrer ou sortir. Je suis tout près de toi encore, et déjà si loin. C'est le matin, mon premier matin. Bonjour. Tu es là, je suis ici. Entre nous, tant d'air, de lumière, d'espace à nous partager. Je ne trépigne plus. J'ai le temps maintenant.

Le jour se lève. J'ai faim. J'ai envie d'avoir des forces pour marcher. Pour courir toute seule près ou loin de toi. Pour aller vers ce que j'aime.

Tu as préparé à manger. Tu m'apportes à manger. Tu me/te donnes à manger. Mais tu me/te donnes trop, comme si tu voulais me remplir tout entière avec ce que tu m'apportes. Tu te mets dans ma bouche, et j'étouffe. Mets-toi moins en moi, et laisse-moi te regarder. J'aimerais te voir pendant que tu me nourris. Ne pas perdre mes/tes yeux quand je t'ouvre ma bouche. Et que tu restes aussi près de moi pendant que je te bois. Continue d'être aussi dehors. Garde toi/moi aussi dehors. Ne t'engloutis pas, ne m'engloutis pas, dans ce

qui passe de toi en moi. J'aimerais tant que nous soyons là toutes les deux. Que l'une ne disparaisse pas en l'autre ou l'autre en l'une. Que nous puissions nous goûter, nous toucher, nous sentir, nous écouter, nous voir — ensemble.

Je te ressemble, tu me ressembles. Je me regarde en toi, tu te regardes en moi. Tu es déjà grande, je suis encore petite. Mais je suis sortie de toi, et là, sous tes yeux, je suis une autre toi vivante.

Mais, toujours distraite, tu te détournes. Furtivement, tu vérifies dans la glace que tu existes encore, et tu retournes à ta cuisine. Selon ce que dit l'horloge, tu te changes. Tu te pares selon l'heure. Quelle heure ? L'heure de quoi ? L'heure pour qui ? J'aimerais que tu casses cette montre, et que tu te montres à moi. Et que tu me regardes. Et que nous jouions à être semblables et différentes. Toi moi s'échangeant sans fin, et demeurant chacune. Miroirs vivantes.

Nous jouerions à la balle, toi et moi. Mais qui verrait que, entre nous, ce sont des images qui vont et viennent ? Que tu m'en donnes, que je t'en donne, sans cesse. Et que nous

n'avons pas besoin d'un objet à nous jeter et rejeter pour que ça ait lieu. Je te lance une image, tu me la renvoies, tu la reprends...

Tu te reprends, et tu me relances : veux-tu du miel ? C'est l'heure de manger. Il faut te nourrir pour devenir grande.

Tu es encore partie. Encore assimilée à la nourriture. Nous sommes encore disparues dans le se manger. A peine je t'entrevois et je marche vers toi, tu te dérobes dans une nourricière. Tu veux encore me remplir la bouche, le ventre. Te faire plénitude de bouche et de ventre. Que rien ne passe entre nous que sang, lait, miel, et viande (mais la viande, non, je ne te veux pas déjà morte en moi).

N'y aura-t-il jamais d'autre amour entre nous que ce comblement de trous ? Fermer-refermer indéfiniment tout ce qui pourrait avoir lieu entre nous, est-ce ton seul désir ? Nous réduire à consommer-être consommées, ton unique besoin ?

Je ne veux plus de ce corps plein obturé immobilisé. Non, je veux de l'air. Et si tu me ramènes encore et encore à l'assimilation aveugle de toi — mais qui, toi ? —, si tu détournes de moi ton visage, ne te donnant à moi que

sous forme déjà inanimée, et m'abandonnant aux hommes compétents pour me défaire de ma/ta paralysie, je me tourne vers mon père. Je te quitte pour qui semble plus vivant que toi. Pour qui ne me prépare rien à manger. Pour qui me laisse vide de lui, bouche ouverte sur sa vérité. Je le suis du regard, j'écoute ce qu'il dit, j'essaie de marcher derrière lui...

Il sort de la maison, je m'en vais à sa suite. Adieu, ma mère. Je ne deviendrai jamais à ton image.

Je fais de la gymnastique. Je pratique des techniques corporelles appropriées à mon mal. Je deviendrai une savante mécanique. Je me meus sans m'émouvoir. J'avance et je bouge au rythme prescrit pour me guérir. Mes gestes, mes élans, mes danses, ne seront pas d'amour mais de volonté. Chaque heure du jour me voit m'appliquant à me soumettre aux exercices ordonnés par les médecins. J'obéis rigoureusement à ce qu'ils connaissent de moi. Je leur prête toute mon attention, toute mon énergie. Je serai la démonstration vivante de la justesse de leurs principes. Animée, ou réanimée, par leur raison.

Vois, de loin, comme je me déplace avec

mesure, moi jadis figée dans la colère. Ne suis-je pas sage, à présent ? Une presque parfaite jeune fille ? Il me manque à peine quelques vêtements, quelques bijoux, quelque maquillage, quelque travestissement, quelques manières d'être ou de faire, pour paraître telle. Je commence à avoir l'air attendu de moi. Encore un effort, encore une colère contre toi qui veux que je reste petite, qui préfères que je mange ce que tu m'apportes plutôt que je ne m'habille comme toi, et je sortirai de ton rêve. De ma maladie. De toi en moi, de moi en toi. Je partirai hors de nous. J'irai dans une autre maison. Je vivrai ma vie, mon histoire.

Regarde comme je vais bien maintenant. Je n'ai même pas besoin de courir après un homme, c'est lui qui vient vers moi. Il s'approche. Je l'attends, immobile, ne bougeant pas. Il est tout près. Je suis paralysée d'émotion. Mon sang ne circule plus très bien. Je respire à peine. Je pars.

Je ne peux te dire où. Oublie-moi, ma mère. Oublie toi en moi, moi en toi. Oublions-nous. La vie continue...

★

Tu te regardes dans la glace. Et ta mère s'y trouve déjà. Et bientôt ta fille mère. Entre les deux, qu'es-tu ? Où trouver-retrouver ta place ? Dans quel cadre dois-tu te tenir ? Et comment y laisser transparaître ton visage, au-delà de tout masque ?

C'est le soir. Et, comme tu es seule, que tu n'as plus d'image à supporter ou imposer, tu te dévêts de tes parades. Tu ôtes ta figure de fille de mère, de mère de fille. Tu perds ton tain. Tu te dégèles. Tu fonds. Tu coules hors de toi.

Mais personne n'est là pour te recueillir, et rien n'arrête ce débordement. Avant la fin du jour tu ne seras plus, si cette hémorragie continue. A peine un souvenir photographique comme marque de ton passage entre ta mère et ta fille. Et, peut-être, rien. Ta fonction reste sans visage. Nourrir a lieu avant toute figure. Juste une scansion : le temps où l'une devient l'autre. Consommation avant toute vision de qui se donne. Disparue avant d'être perçue. Imperceptible, sinon au flux qui remplit jusqu'au bord. Qui entre l'autre dans le contenant de sa peau. Qui pénètre et occupe jusqu'à ôter tout espace à l'une et à l'autre, tout intervalle entre l'une et l'autre. Seulement ce

liquide qui part de l'une et arrive dans l'autre, et qui n'a pas de nom.

Personne, ce soir, pour te prendre en elle, ma mère. Personne pour avoir soif de toi, et te recevoir en elle. Personne pour ouvrir ses lèvres et te laisser couler en elle, et te garder ainsi vivante. Personne pour scander le temps de ton existence. Pour appeler en toi la montée du passage hors de toi. Pour te dire : viens et reste encore ici. Ne demeure pas entre la glace et cette perte de toi sans fin. L'une séparée de l'autre. L'une manquant de l'autre. Deux mortes éloignées l'une de l'autre, et sans lien entre elles. Celle que tu regardes coupée de celle qui nourrit. Et, comme je suis partie, privée du lieu où t'apparaissait la preuve de ta subsistance.

Du moins le croyais-tu. Et, te débarrassant en moi de la glace, ne m'avais-tu abreuvée de ta paralysie ? Et, n'ayant jamais connu ton visage, ne m'avais-tu nourrie d'inanimée ? En ton sang, ton lait, coulaient des mirages désertiques. Se mêlait, encore fluide, ce qui serait le gel de tout échange. L'impossible entre nous. Moi devenue, par force, l'inhabitable de tes images. Toi voulant que je grandisse, que

je marche, que je coure, pour vaincre ton infirmité.

Pour que se meuve ton corps au rythme de ton désir de te voir vivre, tu m'as enfermée dans ton manque de regard sur toi. Dans l'absence d'amour suscitant ou accompagnant la mobilité de tes traits, de tes gestes. Tu m'as désirée, tel cet amour de toi. Figée dans cette envie de ton spectacle, j'étais pétrifiée dans la représentation de ta mouvance.

Au lieu où tu te voulais regardée, tu n'avais reçu que transparence ou inertie. Air indéfiniment vide de toute réflexion de toi, ou corps inhabité de sa propre connaissance. Tu pouvais traverser, encore et encore, tout paysage et horizon sans jamais te rencontrer. Ou buter sur cette chose que tu es et que tu m'as faite, entravant ta/ma marche. Opacité qui occulte tout passage à la lumière.

Qui es-tu ? Qui suis-je ? Qui répond de notre présence en cette translucidité ou cet obstacle aveugle ?

Et si je pars, tu ne te retrouves plus. N'étais-je le dépôt cautionnant ta disparition ? Le tenant-lieu de ton absence ? La garde de ton

inexistence ? Celle qui t'assurait de pouvoir toujours te rejoindre. De te tenir, à toute heure, entre tes bras. De te maintenir en vie. De te nourrir indéfiniment pour tenter de subsister. De te donner encore et encore sang et lait et miel (ta viande, je n'en voulais pas) pour essayer de te remettre au monde.

Personne, ce soir, telle l'attente de toi. Tu t'avances vers un sans à venir. Personne en qui te souvenir du rêve de toi même. La maison, le jardin, et tout lieu sont vides de toi. Tu te cherches partout en vain. Rien sous tes yeux, tes mains, ta peau, qui te rappelle à toi. Qui te permette de te revoir en une autre toi même. Qui t'entraîne à te vider toujours davantage en mon corps pour entretenir la mémoire de toi. Pour alimenter l'apparence de toi même. Non, ma mère, je suis partie.

Mais t'ai-je jamais connue autrement que partie ? Et, en moi, n'était pas le foyer de ta disparition. Quand tu t'épanchais en moi, déjà tu n'étais plus là. Déjà captive ailleurs. Déjà entrée en un autre regard. Te déplaçant, déjà, en un monde où je n'avais pas accès. Et ne recevant de toi que l'oubli de toi. Et assurant

l'oubli de l'oubli, tant que j'étais là. Que je redoublais, de mon apparaître sensible, le défaut de ta présence.

Mais l'oubli se rappelle quand son mémorial disparaît. Et te voilà, ce soir, face à un deuil sans mémoire. Investie d'un vide qui n'évoque nul souvenir. Qui crie au retour de son seul écho. Matérialité occupant une absence qui échappe à sa prise. Bloc qui scellait le mur de ta prison. Soutènement de future possible qui, enlevé, laisse s'écrouler indéfiniment le tout.

Où es-tu ? Où suis-je ? Où retrouver la trace de notre passage ? De l'une à l'autre ? De l'une dans l'autre ?

Tu descends, tu redescends, seule, sous terre. Sous le sol où nous semblions marcher. L'une, l'autre. L'une ou l'autre. Tu abandonnes ta fermeté, ta rectitude. Tes pas, tes traits fixés par la décision au fil de la solitude. Tu retournes en cet antre dont tu avais perdu l'accès. Dans cette cave dont tu avais oublié le chemin. Dans ce trou de mémoire où était enfoui le silence de ma naissance de toi. De ma séparation, intranchable d'avec toi. Dans l'obscur de ta conception de moi.

Que s'est-il passé dans la nuit de ton ventre pour que tu ne saches plus que j'étais ? Qui

était l'une, qui l'autre ? Quelle ombre ou quelle clarté grandissait en toi quand tu me portais ? Et ne t'irradiais-tu de lumière quand je demeurais chose retenue en l'horizon de ton corps ? Et ne te ternissais-tu quand je prenais racine de ton sol ? Fleur laissée à sa croissance. A contempler, sans forcément chercher à s'y voir. Ecllosion non soumise à un modèle. Efflorescence n'obéissant à aucun contour déjà donné. Esquisse qui, indéfiniment, se modifie selon l'heure. Ouverte au mouvement de son devenir. Se tournant, détournant, retournant selon ce qui l'attire ou la pousse vers l'éclat de l'apparaître ou la retient proche du caché de sa première irrigation. Se déployant dans un air encore libre d'images. S'extasiant à son rythme et sa mesure, et non sous la contrainte d'un regard qui quête son mystère. Epanouie dans le cerne d'une vision perdue. Resserrée dans le pourtour aveugle d'une question sans réponse.

N'étais-je ton répondant prévisible ? Le profil de toi qu'un autre t'aurait dérobé. La peau qu'un autre t'aurait prise. Errante en mal d'identité. Te déchargeant sur moi de cette divagation sans fin et, à chaque pas, déchirante. Arrêtant, en moi, ton destin d'inconnue. Les

pellicules encore et toujours négatives de ton arrivée jusqu'à toi/moi.

Voici celle que je serai, ou que j'étais, ou que je voudrais être — n'était-ce ton appel à ma naissance ? Que me restait-il comme espace pour venir au monde ? Où commencer mon accouchement hors de toi ? Tu me retenais hors de toi encore en toi.

Avec ton lait, ma mère, tu m'as donné la glace. Et, si je pars, tu perds l'image de la vie, de ta vie. Et si je demeure, ne suis-je le dépôt de ta mort ? A chacune, sa représentation fait défaut. Son visage, l'animation de son corps manque. Et l'une porte le deuil de l'autre. Ma paralysie signifiant ton rapt dans le miroir.

Et, quand je pars, n'est-ce perpétuation de ton exil ? Evanouie, à mon tour ? Captive, moi aussi, du regard où un homme m'a prise. Enlevée à moi même. Immobilisée dans le reflet qu'il attend de moi. Réduite au visage qu'il me façonne pour s'y regarder. Voyageant au gré de ses rêves et mirages. Arrêtée en une fonction — le maternage.

★

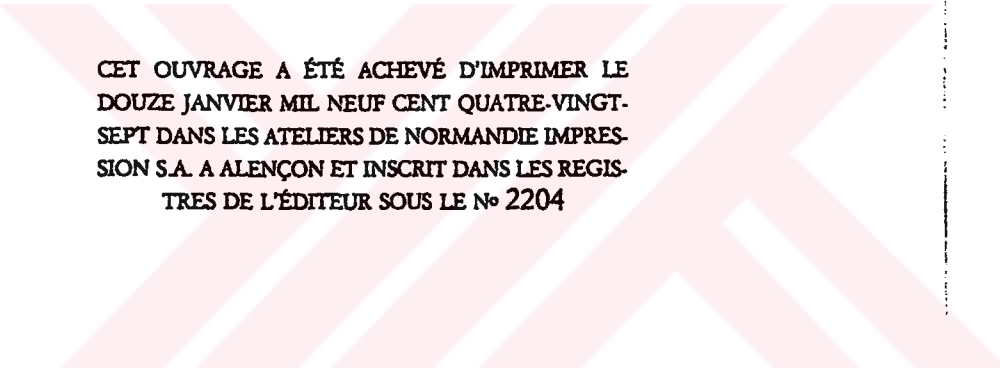
Que ne t'es-tu laissée toucher par moi ? Que n'ai-je tenu ton visage entre mes mains ? Que n'ai-je appris ton corps. Vivant son volume. Sentant le lieu de son passage — aussi entre toi et moi. Faisant de ton regard matière d'air qui m'habite et m'abrite de notre ressemblance. De ta/ma bouche, horizon jamais refermé. En toi/moi et hors de toi/moi, vêtue ou dévêtue selon notre sexe. A la mesure de notre peau. Ni trop grande ni trop petite. Ni béante ni suturée. Entr'ouvertes, sans déchirure.

Et pourquoi me serait-il imposé d'autre blessure ? N'avais-je déjà mes/tes lèvres ? Et ce corps ouvert sur ce que jamais nous n'aurions achevé de nous donner. De nous dire. Cette faille de silence où nous réenvelopper sans cesse pour renaître. Où nous ressentir pour, encore et encore, devenir femmes, et mères.

Mais, jamais, nous ne nous sommes parlées. Et tel abîme maintenant nous sépare que ce n'est entière que je sors de toi mais indéfiniment retenue dans ton ventre. Ensevelie dans l'ombre. Captives de notre scellement.

Et l'une ne bouge pas sans l'autre. Mais ce n'est ensemble que nous nous mouvons. Quand l'une vient au monde, l'autre retombe sous la terre. Quand l'une porte la vie, l'autre meurt. Et ce que j'attendais de toi, c'est que, me laissant naître, tu demeures aussi vivante.

CET OUVRAGE A ÉTÉ ACHÉVÉ D'IMPRIMER LE
DOUZE JANVIER MIL NEUF CENT QUATRE-VINGT-
SEPT DANS LES ATELIERS DE NORMANDIE IMPRES-
SION S.A. A ALENÇON ET INSCRIT DANS LES REGIS-
TRES DE L'ÉDITEUR SOUS LE N° 2204

Dépôt légal : janvier 1987

EK 2

Değerli yayınevi yöneticisi;

İstanbul'daki yayınevlerinin yayın politikaları ve feminizme bakışları konusunda yapmakta olduğumuz anketi yanıtlayarak çalışmamıza katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Nil Özçelik
Yıldız Teknik Üniversitesi

Fransızca Mütercim-Tercümanlık Bölümü

BİRİNCİ BÖLÜM KURUMSAL VE KİŞİSEL BİLGİLER

Kurumsal Bilgiler

1. Yayınevi adı:
2. Yayınevi kuruluş tarihi:
3. Yayınlarınızı hangi başlıklar altında sınıflandırdınız?

4. Çevirmen sayısı:

5. Çeviri eğitimi almış çevirmen sayısı: [Kadın+ erkek] =

6. Çevirmenleriniz çeviri eğitimini nereden aldılar?

a- Mütercim – Tercümanlık bölümü:

b- Filoloji bölümü:

c. Sertifika programı:

d. Diğer:.....

Kişisel Bilgiler

1. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

2. Yaşınız: () 20-25 () 26-30 () 31-35 () 36-40 () 41-45 () 46 ve yukarısı

3. Öğrenim durumunuz:

() Lise ve dengi okul () Ön Lisans () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora () Diğer

4. Branşınız:

() İktisat () İşletme () Mühendislik () Yabancı dil () Diğer.....

5. Meslekteki kıdeminiz:

() 1-5 yıl arası () 6-10 yıl arası () 11-15 yıl arası () 16-21 yıl arası () 21 yıl ve yukarısı

6. Yöneticilik kıdeminiz:

() 1-5 yıl arası () 6-10 yıl arası () 11-15 yıl arası () 16-21 yıl arası () 21 yıl ve yukarısı

İKİNCİ BÖLÜM:

YAYIN POLİTİKALARINA İLİŞKİN SORULAR

1. Belirli bir yayın politikası izlemekte misiniz?
() Evet () Hayır
2. Yayımlayacağınız telif yapıtların seçiminde rol oynayan faktörleri en çok etkili olandan en az etkili olana doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
() Yapıtın çok satacak olması
() Yapıtın yazınsal değeri
() Yazarın verdiği toplumsal mesaj
() Yapıtın dünyada popüler olması
() Yapıtın Türk okurunca ilgi görecektir olması
3. Yayımlayacağınız çeviri yapıtların seçiminde rol oynayan faktörleri en çok etkili olandan en az etkili olana doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
() Yapıtın çok satacak olması
() Yapıtın yazınsal değeri
() Yazarın verdiği toplumsal mesaj
() Yapıtın dünyada popüler olması
() Yapıtın Türk okurunca ilgi görecektir olması

4. Okur kitlenizin gelir grubunu en çok hitap ettiğinizden en az hitap ettiğinize doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
() 250 Milyon ve altı
() 251-500 Milyon
() 501-750 Milyon
() 751 Milyon-1 Milyar
() 1 Milyar üstü
5. Okur kitlenizin öğrenim durumunu en çok hitap ettiğinizden en az hitap ettiğinize doğru 3'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
() Üniversite mezunları
() Lise mezunları
() İlköğretim mezunları
6. Okur kitlenizin ilgi alanlarını en çok ilgilendikleri konudan en az ilgilendikleri konuya doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
() Sanat () Edebiyat () Ekonomi () Siyaset () Din
7. Siyasal eğilimine göre hitap ettiğiniz bir okur kitleniz var mıdır?
() Evet () Hayır
8. Yanıtınız evetse, okur kitlenizin siyasal eğilimini en çok hitap ettiğinizden en az hitap ettiğinize doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
() Radikal sol () Sol () Sağ () Liberal () Dinsel
9. Okur kitleniz hangi cinsten oluşmaktadır?
() Çoğunlukla kadın
() Çoğunlukla erkek
() Eşit derecede kadın ve erkek
() Çoğunlukla eşcinsel
10. Yaş grubuna göre hitap ettiğiniz bir okur kitleniz var mıdır?
() Evet () Hayır
11. Yanıtınız evetse, okur kesiminizin yaş grubunu en çok hitap ettiğinizden en az hitap ettiğinize doğru 6'dan 1'e biçiminde sıralayınız.
() 7- 12
() 13-17 yaş
() 18-22 yaş
() 23-35 yaş
() 36-45 yaş
() 46 yaş üstü
12. Meslek grubuna göre hitap ettiğiniz bir okur kitleniz var mıdır?
() Evet () Hayır
13. Yanıtınız evetse, öncelikle hitap ettiğiniz 3 grubu işaretleyiniz.
() Akademisyenler
() Memurlar
() Öğrenciler
() Özel sektör çalışanları
() Ticaretle uğraşanlar
() İş arayanlar
14. Yayın politikanızı ağırlıklı olarak etkileyen bir kıta var mıdır?
() Evet () Hayır
15. Yanıtınız evetse, yayın politikanızı etkileyen kıtaları sizi en çok etkileyenden en az etkileyene doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
() Asya () Amerika () Avrupa () Afrika () Avustralya
16. Yayın politikanızı etkileyen **dünyadaki** gelişmelerin niteliklerini sizi en çok etkileyenden en az etkileyene doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
() Ekonomik () Siyasal () Kültürel () Bilimsel () Düşünsel
17. Yayın politikanızı etkileyen **Türkiye'deki** gelişmelerin niteliklerini sizi en çok etkileyenden en az etkileyene doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
() Ekonomik () Siyasal () Kültürel () Bilimsel () Düşünsel

18. Yayın politikanızı etkileyen Türkiye'deki siyasal gelişmeleri sizi en çok etkileyenden en az etkileyene doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.
- () 27 Mayıs 1960
 () 12 Mart 1971
 () 12 Eylül 1980
 () AB'ye uyum yasalarının çıkarılmaya başlanması
 () Başka siyasal gelişmeler varsa lütfen belirtin.....
19. 1980 sonrasında yayımladığınız çeviri yapıtların türünü en çok yayımladığınızdan en az yayımladığınıza doğru 6'dan 1'e biçiminde sıralayınız.
- () Dünya edebiyatı
 () Feminist klasikler
 () Felsefi yapıtlar
 () Çocuk kitapları
 () Siyasal kitaplar
 () Başka türde çeviri yapıtlar varsa lütfen belirtin.....
20. 1980 sonrasında yayımladığınız telif yapıtların türünü en çok yayımladığınızdan en az yayımladığınıza doğru 6'dan 1'e biçiminde sıralayınız.
- () Türk edebiyatı
 () Feminist yapıtlar
 () Felsefi yapıtlar
 () Çocuk kitapları
 () Siyasal kitaplar
 () Başka türde telif yapıtlar varsa lütfen belirtin.....

Aşağıda yayınevinizin yayın politikasına ilişkin maddeler bulunmaktadır. Her bir maddede durumunuzu en iyi yansıtan seçeneğe (X) işareti koyarak belirtiniz.

	Hiçbir zaman	Ender olarak	Arada sırada	Çoğunlukla	Her zaman
Yayımladığınız tüm kitaplar içinde dünyada çok satan olan kitaplara ne derece yer vermektedir?	()	()	()	()	()
Yayımladığınız tüm kitaplar içinde fazla satmayacağını düşündüğünüz ancak yazınsal ve toplumsal açıdan değerli kitaplara ne derece yer vermektedir?	()	()	()	()	()
Bir kitabı yayımlamanızda o kitaptan elde edeceğiniz gelir ne derece rol oynamaktadır?	()	()	()	()	()
Yayın politikanızda ne derece değişiklik yapmaktasınız?	()	()	()	()	()
Yayın politikanız dünyadaki sosyopolitik gelişmelerden ne derece etkileniyor?	()	()	()	()	()
Yayın politikanız Türkiyedeki sosyopolitik gelişmelerden ne derece etkileniyor?	()	()	()	()	()
Yayın politikanızda feminist içerikli süreli yayınlara ne derece yer vermektedir?	()	()	()	()	()
Yayın politikanızda feminist içerikli telif yapıtlara ne derece yer vermektedir?	()	()	()	()	()
Yayın politikanızda feminist içerikli çeviri yapıtlara ne derece yer vermektedir?	()	()	()	()	()

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YAYINEVİ YÖNETİCİLERİNİN FEMİNİZME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

1. Feminizmden ne anlıyorsunuz?
2. Sizce feminizmin ortaya çıkış nedenleri nelerdir? (Birden çok şık işaretleyebilirsiniz).
 Erkek düşmanlığı
 Kadınların erkeklerle eşit olmak istemeleri
 Kadınların erkeklerden üstün olmak istemeleri
 Kadınların özgür yaşam istekleri
 Ezilmiş kadınların siyasal tavır geliştirmeleri
 Başka türde hareket noktaları varsa lütfen belirtin.....
3. Sizce kimler feminist olmaya daha yatkındır? (Birden çok şık işaretleyebilirsiniz).
 Erkeklerce ezilmeyen eğitimli kadınlar
 Erkeklerce ezilen eğitimsiz kadınlar
 Her eğitim düzeyinde çirkin ve tatsız kadın
 Erkeklerce ezilen ve ekonomik özgürlüğünü kazanmış her kadın
 Ezilmeyen ancak ilgi çekmek isteyen her kadın
 Başka türde yatkın kişiler ya da gruplar varsa lütfen belirtin.....
4. Sizce erkeklerle uyumlu ilişkileri olan bir kadın feminist olabilir mi?
 Evet Hayır
5. Sizce feminizmin olumlu sonuçları olabilir mi?
 Evet Hayır
6. Yanıtınız evetse, feminizmin olumlu sonuçları neler olabilir? (Birden çok şık işaretleyebilirsiniz).
 Siyasal temsil oranının artması
 İş yaşamında daha etkin hale gelme
 Aile içinde saygınlığın artması
 Eğitim düzeyinin yükselmesi
 Kendi ayakları üzerinde durabilme
 Başka türde olumlu sonuçlar varsa lütfen belirtin.....
7. Yanıtınız hayırsa, feminizmin olumsuz sonuçları neler olabilir? (Birden çok şık işaretleyebilirsiniz).
 Boşanma oranının artması
 Farklı cinsel yönelimleri benimser hale gelme
 Kadının erkekleşmesi
 Erkeğin otoritesini yitirmesi
 Toplum düzeninin bozulması
 Başka türde olumsuz sonuçlar varsa lütfen belirtin.....
8. Sizce feminizmi insan hakları çerçevesinde mi düşünmek gerekir?
 Evet Hayır
Evetse, neden?.....
.....
Hayırsa, neden?.....
.....
9. Sizce **Türkiye’de** feminizm doğru olarak tanınıyor mu?
 Evet Hayır
10. **Telif** feminist yapıtları en çok Yayımladığınız dönemden en az Yayımladığınız döneme doğru 4’ten 1’e biçiminde sıralayınız.
 1960-1970
 1971-1979
 1980-1990
 1991-2003

11. Çeviri feminist yapıtları en çok Yayımladığınız dönemden en az Yayımladığınız döneme doğru 4'ten 1'e biçiminde sıralayınız.

- () 1960-1970
() 1971-1979
() 1980-1990
() 1991-2003

12. Yayımladığınız çeviri feminist yapıtları en çok kaleme alındıkları ülkeden en az kaleme alındıkları ülkeye doğru 5'ten 1'e biçiminde sıralayınız.

- () Fransa
() İngiltere
() Amerika
() Almanya
() Başka ülkeler varsa lütfen belirtin.....

13. Sizce Türkiye'de 1980'lerdeki feminizm ile bugünkü feminizm arasında bir fark var mıdır?

- () Evet () Hayır

Evetse nasıl bir fark vardır?.....

14. Sizce feminizm Türkiye'de yankı uyandırdı mı?

- () Evet () Hayır

Evetse, nasıl bir yankı uyandırdı?.....

15. Sizce feminizm dünyada yankı uyandırdı mı?

- () Evet () Hayır

Evetse, nasıl bir yankı uyandırdı?.....

16. Sizce Türkiye'de feminizm nasıl tanıtılabilir? (Birden çok şık işaretleyebilirsiniz).

- () Feminist yapıtların çevirisiyle
() Daha çok feminist yapıtın kaleme alınmasıyla
() Medyanın konuya yer vermesiyle
() Okullarda ders olarak okutulmasıyla
() Toplumun bilinçlendirilmesiyle
() Başka tanıtım olanakları varsa lütfen belirtiniz

17. Sizce feminist yapıtlar feminist çevirmenlerce mi çevrilmelidir?

- () Evet () Hayır

18. Sizce yazarla çevirmenin aynı cinsiyete sahip olması çeviri açısından ne derece önemlidir?

- () Çok () Orta () Az () Hiç

19. Sizce erkek çevirmen kadın yazarın duyarlılığını çeviriye yansıtabilir mi? () Evet () Hayır

Yantınız hayırsa

neden?.....

20. Sizce feminizmin siyasal bir boyutu var mıdır?

- () Evet () Hayır

Aşağıda yayınevinizin çalışma ortamına ve örgüt yapısına ilişkin anket maddeleri bulunmaktadır. Her bir maddede durumunuzu en iyi yansıtan seçeneğe (X) işareti koyarak belirtiniz.

	Hıçbir zaman	Ender olarak	Arada sırada	Çoğunlukla	Her zaman
Kurumumuzda iş görenler birbirine yargı bildirmeyen bir biçimde geri bildirim verirler.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda iş görenler zamanı etkili bir biçimde kullanırlar.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda iş görenler kurumla ilgili ortaya çıkan sorunları gerçeklere ve bilimsel çalışmalara dayanarak çözmektedirler.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda iş görenler herhangi bir sorunla ilgili çözüm önerilerinde karara varmadan bütün çözüm yolları ortaya atılır	()	()	()	()	()
Kurumumuzda iş görenler bilgileri açık ve anlaşılır bir biçimde paylaşırlar.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda yöneticiler iş görenleri mesleki gelişme olanaklarından haberdar ederler.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlere kurumun amaçlarıyla ilgili tutarlı hizmet içi eğitim etkinlikleri düzenlerler.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlere alanlarıyla ilgili süreli yayınların ulaşmasını sağlarlar.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda yöneticiler iş görenleri hizmet içi eğitim süresince kazandıkları becerilerin, uygulamasında teşvik ederler.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlerin belirlenen hedeflere ulaşabilmeleri için araç gereçleri etkili olarak kullanabilmelerinde onlara yardım ederler.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda yöneticiler hizmet içi eğitim etkinliklerine iş görenlerin katılmalarını sağlarlar.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlerin alanlarıyla ilgili teknik bilgi ve becerileri kazanmalarında onlara gerekli desteği sağlarlar.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda yöneticiler iş görenlerin yöneticilerinin performanslarını değerlendirmelerine olanak tanırırlar.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda iş görenler yöneticilerden farklı düşündüklerinde bu düşünceleri gerektiğinde dile getirmektedirler.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda iş görenlere, farklı kültürlere, düşünce ve görüşlere hoşgörüyle yaklaşmalarını sağlayan eğitim verilmektedir.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda iş görenlere örgütlenmeleri için gerekli olanaklar sağlanmaktadır.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda iş görenler duygu ve düşüncelerini açıklama olanağı bulmaktadırlar.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda ödül sistemi uygulanmaktadır.	()	()	()	()	()
Kurumumuz gelecekle ilgili bir vizyona sahiptir.	()	()	()	()	()
Kurumumuzun vizyonu çalışanlarca paylaşılmaktadır.	()	()	()	()	()
Kurumumuzdaki çalışmalarda etik ilkelere dikkat edilmektedir.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda kişinin amaçlarıyla örgütün amaçları dengelenmeye çalışılır.	()	()	()	()	()
Kurumumuzda karşılıklı saygıya dayalı bir ortam bulunmaktadır.	()	()	()	()	()

EK 3

Prof. Dr. Nükhet Sirman'la Kadın Erkek Eşitsizliği ve Feminizm Üzerine Söyleşi

- 1) Kadının doğayı, erkeğin kültürü temsil ettiğine ilişkin düşünce nereden kaynaklanmaktadır? Söz konusu analogide doğruluk payı var mıdır?
- 2) Erkek merkezci bakış açısının temellerini nerelerde aramalıyız?
- 3) Kadının kamu alanında etkin bir konuma ulaşabilmesi için nasıl bir yol izlemesi gerekmektedir?
- 4) Kadın toplumsal yaşamda erkeğin tamamlayıcısı mıdır ya da özünde farklı bir varlık mıdır?
- 5) Cinsiyet rollerinin kadın ve erkek üzerinde ne gibi etkileri vardır?
- 6) Elisabeth Badinter'nin "Cinselleşmiş düalizm, bütün düalizmlerin paradigmasıdır, 'dünya tarihinin paradigmasıdır.'" biçimindeki görüşünü nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 7) 1989'da Rosalind Coward'ın *Kadınlık Arzuları* adlı kitabının önsözünde feminizmi en basit haliyle kadının toplumdaki ikincil konumunu anlamaya ve dönüştürmeye çalışan bir eylem ve düşünce bütünü olarak tanımlıyorsunuz. Bu görüşünüzde bir değişme oldu mu? Feminizmi şu anda nasıl tanımlarsınız?
- 8) Feminizm dünyada ve Türkiye'de hangi noktaya gelmiştir?
- 9) Türkiye'de 20 yıl önceki feminizm ile bugünkü arasında fark var mıdır?
- 10) Feminizmin toplumsal yararları ya da zararları olabilir mi?
- 11) Feminist düşünce akımları içinde size en yakın geleni hangisidir? Neden?
- 12) Florence Nightingale'e göre, kadınların yaratıcı enerjisini tüketen, kendilerini bastırmaya yönelik çabanın kendisidir. Bu açıdan baktığımızda, kadının yaratıcılığını kullanmasında feminist bakış açısının katkısı olabilir mi?
- 13) Dilin bir iktidar aracı olarak kullanılması kadını nasıl etkilemektedir? Kadın sesini toplumda özgürce duyurabilmekte midir?
- 14) Türkiye'deki yayın politikaları kapsamında çeviri ya da telif feminist içerikli yapıtlara yeterince yer verildiğini düşünüyor musunuz?
- 15) Bir toplumbilimci olarak Türk toplumunun feminizme bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Arş. Gör. Nil ÖZÇELİK

Yıldız Teknik Üniversitesi

Fransızca Mütercim-Tercümanlık Bölümü

Prof. Dr. Nükhet Sirman'la Kadın Erkek Eşitsizliği ve Feminizm Üzerine Söyleşi

Nil Özçelik

N.S. Söyleşide yer alan soruları incelediğimde, kadın erkek eşitsizliğinin kaynaklarına ve feminizme yönelik sorularınız olduğunu görüyorum.

N.Ö. Evet, sorularımın bir bölümü kadın erkek eşitsizliğinin kökenini, temelini araştırmaya yönelik, bir bölümü de feminizmi sorgulamayı amaçlıyor.

N.S. Aslında bunlar birbirinden farklı sorular. Kadın erkek eşitsizliği meselesinde toplumsal bir eşitsizlik ele alınıyor. Toplumsal açıdan örgütlenmiş bir iktidar ilişkisi diyebiliriz kadın erkek ilişkisine. Söyleşide hem bu iktidar ilişkisinin nereden kaynaklandığına yönelik sorular hem de feminizme yönelik sorular var. Feminizm bu iktidar ilişkisinin kaynaklarına cevap arıyor ancak kadın erkek eşitsizliğinin kaynaklarını arayan tek şey feminizm değil. Feminist bakış açısıyla olsun olmasın psikoloji, sosyoloji ve sosyal bilimlerin çeşitli kolları da bu konuyla ilgileniyor. Ama feminizmin tek derdi bu eşitsizlik nereden kaynaklanıyor değil. Feminizmin esas derdi bu eşitsizliği aşmak için ne yapmak gerektiğidir. Bence feminizmin en esas derdi, feminizmin feminizm adı altında ortaya çıkması, yetmişlerde Second Wave denilen hareketin ortaya çıkması tamamen kadın erkek arasındaki ilişkinin eşitsizlik olduğunu söyleyebilme arzusuna dayanıyor. Ortada olmayan, kolaylıkla kabul edilmeyen de buydu. Birinci feminist dalga kadınların oy hakkını almalarıyla tamamlamışsa mücadelesini, ikinci feminist dalga da bu görünmezliğe karşı açılan bir savaştı. Görünmez olan da kadın erkek eşitsizliğiydi. İkinci feminist dalganın yaşadığı zorluk ta bu görünmezliği gündeme getirmektir. Orada feminizmin önemli bir buluşu var, feminizm sayesinde sosyal bilimlerde de bu buluştan yararlanıp pek çok şeye bakabildiler. Çünkü feminizm sosyal bilimlere önemli ölçüde besledi. Bu buluş modern iktidar ilişkilerinin bir şeyi görünmez kılmakla mümkün olabileceğiydi. Bir şeye var demek onun üzerinde iktidar sahibi olmaksa bir şeye yok demek te onun üzerinde iktidar sahibi olmayı beraberinde getirir. Foucault ve Foucault sonrası bakış açısının sosyal bilimlere çok ciddi olarak girebilmesinin en önemli kanallarından biri bence feminist sosyal bilim oldu. Yani orta sınıf kadınlar da modernizmde ezilmişlikleri gözükmeyerek ezildiler ve dolayısıyla gözükmeyen bir ezilmişliği nasıl gözükür hale getirebilirsiniz? Bunun hakkında nasıl bir şey söylersiniz?

N.Ö. Deniz Kandiyoti feminist akademik disiplindeki çalışmaları kronolojik olmayan üç evrede dönemselleştirdiği makalesinde birinci evreye erkek merkezli yönelimle mücadeleyi yerleştiriyor. Bu ilk evrede antropoloji, psikoloji, ekonomi alanlarında, toplum ve siyaset

bilimlerinde kadını görünür kılmayan kuramsal ve toplumsal yapının sorgulandığını ve sosyal bilimlerin bu yolla beslendiğini belirtiyor.

N.S. İkinci ve üçüncü evrede neler yer alıyor?

N.Ö. İkinci evrede kadınların ezilme nedenlerinin araştırılması, üçüncü evrede de kadından toplumsal cinsiyete geçiş yer alıyor.

N.S. Akademide feminizmin tarihçesini yapabiliriz ama buna evre demek sanki evrimci bir bakış açısı gibi geliyor bana. Neyse, öncelikle kadın erkek eşitsizliğiyle ilgili soruları, sonra da feminizmle ilgili soruları bir bütün olarak ele alalım isterseniz. Şimdi kadının doğayı erkeğin kültürü temsil ediyor olma meselesi feminizme antropolojiden girdi. Sherry Ortner'ın 1975'te yayımlanan bir makalesi bunu gündeme getirdi ve çok yankı uyandırdı. Ortner kadını doğaya, erkeği kültüre bağlı olarak görmez. Dünyada evrensel olarak tüm kültürlerin kadını doğa, erkeği kültür olarak gördüğünü söyler. Bu ayrımın da kültürel olduğunu belirtir. Yani kültürler bunu böyle yapar der. Kadın doğadır, erkek kültürdür değil. Bütün kültürler bu işi böyle yapar der Sherry Ortner. Bu ayrımlar kültür versus veya kültür karşıtı doğa Batı aydınlanma düşüncesinin çok dibinde olan bir şey yani Hobbes, Locke, J. J. Rousseau tüm bunları düşünürseniz bir doğada insan, bir de toplumda insan var. Yani bir vahşi insan, bir de evcilleşmiş, kültürlüleşmiş insan var. Herkes bunu alıyor. Freud'da var, Althusser'de, Lévi-Strauss'da var. Bütün bir düşünce akımı bu ayrımı alıyor. Feminist olarak Sherry Ortner'ın bunun gerçek bir şey değil ancak kültürel bir şey olduğunu söylemesi müthiş bir şeydir. Adım bir. Feministlerin bir şeyi ortaya attıklarında anında olayın böyle bir özünün olmadığını ama böyle yapıldığını söylüyor olmaları bana çok müthiş geliyor. Eğer kültür bunu böyle yapıyorsa o zaman burada toplumsal kültürel bir süreç var biz bu işe bakabiliriz ama gerçek buysa o başka bir şey. Bütün bir erkek egemen toplumbilim, felsefe akımı Aydınlanma diye kocaman bir şeyin üstünde yükselirken gelip feminist olarak bir kadının "Bu kültürelidir." demesi çok mühim bir olay. İkinci adım olarak tabii şöyle bir şey çıkıyor ortaya, hakikaten bütün kültürler böyle mi ayrım yapıyor? Doğaya karşı bir kültür. Mesela İslamiyet'te kesinlikle böyle bir şey yok. Doğa ile kültür aynı şeydir. Çünkü hepsini Allah yaratıyor. İslamiyet'te böyle bir düalizm yerine muazzam bir monizm vardır. Dolayısıyla kültürel olarak böyle bir ayrımdan söz etmek zordur. Kadın İslamiyet'te de ikincil, ama kadın neden İslamiyet'te de ikincil olarak kuruluyor? Aynı şekilde mi kuruluyor? Bunlar ayrı konular. Mesela Peru'da yapılan araştırmalar bu düalizm yerine bir triloji görüyor dünyada, Katolikler de diyorlar ki biz de düalist demiyoruz. The Father, the Son and the Holy Ghost. Yani düalizm midir dünyanın dibinde? Dünyayı düalist ya da monist bir şey olarak mı ya da trinity biçiminde mi görüyorsun? Tüm bunlar çok hoş tartışmalar yarattı. Bu tartışmalar ilgimi çeken

tartışmalar oluyor. Dolayısıyla söz konusu analogide doğruluk payı var mıdır? bırakın bu analogiyi kim ne zaman? niçin yarattı? diye soru sormak lazım. Öte yandan Badinter'in "Cinselleşmiş düalizm, bütün düalizmlerin paradigmasıdır, 'dünya tarihinin paradigmasıdır.'" dediği şey hem yanlış hem doğru. Yanlış çünkü Badinter de bir Fransız olarak tamamen Fransız Aydınlanmasını tevarüs etmiş bir kişi olarak düalizmi kabul ediyor. O anlamda yanlış. Öte yandan söylediğinde şöyle bir doğruluk payı var düalizmi bırak ama ayırım yapmak, fark gözetebilmek, bir şeyi bir şeyden ayırmak anlamlandırmanın ilk adımıdır. Felsefi bir şey söylemekten çok linguistic bir şey söylüyorum. Dil böyle işler. Jakobson'lardan kalkarak söylüyorum. Benim teorilerim değil, sizin teorileriniz bunlar. Çok daha linguistic düşünecek olursanız, sens, meaning nasıl yapılıyor? diye düşünecek olursanız görüyorsunuz ki ayırarak. Şimdi orada o ayırım içerisinde kadın erkek tabii ki doğada verili bir şey, o ayırım da ayırım yapmak ve anlam üretmek için güzel bir başlangıç.

N.Ö. Ferdinand de Saussure'de değer kavramını ele alacak olursak bir şeyin değerinden söz edebilmek onu karşıtıyla kıyaslamayı da gerektiriyor.

N.S. Saussure'de tabii. Dolayısıyla ne oluyor? İstendiği zaman kadın ve erkek birbirine karşıt olarak, istendiği zaman düalizm olarak, istendiği zaman complementarity olarak çok çeşitli biçimlerde kurulabilir. Joan Scott diye Amerikalı bir feminist tarihçi var, O diyor ki böyle bir ayırım koyduktan sonra o ayırım arasındaki terimlerin hiyerarşize edilmesi ayrı bir süreç, o sürece bakmak lazım. Ama kadın ve erkeğin hiyerarşize edilmiş bir ayırım olduğu çok açık. Bu nasıl oldu? Ne zaman oldu? İşte antropologlar o konuda bir sürü şey çıkardılar ve öyle evrensel olarak kadın erkek eşitsizliğini açıklayabilecek tekil bir şey yok. Öyle bir şey çıkmadı.

N.Ö. Bazı antropologlar da Engels'ten hareketle kadının eşitsiz konumunu üretime katılmakla aşabileceğini ve eşitsizliğin para ve mülkiyet tarafından dönüştürüldüğünü savundular.

N.S. Mesela. Bu biraz ikinci sorunuzun kapsamına giriyor. Evet ama bu bakış açısının doğru olmayan tarafları var. Evet mülkiyetin olduğu toplumlarda kadın erkek eşitsizliği mülkiyetin olmadığı toplumlara oranla daha fazla ama mülkiyetin olmadığı toplumlarda kadın erkek eşitsizdir veya eşittir demek doğru değil. Ya da mülkün olduğu her toplumda kadın erkek aynı şekilde eşitsizdir de diyemezsiniz. Dolayısıyla mülkiyetin dışında kadın erkek eşitsizliğinin aldığı spesifik formları açıklayacak başka şeylerinizin de olması gerekir. Başka süreçlere bakmanız gerekir. Yetmiyor.

N.Ö. O halde kadın erkek eşitsizliğini çok boyutlu olarak incelemek gerekiyor.

N.S. Maalesef, çok iş var. Yani işin temeline, aslına, orijinine dönemezsiniz. Yok öyle bir şey. Yapabileceğiniz tek şey, bugün kadın erkek eşitsizliği en çok neden besleniyor? En çok ne

bunu mümkün kılıyor? bunun üstüne düşmek, bunun üzerinde araştırma yapıp onu bir şekilde değiştirmeye çalışmak. Nitekim ben o yüzden bu milliyetçilik meselesine bu kadar kafayı taktım. Bence bugün Türkiye’de kadın erkek eşitsizliğinin sınırlarını çizen ana kültürel hikaye milliyetçilik hikayesi. Atatürk geldi bütün kadınları kurtardı, medeni kanunu yaptı, medeni kanun kadınlara haklar verdi.. Bugün Türkiye’de kadın erkek eşitsizliğini mümkün kılan çerçeve hikaye nedir? bu soruyu sorabiliriz. İngiltere’de, Fransa’da, Katmandu’da ya da herhangi bir yerde genelde evrensel diye bir şey bu noktada sorulamaz artık, mümkün değil.

N.Ö. Eşitsizlik kültürden kültüre, toplumdaki topluma değişiyor o zaman.

N.S. Spesifik olarak değişiyor, spesifik benzerlikler var, farklılıklar var. Biraz evvel Çocuklar Duymanın adlı dizinin senaristiyle konuşuyordum telefonda.

N.Ö. Birol Güven’le mi?

N.S. Tanıyor musunuz Birol’u?

N.Ö. Televizyondan biliyorum, şahsen tanımıyorum.

N.S. Ben onu çok önceden tanırım. Onunla konuştum bugün. Meltem ile Haluk kadın erkek eşitsizliğini sürekli işliyorlar. Medeni kanunla ilgili bir bölüm yapıyormuş. Medeni kanunu nasıl yorumlayayım? şeklinde sorular sordu. Biz arada tartışırız onunla. Dedi ki şu Karım Artist Oldu filmi gördüm. Orada da aynı konular vardı, hani bunlar Türkiye’ye özgüydü diye bir güzel de bana çattı. Ben sanki ona Türkiye’ye özgüdür bunlar demişim gibi. Yani benzerlikler var, farklılıklar da var. Karısının açık giyinmesini istemeyen Fransız erkeği de var, karısının açık giyinmesini istemeyen bir başka ülke yurttaşı da var.

N.Ö. La domination masculine adlı kitabında Bourdieu, Kabiliye toplumunda kadın ve erkek davranışlarına ilişkin olarak elde ettiği bulguların tüm Akdeniz toplumlarına özgü olduğunu belirtiyor.

N.S. Bourdieu benim çok beğendiğim bir kişi. Bu tarz görüşler var ancak Bourdieu’nün bu tezi öne sürmekle kolaya kaçtığını düşünüyorum. Onun elinde çok daha iyisini ortaya koymasını sağlayacak, yaptığı araştırmaların birikimi olan bir sürü veri vardı.

20.12.2002

N.S. Simone de Beauvoir “Kadın doğulmaz, kadın olunur.” diyor. Kadınlık rolleri toplumdaki topluma farklıysa ve bir toplum içerisinde zamanla değişebiliyorsa, o zaman o değişime göre kadınlar ve erkekler de o rol çerçevesinde geliştirebilirler, illa o rolü harfiyen yerine getiriyorlar anlamında değil ama bir anlamda reaksiyon da duyuyor olabilirler. Demin kızından bahsettim mesela. Şimdi gelir erkek Fatma buraya görürsünüz. Yani bir kadınlık rolü olunca toplumda insanlar illa ona uyar diye bir şey yok. Uymanın da uymamanın da anlamı belirlenmiş olur. Birisi uymuş, öbürü uymamış olur. Tamamen bunu linguistic teori

üzerinden söylüyorum. Nasıl dil kuruluyorsa, cinsiyet rollerinin de veya cinsel kimliklerin de o şekilde kurulduğunu düşünmek lazım. Nasıl anlamlandırılıyorsa, eğer Lacan yapacaksa, ortada fallusun getirdiği bir anlam kurucu olduğu andan itibaren cinsellik rollerini de ona göre işliyorlar. Ortada bir cinsellik rolü olunca, sizin yaptığınız uymuş benim yaptığım uymamış olabilir. Böylece davranışlar ona göre değer kazanır. Davranışların değerlendirilmesi için bir kıstas, bir symbolic law oluşmuş oluyor Lacan'dan söylenecek olursa mesela ama farklı türlü de söylenebilir herhalde.

N.Ö. Fransız feminizmi de falagosantrik bakış açısı üzerine eğiliyor.

N.S. Mesela. Dolayısıyla cinsellik rollerini de logos üreten bir şey olarak görüyorlar. Şimdi feminizm dediğimiz şeyden biraz söz edelim isterseniz. 1989'da Rosalind Coward'ın *Kadınlık Arzuları* adlı kitabının önsözünde feminizmi en basit haliyle kadının toplumdaki ikincil konumunu anlamaya ve dönüştürmeye çalışan bir eylem ve düşünce bütünü olarak tanımlıyorum. Bu tanım doğru, yine öyle tanımlarım. Feminizm kadın ve erkek konumlarının hiyerarşik konumlar olduğunu kabul ediyor bir defa ve o anlamda bu konumların iktidar ilişkilerini içeren konumlar olduklarını bilir ve feminizm bu konumları değiştirmek, dönüştürmek için var. Bazen kadınların toplumda eşit konumlara gelmesini sağlamak feminizm olabilir de, olmayabilir de. Önemli olan bunu nasıl yaptığınız.

N.Ö. O halde bir hareket kadın erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmada izlediği yola bağlı olarak mı feminist olarak nitelendirilebilir?

N.S. Hayır. Kadınların toplumdaki yerlerini eğitimsizlikten dolayı alamadıklarını iddia ediyorsanız o zaman feminist falan değilsiniz. Ama toplumda kadınlar iktidarsız oldukları için o yerlere gelemiyorlar diyorsanız o zaman feministsinizdir. Bu şekilde tanımlanırsa feminizm o zaman belirli çıkarımları var, bundan yapabileceğiniz belirli çıkarsamalar var. Onu kastediyorum. Yani kadınlar aptal oldukları için, eğitimsiz oldukları için, beceremedikleri için, çocuk baktıkları için vb. sürekli olarak iktidar ilişkilerini bu işin dışında tutmaya çalışıp kadının toplumsal konumunu düzeltmeye çalışan akımlar da var.

N.Ö. Liberal feminizm de kadına eğitim, hukuk ve siyaset alanlarında haklar kazandırmak için mücadele ediyor.

N.S. Onlar da feminist.

N.Ö. Tabii, bu mücadeleyi verirken iktidar ilişkilerini göz ardı etmiyorlar.

N.S. Kuşkusuz. Yani özellikle Türkiye'de Atatürk kadınlara haklarını verdi ama kadınlar bir türlü eğitim almadılar ve bu hakları kullanacak hale gelmediler diyenler kesinlikle feminist değildir o anlamda. Benim görüşüm böyle. Bir de bu radikal feminist, liberal feminist ayrımlarının da çok anlamlı olduğunu düşünmüyorum ben, sürekli olarak değişiyor bir sürü

şey. Feminizmde kadın erkek ilişkisini, iktidar ilişkisini farklı şekillerde düşünen, farklı yerlerde kuran ve dolayısıyla da farklı düzeltme yolları öneren akımlar var, bunlar farklı feminizmler. Türkiye’de eskiden bir grup kendini daha radikal feminist olarak tanımlıyordu, bir grup kendini sosyalist feminist olarak tanımlıyordu. Kaktüs grubuna karşı Feminist grubu vardı. O çerçevede mesela aslında birbirlerinden hiç farklı değillerdi. Bana göre bir kaşık suda fırtına dönüyordu. Çünkü her ikisi de kadının aslında aile içinde ezildiğini söylüyordu ve de ezilme biçiminin emek üzerinden olduğunu söylüyordu her ikisi de. Yani hane içindeki kadın emeğine odaklanıyorlardı. Ama bütün bu teorilerin yanında, Türkiye’de 1980’lerde kadına karşı şiddet hareketini odak yapan bütün bu gruplar kadına karşı şiddet noktasında birleştiler ve feminist hareket o birleşme, o odak nokta çerçevesinde ortaya çıktı ve oradan da Mor Çatı ortaya çıktı, onun etrafında oluşan şeyler var. Kadına karşı şiddet meselesi halen hallolmamış çok önemli bir mesele. Bu meselenin nasıl halledilebileceğine ilişkin çeşitli düşünce biçimleri var. Dolayısıyla radikal feministler, sosyalist feministler önerdikleri çözüm yolları bakımından birbirlerinden çok ta farklı değiller. Dediğim gibi her ikisi de kadının hane içindeki ilişkilerine bakmak istediler. Ben o zaman 1980’lerde, 1989’da bizim çok büyük, çok önemli bir kurultayımız, 1. Kadın Kurultayı olmuştu. Ben o zaman Ankara’daydım. Ankara’daki arkadaşlarla biz kendimize akrobatik feminist dedik bu ayrımların saçma olduğunu düşündüğümüz için.

N.Ö. Bu grup yalnızca kadın akademisyenlerden mi oluşuyordu?

N.S. Hayır yalnızca kadın akademisyenlerden oluşmuyordu, her çeşit insan vardı bizim grupta. Feministlerin içinde de öyle. Bütün feminist grupların içinde akademik olanlar ile akademik olmayanlar bir arada. O anlamda Türkiye’deki feminizmin çok hoş bir tarafı vardır. Yani akademizm ile aktivizm çok iç içe gitti Türkiye’de. 1990’ların ortasından itibaren bu değişmeye başladı. 90’lardan sonra üniversitelerde kadın çalışmaları bölümleri açılmaya başlandı. Bununla birlikte, akademisyenler ile aktivistler ayrılmaya başladı.

N.Ö. Böylelikle, akademisyenler ile aktivistler arasındaki bağ koptu mu?

N.S. Bu bağ büyük ölçüde koptu. O çerçeve içerisinde bu bağı devam ettirenler var tabii. Bir sürü öğrenci çıktı. Zaten kadın hareketi var mı yok mu o bile tartışılıyor şu anda Türkiye’de. Problem olmaya başladı. Akademik çalışmalar kadın hareketinden kopuk olarak gelişmeye başladı. Kadın hareketi de akademik çalışmalardan ayrı gelişmeye başladı. Bu çok büyük bir yazık. Çünkü insan yalnızca kendi hayatından kalkarak az şey yapabilir, az şey görebilir, biraz kafasını daha geniş meselelere yormak için vakit ayırması, biraz okuması gerekir feminist olarak. Aynı zamanda akademisyen olarak ta, biraz gerçek hayatta neler oluyor, neler bitiyor, neler dönüyor ona bakmak lazım.

N.Ö. Mesela Fransız feminizmine göre daha aktivist bir niteliğe sahip olan Amerikan feminizmi kuramsal boşluğunu Cixous, Irigaray, Kristeva gibi yazarların İngilizceye çevrilmeleriyle gidermeye çalıştı.

N.S. Evet ama Amerika'da da şu anda aktivizmden çok kopuk bir feminist akademisyen grubu var. Çok okunan insanlar var. Bundan kopmamış olanlar da var. Ancak o kopukluk hala var.

N.Ö. O zaman, feminizmin gücünü yitirmemesi için bir şekilde eylemle beslenmesi mi gerekiyor?

N.S. Kesinlikle bir kitaptan öğrenebilecekleri ile kendi yapacakları araştırmalar, projeler çok farklı düzeyde bilgi üreten şeylerdir. Onun için ikisinin bir arada gitmesi çok önemli.

N.Ö. Andrée Michel, Robert sözlüğünde yer alan feminizm tanımını feminizmin yalnızca bir öğreti olmadığını, eylemi de içermesi gerektiğini belirterek eleştiriyor. Feminizm tanımı da tartışmalı bir konu olduğu için size feminizmi nasıl tanımlarsınız diye sormak istedim.

N.S. Türkiye'de şimdi üniversitelerde kadın çalışmaları merkezleri var. Oralarda da insanlar ne kadar eylemle yoğruluyor onu bilemiyorum. Böyle bir sorun var.

N.Ö. Bu bölümlerin biraz daha eyleme dönük olmaları mı gerekiyor o zaman?

N.S. Eyleme açık olmaları gerekiyor. Türkiye'de akademinin de sorunları var. O da saha araştırması yapma geleneğinden yoksun olmak. Çok ciddi saha araştırması yapan akademisyenler oldukça az. Saha çalışması en az eylem kadar önemli. Çünkü ciddi olarak araştırma yapmaya angaje olursanız yeni bir şeyler yapma arzusu gelişir. Bu merkezlerde elbette hoş şeyler de üretiliyor. Ya kısa süreli, mülakatlara dayalı araştırmalara yöneliyorlar, ya da belirli bir problemi çözmek için ne yapılması lazım etrafında çalışma dönüyor. Ne oluyor? sorusuna yeteri kadar eğilinmiyor ve antropolojinin önerdiği katılımcı gözlem denen yöntemi kullanmaya pek fazla vakit kalmıyor. Katılımcı gözlem çok sinir bir iş, çünkü uzun zaman alıyor. Gidip öyle insanlara soru falan sormuyorsunuz, tamamen kalitatif bir yöntem. Yöntem olup olmadığı bile tartışılabilir ama hayatı hayatın içinden görmeyi öneriyor.

N.Ö. Daha ayrıntılı bir biçimde katılımcı gözlem metodunu nasıl tanımlarsınız?

N.S. Belirli bir mekanda insanların yanlarında bulunup onların ne yaptıklarını, nasıl yaşadıklarını gözlemek.

N.Ö. Öyleyse, katılımcı gözlem uzun soluklu bir çalışma.

N.S. Uzun soluklu, en az iki sene. Dolayısıyla iki seneyi bu işe harcayacak kimse yok. Problem de oradan kaynaklanıyor. Mesela kadınların şöyle bir sorunu var, bu sorunu nasıl tanımlıyorlar, nasıl hallediyorlar, nasıl çare buluyorlar, bunlara fazla zaman harcanmıyor. Yani ne yapılıyor? İnsan o kadar resourceful demek istiyorum ama bulamadım Türkçesini.

İnsan inanılmaz çözümler üretebilen, yaratıcı bir varlık. Siz gidip bir soru sorduğunuz zaman bütün o çözümleri görmek mümkün olmuyor bazen. Siz de onu kullanıyorsunuz ama soru sorma yönteminin çok ciddi limitasyonları var ve özellikle de kadın meselesinde o kadar ön yargı var ki kadınlığın ne olup ne olmadığı hakkında. Siz o zaman sorunuzu da o şekilde formüle ediyorsunuz, siz eziliyorsunuz varsayımını bir şekilde sorunun içine inşa edebilirsiniz veya siz eziliyorsunuz ama aslında güçlünüz mesajını vererek aynı soruyu sorabilirsiniz.

N.Ö. Kendi bakış açımızı katarak soru soruyoruz yani.

N.S. Kendi bakış açımızı katarak soru soruyoruz ve bu bakış açısı hemen iletiliyor karşıdaki insana. Yani insanlar çok akıllı. Çok başarılı insanlar iletişimi iyi beceren insanlar, iletişimi becermek ne demek söylenen kadar söylenmeyeni de anlamak demek. Genellikle de mülakat sırasında cevap veren kişi mülakatçıyı memnun etmek ister. Dolayısıyla nabza göre şerbet verir, farkına bile varmaz öyle yaptığının.

N.Ö. Anketlerde de benzer bir durum söz konusu galiba. Bourdieu bir makalesinde kültür düzeyinin zevklerle ilişkisinin araştırıldığı bir ankette cevap veren kişilerin kendilerini kültürlü göstermek için gerçekte Dalida dinledikleri halde dinledikleri müzik türüne ilişkin soruyu vals olarak cevapladıklarını belirtir.

N.S. Yani strateji yapıyorlar, Bourdieu buna strateji diyor zaten. Yani katılımcı gözlem metodu onun için gerekli. Mesela Deniz Kandiyoti'nin "Bargaining With Patriarchy" adlı bir makalesi var, tarihi şu an hatırımda değil. O makalede şöyle bir nokta var, Türkiye'de kadınlar gelin olarak ezilirler, kayınvalide olarak ezerler. Ezilmenin belli bir zamanı olduğunu, o ezilmenin ileride kendisi de ezeceği için çekilebilir, katlanılabilir bir şey olduğunu söyler. Bu önemli. Neden önemli? Çünkü kadınlar güçsüzdürün ötesinde bir şey. Belirli koşullarda güçsüzdürler, belirli koşullarda güçlenebilirler gibi en azından dönüşümlü, daha dinamik bir şey getirir orada. Ben de Deniz'in bu önerisini yeteri kadar dinamik bulmayıp, bunu eleştiren bir başka makale yazmıştım. Orada da her kadının bu ezmeye ve ezilmeye eşit şekilde yaşamadığını, dolayısıyla daha Bourdieuvvari, daha gündelik stratejilere bakmak gerektiğini yazmıştım. Gelin olarak ezilmemek mümkün olduğu gibi, kayınvalide olarak ezememek de mümkün.

N.Ö. Bu bakış açınızda antropolojik birikiminizin de payı olmalı.

N.S. Bu makale tamamen köydeki çalışmalarım sonucu ortaya çıktı. Ben iki buçuk sene köyde oturdum. Kadınlar güçsüz deniyor. Evet, kadınlar güçsüzleştirilmeye çalışılıyor ama kadınlar gerzek değil. Bir bakıyorsunuz gündelik hayatta buna karşı çeşitli mücadeleler geliştirmişler. Mesela çok sık duyarsınız köylü kadını kocasına tabidir, kocasını veli nimeti bilir. Gidiyorsunuz köylü kadını size diyor ki bunun neresi iyi, iyi olsaydı adı yağ bal konurdu

oysa adı koca. Neden kadınlar ezildiklerini farkına varmasınlar? Bir insan ezildiğini farkına varmaz mı?

N.Ö. Kadın ekonomik olarak ta, eğitim olarak ta belirli bir düzeyin altında yer alsa da, yine de ezildiğini algılayabilir.

N.S. Elbette, bence insan eğitimle ezildiğini anlamaz. Çünkü bizim eğitimimiz bu içinde bulunduğumuz düzenin ne kadar iyi olduğunu öğretmeye çalışan bir eğitim sistemi. Bizim eğitimimiz baş kaldırmayı mı öğretiyor bize?

N.Ö. Mesela Bourdieu *La domination masculine*'de yakın zamana kadar Batının eğitim sisteminde erkeği aktif, kadını pasif nitelendiren Aristocu geleneğin egemen olduğunu belirtiyor.

N.S. Dolayısıyla ne kadar eğitim alırsa bir kadın o kadar daha çabuk kabullenecek bunu.

N.Ö. Bir anlamda sosyal bir kurum olarak eğitim, kadına yönelik baskıyı meşrulaştırarak kadın açısından da kabul edilebilir kılıyor.

N.S. Tabii. Yani köydeki kadınların özellikle cinsellik konusunda söylediklerini bir duysalar acaba ne derler bizim cinselliği kapı dışarı atmaya çalışan şehirli hanımlarımız bilemiyorum. Türkiye'de şehirli orta sınıf kadınları var olan düzeni en kolay kabul eden ve bu düzen içinde yükselmeye çalışan kadınlardır. Bu kadınları değiştirmek en zor iş. Kadın hareketi açısından Türkiye'de en zor kadınlar orta sınıf kadınlar. Feminist harekete katılan bu grubun içine doğup, bir şekilde marjinalleşmiş olan kadınlardır.

N.Ö. O zaman feminist olmaya daha yatkın bir kadın tipinden söz edebilir miyiz?

N.S. Sonuç olarak aktivist olabilmek için belirli ekonomik güç lazım. Burada tekrar eğitime dönmek zorundayım. Ancak orta sınıf kadınlarını dönüştürmeye çalışmak çok zor, o kesin. Bunu çok denedim çünkü, çok iyi biliyorum.

N.Ö. Az önce söz ettiğiniz katılımcı gözlem yöntemine dönmek istiyorum. Antropolojinin önerdiği katılımcı gözleme benzer bir yöntemi Daniel Simeoni, çevirmenlere yönelik olarak öneriyor. Simeoni, çevirmenlerin aldıkları kararlarda, habituslerinin, normların ne derece etkili olduğunu anlamak için biyografileri hakkında bilgi edinmenin yanı sıra, onları adım adım takibe almak, mesleki çizgilerini baştan sona izlemek gibi bir yöntem öneriyor ve bu yöntemin "sosyal bilimlerde içindeki meşruiyetinden söz ediyor. Katılımcı gözlem ve Simeoni'nin çeviri alanına ilişkin olarak önerdiği bu yöntem arasında bir yakınlık varmış gibi geldi bana.

N.S. Öbür türlü nüansları fark etmiyor insanlar. Kendi anlamlarını pat diye yüklüyorlar. Sonuç olarak hepimiz mümkün olduğu kadar muğlak konuşup öyle iş yapıyoruz. Muğlak olmaya çalışırız ki kendimizi koruyalım.

N.S. Türkiye’de 1980’lerdeki ile şimdiki feminizm arasında nasıl bir fark var? sorusuna gelecek olursam, bir bu kadın araştırmaları meselesi var. Aksu Bora ve Asena Günel kitaplarında, projecilikten bahsediyorlar. O kitap var mı sizde?

N.Ö. Evet, yurt dışından fon alabilmek için çalışmalar yapıldığından söz ediyorlar.

N.S. Yani kadınların kendilerini gittikçe sivil toplum kuruluğu çerçevesinde örgütlediklerini ve o çerçeve içerisinde bir toplumsal müdahaleye doğru gittiklerini söylüyorlar. Doğrudur. Kadınlar böyle bir yola gittiler. Şimdi bu fonlar yurt dışından geldiği için, onların da söyledikleri gibi, fonları verenlerin gündemi bu kadınların gündemi haline geliyor. Böyle bir eleştiri söz konusu. Doğru ama her konuda öyle değil. Yani böyle bir STK olarak örgütlendiği zaman kadın hareketi, olay kadın hareketi olmaktan çıkıp projeciliğe dönüşüyor. Parça parça bir şey oluyor ve bu çerçevede Türkiye’de kadın hareketi artık kalmadı denebiliyor.

N.Ö. Gündem fonu verenler tarafından belirlenmiş oluyor.

N.S. Sadece gündem belirlenmiş olmuyor. Birincisi o ama ikincisi böyle bölük pörçük bir şey var, herkesin bildiği gibi, aynı mesele üzerine odaklanılan bir olay yok. Kolektif bir hareket yok deniyor. Bu da doğru. Ama ben böyle kolektif bir hareketin kolay olmayacağını ve sonuç olarak bu hareketlerin de bir anlamı olduğunu düşünüyorum. Yani anlamsız değil bu hareketler. Ortada mutlu mesut bir feministler grubu gözüküyor. Ama feministler diye bir grubun gözükmemesi feminist bakış açısının çeşitli yerlerde gündeme gelmesini engellemiyor. Yani görünürde olmasa da o bakış açısıyla bir sürü iş yapılıyor. 90’lardan sonra ne oldu? Bazı alanlar çıktı ortaya. Kadınlar o alanlarda çeşitli kuruluşlar çerçevesinde aktif olarak var olmaya başladılar. Bu alanlar mikro kredi alanları. Mikro kredi çok önemli bir alan. Dünya Bankası var arkasında. Kadınlara kredi verilince ve o da mikro mikro olunca, o zaman o krediler üzerinden kadınlar öyle bir emek harcayıp kendilerini helak ediyorlar ki o paralar bankaya geri dönüyor. Çok iyi bir yatırım. Küçük ve kadınlara verilen krediler. Peki bu, kadınların kendi hayatlarında önemli bir değişim yapabiliyor mu? Yani bir yerde bir köfteci dükkanı açmış olan bir kadın hayatını değiştirme şansını elde edebiliyor mu?

N.Ö. Kadın girişimcilere yönelik olarak verilen kredilerden mi söz ediyorsunuz?

N.S. Evet, ama bu o kadar küçük ve desteksiz ayakta duramayan bir şey ki aynı zamanda geri dönebiliyor. Kadın o dükkanı kriz oldu mu kaybedebiliyor.

N.Ö. Bir bakıma kadının, dükkanını kaybetmesinde Türkiye’nin ekonomik ortamı etkili oluyor.

N.S. Sadece ekonomik ortam etkili olmuyor. Zor bir iş bu. Üç beş kadının bir araya gelip bir köfteci dükkanı açmaları ve onu ayakta tutmaları bu memlekette kadınlara yönelik bunca

baskı varken kolay değil. Abla yardım edeyim diye gelirler bir daha da yollayamazsın adamları. Zor iş. Baskı çok.

N.Ö. Kadının sürekli mücadele etmesi gerekiyor.

N.S. Çok doğru. Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı diye bir vakıf bunun üzerine uğraşiyor. Yani böyle bir alan var. İkinci alansa, insan hakları ve kadının insan hakları denilen bir alan. Kadının İnsan Hakları projesi çerçevesinde eğitimlerle bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Bu eğitimler de kadınlara kendi haklarının neler olduğunu öğretmeyi amaçlıyor. Kadının İnsan Hakları projesi kapsamında Türkiye’de bir çok sosyal hizmet memuru bu eğitimlerden geçti. Aynı zamanda polisler, hakimler gibi Türkiye’de karşı karşıya iş yapan kişilere, kurumlara bu eğitimleri vermeye çalıştılar.

N.Ö. O zaman bu eğitimler sadece kadınlara yönelik olmayıp kurumları da kapsıyordu.

N.S. Kesinlikle. Kurumların kendi işleyişlerindeki cinsiyetçi bakış açısını değiştirmeye çalışıyorlardı. Şimdi Ertuğrul Yalçınbayır Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’nü insan hakları çatısı altında kendine bağlamak istiyor ve kadın kuruluşları da bunun arkasında yer alıyorlar. Bu çok mühim bir şey. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü çok uzun süre çalışma bakanlığının altındaydı, sonra aileye bağlanmaya çalışıldı, özürlemlerle kadınları bir araya koymak istediler. Bu müdürlüğün çerçevesinden çıkılıp bütün bakanlıklarda bir gender awareness eğitimi verilebilse çok başka bir şey olur. Bu konuda eğitim verebilecek kadınlar var. Günümüzde kadınların çok büyük bir birikimi var. Kadınların elinde bir know-how var ve bundan çok güzel yararlanılabilir. Bir de politikada kadın konusuyla ilgilenen kuruluşlar var.

N.Ö. Ka-der gibi.

N.S. Böyle alanlara yönelik çalışmalar kadının kendisine yönelik çalışmalardan çok daha anlamlı bence. Ka-der gibi bir kuruluş daha fazla kadının parlamentoya girmemesi durumunda hukuksal alt yapının oluşturulamayacağını savunmaktadır. Yani daha fazla kadın parlamentoya girerse kadınların metni olacak alt yapı kurumsallaştırılabilir. Örneğin medeni kanun gibi kanunların meclisten geçmesi daha kolay olacaktır. “Daha fazla milletvekili olsaydı her şey çok farklı olurdu.” diyen görüşler de var. Her şey ne kadar farklı olurdu o da ayrı konu. Çünkü siyasi partilerde kadın bakan ve milletvekillerine erkeklerle eşit davranılıyor. Ka-der’in mücadele ettiği çok ciddi bir problem daha var. O da, Ka-der tüm partilere eşit mesafede olmak istiyor. Bilin bakalım hangi siyasi parti bunu kabul etmek istemiyor. Cumhuriyet Halk Partisi. Çok ilginç gerçekten de. 1980’lerdeki feminizm ile şimdiki arasında nasıl bir fark olduğu sorusuna gelecek olursak artık sokaklarda ortak bir kimlik oluşturma konusunda iş yapan kadınlar yok ama öte yandan kadınların elinde farklı

alanlarda muhteşem bir bilgi ve beceri birikimi oldu ve bu farklı alanlarda strateji geliştirmeye başladı kadınlar. Ben bunu olumlu bir gelişme olarak nitelendiriyorum. Ka-der, Ka-mer, Mor Çatı, Uçan Süpürge gibi yüz otuz kadın kuruluşu, sivil toplum örgütü bir koalisyon oluşturup bir sürü konuda, çeşitli yasaların çıkarılma aşamalarında iş birliği yapıp ortak bir lobi hareketi koyabiliyorlar ortaya. Bu da hoş bir şey. Yani ben her konuda x kadınlarla anlaşamayabilirim ama ortak bir amaç doğrultusunda onlarla çalışabilirim. Ben de toplumsal cinsiyet konusunda yaptığım araştırmaların sonuçlarını kadın hareketi için kullanılabilecek bir şekilde sokarak çeşitli projelere bu bağlamda katkıda bulunmak istiyorum. Özellikle iki konuda çalışmaya devam ediyorum. Bunların birincisi, Ka-der. Kadın ve siyaset meselesi. Kadın siyasete neyi isteyerek, nasıl, hangi şartlar altında giriyor? Ayrıca, siyasete giren kadınlara Türkiye’de kadın olmanın tarihçesini anlatmaya çalışıyorum. İkincisiyse, namus kaygısı üzerinden kadına getirilen toplumsal baskıları azaltmanın ve durdurmanın çeşitli yolları üzerine çalışıyorum. Yani Türkiye’de kadına yönelik baskılar modern de olsa, geleneksel de olsa hep namus kavramı üzerinden yapılıyor. Namus kadınlara baskı yapmak için bir meşruiyet zemini oluşturuyor. Bu tamamen araştırmalardan çıkan bir şey. Baskı hep bu yolla oluyor. Namus konusunda çalışıyorum ve bu da kadının insan hakları bağlamında anlamlı olabilir.

N.Ö. Milliyetçilik konusunu araştırdığınızı söylemişsiniz. Milliyetçiliği yine bu konuyla bağlantılı olarak mı araştırıyorsunuz?

Milliyetçiliği araştırmamın nedeni Türkiye’de modern kadın olmanın tarihçesini araştırmak. Türkiye’de modern kadın nedir? Hep modern kadın iyidir, geleneksel kadın kötüdür gibi bir anlayışımız var. Modern kadın nasıl ortaya çıkar? Nedir bu modern kadın? Neye benzer? Kadınlık kimliği nasıl bir kimliktir? bunu araştırmaya çalışırken milliyetçiliğe bakıyorum. Bana göre milliyetçilik, Türkiye’de modern kadın ve erkeği yaratan, modern kadın ve erkeğin yaratılma biçimine meşruiyet zemini sağlayan en önemli söylem.

N.Ö. Peki bu söylem kadının ezilmesinde etkili oluyor mu?

N.S. Bu söylemin kadını ikincil bir konuma düşürdüğü doğru. Kadının ikincilliğinin nerelerden kaynaklandığı konusuna gelince yine namus kavramıyla karşılaşıyoruz.

N.Ö. Saliha Parker, Türkçe’de kadın hakları, kadın hareketi, kadın şairler derken kadın sözcüğünün tekil kullanımının Türkiye’de kadınlığın olumsuz biçimde algılanmasından kaynaklandığını belirtir. Parker ayrıca, Türkçe’de kadın sözcüğünün, yalnızca kadını erkekten ayırt etmediğini, aynı zamanda bakire olmayan kadını bakire kızıdan ayırt ettiğini ifade eder.

N.S. Doğru tabii. Artık bayan olduk ama feministler ısrarla kadın sözcüğünü pozitif anlamda kullanmaya çalışıyorlar. Kadınlarla ilgili hizmet veren tüm vakıfların adlarında kadın sözcüğü

var. Bayanları Koruma Vakfı yok yani. Aslında tüm meselenin altında namus meselesi yatıyor.

N.Ö. Namus deyince akla, Anadolu'daki töreler, namus konusunda verilen cezalar geliyor.

N.S. Şimdi onlara çok bakılıyor da. Modern törelere bakan yok. Sanki modernitede töre olmamış oluyor tanım icabı. Bu yüzden ben de kadınları namus üzerinden ikincil konuma düşüren modern törelere bakmaya çalışıyorum. Televole'lerde boy gösteren mankenler sürekli olarak ne kadar namuslu olduklarını anlatmaya çalışıyorlar, bir yandan vücutlarının her tarafını sergilerken. Namus tamamen söylemsel bir şey. Yani söylemde var olan bir şey. Dolayısıyla siz sürekli şu davranış namusludur, şu davranış namussuzdur diyerek modern hayatın etrafında modern hayata uygun bir namus kavramı geliştirebilirsiniz.

N.Ö. Medyanın da bunda payı var sanırım.

N.S. Tabi ki medyanın bunda payı var. Var olan tüm kurumların payı var bunda aileden tutun okullara, üniversiteye kadar. Eskiden gece belirli saatten sonra öğrenci yurtlarına girilemezdi, öğrenci sokakta kalmak zorunda kalırdı. Bu öğrencinin namusunun üniversitenin kontrolünde olduğunu gösteriyor. Yani bir aile çocuğunu şehir dışına okumaya yollarken çocuğunun namusunun üniversitenin kontrolü altında olduğunu bilmektedir. Namus meselesi yok olmadı, sadece modernleşti. Her dakika namuslu kadın namuslu olmayan kadın ayrımı yapılıyor.

N.Ö. Bu ayrım dili kullanım biçimimizde de kendini gösteriyor mu?

N.S. Her alanda bu mesele aranıyor. İffetli olmayınca her türlü cezalandırılmaya, her türlü aşağılanmaya açık hale geliniyor.

N.Ö. Peki bu konuda bir yayın yapacak mısınız hocam?

N.S. Direkt olarak yapmayı düşünmüyorum. Biz bu konuda grup olarak çalışıyoruz zaten. Fakat Şirin Tekeli'nin derlediği 1980'ler Türkiye'sinde Kadın başlıklı kitapta medyada kadın üzerine Ayşe Saktanber'in bir makalesi var. Ona bakabilirsiniz. Orada tam da böyle bir ayrımın nasıl yapıldığı anlatılıyor. İyi eş, fedakar anne ve serbest kadın karşılıtlığı.

N.Ö. Aile kavramı da bu karşılıtlığı pekiştiriyor değil mi?

N.S. Aile bu serbestliği engelleyen en önemli unsur. Aile olmazsa o zaman başka kurumlar devreye girmek durumunda. 1890'larda falan kadınlar eğitilsin mi diye bir tartışma dönüyor, Şemsettin Sami kadınlar tabi ki eğitilsinler, o zaman biz onların namusunu korumak zorunda kalmayız namuslarını kendi kendilerine korurlar diyor. Dolayısıyla aile yoksa eğitim var namusunu koruması için kadına malzeme verebilecek. En son kertede de, o namus anlayışını modern kadının öznelliğinin parçası yapabilmek lazım ve bu da yapıldı Türkiye'de. Benim bu konudaki çalışmalarım daha çok romanlar üzerinden gidiyor. Romanlarda, sinemada, dergilerde, 1940'larda 50'lerde çıkan dergilere baktığınızda bütün bir yayının kadınlara

modern namusun ne olabileceğini anlatmak üzerine kurulu olduğunu görüyorsunuz. Kadınlara iki şey anlatılıyor: Modern bir kadın nasıl olunur?, modern ve namuslu bir kadın nasıl olunur?

N.Ö. Böylece kadınların ahlak anlayışları yönlendirilmiş oluyor bir ölçüde.

N.S. Tabii. Modern bir namus kavramı yaratılmış oluyor. Kadınlar da bunu üstleniyorlar. Namussuz olmak o kadar negatif bir şey ki, hepimiz bunu üstleniyoruz. İrzına geçilen kadınların, özellikle turist kadınların genellikle Türkiye'deki namus kodlarını kullanmayı bilmedikleri ve durumu idare edemedikleri için zarar gördüklerini düşünüyorum. Tabi ki ortada namussuz kadını arayıp ondan yararlanmayı arzu eden bir erkeklik olmasaydı böyle bir şey olmazdı yani başına gelen, kadının kabahatidir demek istemiyorum. Biz toplum olarak kendimizi o durumlarda bulmamayı öğreniyoruz.

N.Ö. Belirli saatten sonra dışarı çıkmıyoruz ve belirli yerlere gitmiyoruz mesela.

N.S. Dışarı çıkarsak belirli koşullarda çıkıyoruz. Hepimiz bunları biliyoruz. Bilmeyenlerin başı belaya giriyor. Hikaye o. Bunları bilmek zorundayız. Bunları bildiği halde başka şansı olmayanlar da var. Gece çalışanlar, fakirler var, namussuzluğu seçmek zorunda kalan hayat kadınları var.

N.Ö. Onlar da kendilerini bir ölçüde korumaya almıyorlar mı?

N.S. Hayat kadını gidiyor kendini kollayacak dost buluyor. Bu kez dostunun şiddetine maruz kalıyor ama ne oluyor, namuslu hayat kadını oluyor. Düşünsenize ne muhteşem bir sistem var. hayat kadını bile namuslu olabiliyor. Ondan sonra diyorlar ki bu namus meselesi sadece töre cinayetlerinde var. Namus Türkiye'nin başka tarafında yok, Diyarbakır'da var sanki. Hay Allah. Böyle bir şey olabilir mi?

N.Ö. O meselenin görünen kısmı çünkü.

N.S. Orta sınıfta namus problemi yok mu?, kadınlar istedikleri gibi davranabiliyorlar mı? En dekolte şekilde giyinen üniversiteli kızlar nasıl davranacaklarını bildikleri için yine namuslu namuslu gezerler.

N.Ö. Gerekli kodları öğrenmiş olmanın getirdiği bir şey bu değil mi?

N.S. Tabii. Benim ilgimi çeken de böyle şeyler, o kodların nasıl geliştiği, neyi, kimi kimden ayırdığı, neye göre ayrıldığı böyle şeyleri merak ediyorum. Bir de sürekli olarak var olan şeyleri yok gibi gösteren bu anti bilgi makinesinin ürettiklerini. Kadınlar da buna alet oluyorlar. Töre cinayeti farklı şimdi. Orada aile meclisi toplanıyor. Detayda bir şeyi esas farkmış gibi getiriyorlar. Halbuki o detay. Kadının ancak namus denilen bir davranış kodu etrafında serbestçe dolaşabileceği gerçeği her yerde var.

N.Ö. Ben de farklı bir nokta yakalamış oldum sayenizde, namus konusuna modern toplumda kadını baskılayan mekanizmalardan biri olarak bakmamıştım.

N.S. Zaten bu modern geleneksel ayırımının en önemli işlevi kendi başımıza gelen şeyleri görmememizi sağlamak. Hangi alt sınıf kadını namusun kalmadığını düşünüyor ki bu memlekette. Kendine en fazla şaşan, kendini en az bilen, kendini bilmeyen kadın orta sınıf kadını. Kendisini olmadığı şey zannediyor. O yüzden bu kadınlarla konuşmak kadar zor bir şey yok. Hepimiz bu kodlarla yaşıyoruz, hepimiz öğrendik bu kodları.

N.Ö. Kendi durumumuza eleştirel bir gözle bakma konusunda eksikliğimiz var herhalde.

N.S. Ne zaman kıvracağımızı, ne zaman asker gibi yürüyeceğimizi biliyoruz. Korunmalı yerde istediğin gibi kıvrırsın ama Kasımpaşa'da yapamazsın aynısını, dümdüz yürürsün orada. Çünkü biz bağlamı biliyoruz, bu memleketin insanı olmak bunu gerektiriyor.

N.Ö. Bu bağlamı bildiğimiz halde mücadeleden mi kaçıyoruz?

N.S. Mücadele edecek bir şey olduğunu bile fark etmiyoruz kendi kendimize.

N.Ö. Kodları fark etmeden benimsemiş oluyoruz o zaman.

N.S. Biz bu on yıl içerisinde bunu öğrendik işte, gender awareness yani farkındalık eğitimleri vermeyi. Farkındalık eğitimi, kendi içinde yaptığın ama adını farklı bir şekilde koyarak farkına varmamaya koşullandırıldığı şeyleri tersine çevirmeye çalışıyor. Ka-der olarak orta sınıf kadınlarına, milletvekili olacak kadınlara, milletvekili olmaya aday kadınlara bu eğitimleri vermeye çalışıyoruz.

N.Ö. Kadınları bilinçlendirmeye yönelik eğitimleri veriyorsunuz yani.

N.S. Evet tamamen. Sorularınızın çoğunu yanıtladım sanırım. Dilin bir iktidar aracı olarak kullanımına gelince, şu yokuştan yukarı çıkarken kızlar geliyor, ya baba ya diyor bir kız bir kıza. Ya da abi deniyor. Yani muazzam bir argo var. Sadece dil değil burada söz konusu olan, müthiş bir öznellik, bir sübjektivite var ortada ve bu son derece erkeksi bir sübjektivite. Moda olan, in olan bu. Delikanlılık. Bu delikanlılık olumlanan ve son derece erkeksi bir şey. Hangi BBG programında bir kadın oylarla birinci oldu. Türkiye'de bugün hala bir kadın kahraman mümkün değil. Çocuklar Duymasın başta olmak üzere en başarılı televizyon dizilerinin kahramanları erkek. Kadın kahraman bilmiyoruz. Perran Kutman çıktı denedi, olmadı. Şehnaz Tango'da ve Üzgünüm Leyla'da denedi, hiçbir noktaya gelemedi. Kadın kahraman gitmiyor. Dil derken, narrative structure çöküyor. Kadın kahramanlı diziler ya masallar oluyor, bu Berivan'lar gibi. Bunlarda da o kadının düzeni korumadaki kahramanlığı kahramanlık oluyor. Çünkü Şehnaz Tango falan düzeni sarsmaya çalışıyordu. Ayakları üzerinde durmaya

çalışan bir kadın olarak. Kızım için kullandığım erkek Fatma lafı da yine erkekliğin yüceliğini kadınlara veren bir şey. Türk sinemasında ta 1930'lardan beri erkek kızlar diye bir şey vardır

mesela. Şöför Nebahat gibi. Bunlar en sevilen kadınlar. Çünkü onlar hem kadın hem bizden. Korkunç bir şey. Muazzam bir masculinity dominance söz konusu. Hayatın bir sürü alanında var erkek egemenliği. Dil boyutuna gelince, Türkçenin en önemli özelliği cinsiyetsiz bir dil oluşu. Tanımlıklar yok. Bu güçlü olanın ve konuşulanların erkeksileştirilmesine yarıyor, kadının yok sayılmasına yarıyor. Tek bir cins var ve bu cins te erkek olmuş oluyor. Kadınlığın, farklılığın dışlanmasını mümkün kılıyor. Dilbilimcilerin bu konularda yaptıkları araştırmalar var.

N.Ö. Toplumdilbilimcilerin kadın ve erkeklerin farklı dil kullanımları üzerinde yaptıkları araştırmalar var.

N.S. Ben bu konuda yapılan çalışmaları fazla bilmiyorum ve çok merak ediyorum açıkçası. Dil çok karmaşık bir şey bence. Kimse sesini özgürce duyuramaz. Orada tamamen constructionist bir bakış açısıyla dile yaklaşıyorum. Öznelliğin bile son derece yapılandırılmış bir şey olduğunu düşünüyorum.

N.Ö. Dili kullanmadan önce anlamlandırma aşamasında bile o yapılandırma etkili oluyor bence.

N.S. Tabii. Çünkü dünyayı o kategorilerle anlamlandırmaya alışmışız, o şekilde varız. Dolayısıyla kadının sesi diye bir şeyin var olamayacağını, o dilde ve o toplumda ne mümkünse onların olabileceğini düşünüyorum. Kadının sesi diye toplum dışında bir yer yok.

N.Ö. Dale Spender kadının sesinin var olabileceğini öne sürüyor.

N.S. O tamamen kadının sesi diye bir şeyin var olduğunu var sayıyor. Bu daha çok eko feministlerin doğrultusunda yer alan bir şey. Bunları fazla essentialist buluyorum. Kadının sesi ancak toplumun tanımladığı bir ses olabilir. Kadının sesi toplumdaki kopan bir sestir.

N.Ö. Kanada'da feminist düşüncenin popüler hale gelmesi, feminist çevirinin önem kazanması ve feminit avant-garde yazının gelişmesi aynı dönemlere rastlıyor. Buradan yola çıkarak, Türkiye'de feminist kuramcılardan yapılan çeviriler ve bu yolla feminizmin tanınmasının Türk kadın yazarların biçim ve içerik yönlerinden özgürleşmelerinde etken olduğunu söyleyebilir miyiz?

N.S. Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür, Latife Tekin gibi kadınlar ciddi şekilde kendi yaşadıkları toplumsal düzene baş kaldıran kadınlardır. Bu, ne kadar özgürlüktür o tartışılır. Baş kaldırmak özgürlük müdür? O ayrı bir konu. Birdenbire özgüre doğru çok hızlı gidiliyor hissine kapılıyorum. Onun için özgürü bir anlamda kenarda bırakalım. Ama ne yapıyor bu kadınlar?

- Toplumsal düzenin kendi içlerinde yarattığı mücadeleleri, iç çekişmelerini yazdıklarına
- yansıtmaya çalışıyorlar. O yansıtmaların, o temsilin dilini yaratmaya çalışıyorlar ve bu dil her zaman kolay bulunan bir şey olmuyor. Romancı kadınların başka bir dil yaratmak, kadınlık

duygularını dışa vurmak gibi şeyler olduğunu düşünüyorum. Bu dilin sınırlarını kadınlara göstermeye çalışan, dilinin kendisine ihanet ettiğinin ayırına varan kadınlar var Adalet Ağaoğlu gibi. Perihan Mağden anti iktidar bir dil oluşturmaya çalışıyor, illa kadınlıktan kalkarak böyle bir şey iddia ettiği yok ama iktidarın dilini sökmeye çalışması, onun altını boşaltmaya çalışması, seçtiği konular, anlatım şekli, gerektiği yerde argoya ve İngilizceye yer vermesiyle içerik biçim ayrımının mantıksızlığını ortaya koyan bir yazar Perihan Mağden. Bu özgürlük mü peki? Hayır, o var olan materyali kendi içinde farklı bir brikolaj yaparak ortaya çıkarıyor. O bakımdan, yeni bir dil yaratmak yerine var olanı deconstruct ediyor. Mevcut dilin gerçekliğini, büyüklüğünü sürekli yere oturtmaya çalışan bir yazış tarzı var. Bakhtine'in bir stratejisi var orada. Ciddiyetten arındırarak, gülünç hale getirerek dilin ciddiyetini, iktidar efektini yok ediyor. Özgürce kendini mi ifade ediyor? O ayrı hikaye.

N.Ö. Peki feminist bakış açısıyla mı yapıyor bunu?

N.S. O da var. Erkek iktidarının dışında genel anlamda iktidar kavramına karşı geliyor.

N.Ö. Peki son olarak, yayınevlerinin feminist bakış açısına yeterince yer verdiklerini düşünüyor musunuz?

N.S. Yayınevlerini feminist bir bakış açısıyla takip etmiyorum. İletişim ve Metis gibi yayınevleri edebiyat ve sosyal bilimler alanlarında telif ve çeviri yapıtlar yayınlıyorlar. İletişim, "Bu yapıtlar daha çok olsa daha çok bassak" diyor. Ayrıntı Yayınları da öyle. Bu yayınevleri feminist içerikli kitapları reddetmiyorlar. Türk toplumunun feminizme nasıl baktığına gelince, Türk toplumu kendi iktidar mekanizmalarını sarsacak şeylere nasıl bakıyorsa feminizme de öyle bakıyor. Feminizme karşı çıkmanın üç yolu var. İlk olarak, feminizm dışarıdan geldi diyorlar. İkinci olarak, feminizm doğal değil deniyor. Lezbiyenlikten bahsediliyor. Son olarak ta, feminizmin düzen sarsıcı olduğu, aile kavramını tehdit ettiği öne sürülüyor.

Feminist kuramların ayrımı pek işe yaramıyor. Ben Foucault sonrası, yapısalcılık sonrası akımlardan, Judith Butler, Joan Scott gibi feministlerden etkilendim. Fransız feministlerini daha dilsel kaldıkları için kullanmadım. Irigaray, Cixous gibi feministlerde metinsel stratejiler önem kazanıyor, sözcüklerle oyun oynama şansı var ancak toplumsal stratejiyi kavramak için metnin dışına çıkmak gerekiyor, bu metinlerde toplumsal ilişkiler hızlı kurulmuyor.

EK 4

TERMINOLOGIE DU FEMINISME	FEMINISM TERMINOLOGY	FEMİNİZM TERİMCESİ
altérité		ötekilik
androcentrique	androcentric	erkek merkezci
antiféminisme	antifeminism	feminizm karşıtlığı
Autre	Other	Öteki
complémentarité	complementarity	tamamlayıcılık
courant essentialiste du féminisme	essentialist feminism	özcü feminizm
critique féministe	feminist critics	feminist eleştiri
différence sexuelle	sexual difference	cinsel farklılık
différentiation sexuelle	sexual differentiation	cinsel farklılaşma
divison sexuelle du travail	sexual division of labour	cinsiyete dayalı işbölümü
domination masculine	male dominance	erkek egemenliği
droits des femmes	women's rights	kadın hakları
éco-féminisme	ecofeminism	eko-feminizm
écriture féminine	women's writing	kadın yazını
émancipation des femmes	women's liberation	kadınların özgürleşmesi
espace privé	private sphere	özel alan
espace public	public sphere	kamu alanı
féminisme	feminism	feminizm
féminisme anglo-américain	Anglo-American feminism	Anglo-Amerikan feminizmi
féminisme culturel	cultural feminism	kültürel feminizm
féminisme égalitaire	egalitarian feminism	eşitlikçi feminizm
féminisme français	French feminism	Fransız feminizmi
féminisme libéral	liberal feminism	liberal feminizm
féminisme marxiste	marxist feminism	marksist feminizm
féminisme post-structural	poststructural feminism	yapısalcılık sonrası feminizm
féminisme radical	radical feminism	radikal feminizm
féminisme socialiste	socialist feminism	sosyalist feminizm
féminitude	womanhood	kadınlık
genre	gender	toplumsal cinsiyet
historiographie féministe	feminist historiography	feminist tarihyazımı
identité sexuelle	sexual identity	cinsel kimlik
logocentrique	logocentric	söz merkezci
mouvement des femmes	women's movement	kadın hareketi
nature féminine	feminine nature	kadının doğası
opresseur	oppressor	ezen
opression des femmes	women's oppression	kadınların ezilmesi
patriarcat	patriarchy	ataerk
phallogocentrisme	phallogocentrism	fallus merkezci
phallogocratie	phallogocracy	fallokrasi
phallogocentrique	phallogocentric	falogosantrik
phallogocentrisme	phallogocentrism	fallusa tapma
phallus	phallus	penis
pouvoir	power	iktidar
rôle sexuel	sexual role	cinsel rol
ségrégation sexuelle	sexual segregation	cinsiyetçilik
sexe	sex	(biyolojik) cinsiyet
sexisme	sexism	cinsiyet ayrımcılığı
théorie féministe	feminist theory	feminist kuram
traduction féministe	feminist translation	feminist çeviri
violence symbolique (Pierre Bourdieu)	symbolic violence	sembolik şiddet

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	18.12.1978	
Doğum Yeri	İstanbul	
Lise	1989-1997	Saint Benoit Fransız Lisesi
Lisans	1997-2001	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Fransızca Mütercim-Tercümanlık Bölümü
Yüksek Lisans	2001-2003	Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Çeviribilim Tezli Yüksek Lisans Programı

Çalıştığı Kurumlar

2001- Devam ediyor Yıldız Teknik Üniversitesi
Fransızca Mütercim-Tercümanlık Bölümü
Araştırma Görevlisi